

DIPLOMADOLGOZAT

Vajda Tamás

2015

NYUGAT-MAGYARORSZÁGI EGYETEM
KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR
NEMZETKÖZI GAZDASÁG ÉS GAZDÁLKODÁS MESTERKÉPZÉ-
SI SZAK

A BRICS-ORSZÁGOK HELYE A VILÁGGAZDASÁGBAN

Vajda Tamás

Konzulens: Dr. Czeglédy Tamás PhD

Sopron,
2015

Nyugat-magyarországi Egyetem
Közgazdaságtudományi Kar
Nemzetközi és Regionális Gazdaságtani Intézet

DIPLOMAMUNKA FELADATKÍRÁS

A diplomadolgozat készítőjének neve:
Vajda Tamás

A diplomadolgozat címe:
A BRICS-országok helye a világgazdaságban

A diplomadolgozat megírásával kitűzött feladatok:

1. A BRICS-országok gazdaságának bemutatása.
2. A BRICS-országok külgazdaságának és külkereskedelmének ismertetése
3. Az országok párhuzamba állítása főbb vonásaik alapján.

Konzulens: Dr. Czeglédy Tamás PhD

Sopron, 2015. május 17.

PH.

Dr. Czeglédy Tamás PhD
egyetemi docens

VAJDA TAMÁS

2015

Nemzetközi gazdaság és gazdálkodás mesterképzési szak

Nyugat-magyarországi Egyetem

Közgazdaságtudományi Kar

*Konzulens: Dr. Czeglédy Tamás PhD
egyetemi docens*

A BRICS-ORSZÁGOK HELYE A VILÁGGAZDASÁGBAN

The role of the BRICS-countries in the world economy

Dolgozatomban a BRICS-országok gazdasági állapotával, külkereskedelmével és partnereivel foglalkoztam.

A szerkezetet minden ország esetében azonos logika alapján építettem fel. Egy rövid általános leírást követően az ország gazdaságának fontos évtizedeiről írtam. Ezt a hosszabb részt több egységből építettem fel. Minden ország esetében külön fejezetben foglalkoztam a 2008-as pénzügyi válsággal, s annak hatásaival az országgal kapcsolatban. Lehetőség szerint igyekeztem az ország válság ellen tett lépéseit is leírni. Ha egy ország esetében tudtam hiteles forrásokkal dolgozni, akkor az aktuális történéseiről is beszámoltam.

Az első fejezetben Brazília gazdaságtörténetét a rövid általános bevezető után 3 részben mutatom be. Az első lényegében a XX. század brazil gazdaságával foglalkozik. A második az ország történetébe reformokat hozó Lula éráról, a harmadik a brazil gazdaság válság utáni állapotáról szól. A brazil külkereskedelemmel és a brazil partnerségekkel egy viszonylag hosszabb részben foglalkozok.

A második fejezet az Orosz Föderáció gazdaságát igyekszik bemutatni. Az általános bevezető után a gazdaságtörténetről 4 részben írok. Az elsőben dióhéjban a XX. századi, szovjet gazdasági eseményekről, a másodikban a Föderáció első két évtizedéről írok. Az orosz fejezetben külön rész szól a 2008-as válságról. A negyedik rész a válság utáni állapotokat mutatja be. Oroszország külkereskedelméről rövid, egyszerű leírást kapunk azal foglalkozó részben.

A harmadik fejezetben India gazdaságtörténetét 3 részben mutatom be. Az első az „indiai szocializmusról” szól a második a ’80-as évek utáni időszak gazdaságát mutatja be. A harmadik rész az elmúlt évek indiai gazdaságával foglalkozik. India külkereskedelméről a nem túl hosszú utolsó részben írok.

A negyedik fejezet a Kínai gazdaságával foglalkozik. Gazdaságtörténetéről 4 rész szól. Az első az 1949-1978 közötti periódust, a második az 1978-as reform utáni évtizedeket, a harmadik az új évezred első éveit, a negyedik a válság utáni helyzetét mutatja be. Kína külkereskedelmét és partnerségeit egy viszonylag hosszabb, tagoltabb rész szemlélte-ti. Külön rész foglalkozik Kína regionális partnerségeivel, Kína és az USA közötti gazdasági kapcsolatokkal, Kína EU-s partnerségével, Kína afrikai aktivitásával és Kína egyéb partnerségeivel.

Az utolsó fejezet Dél-Afrika gazdaságát mutatja be. 4 rész foglalkozik az ország gazdaságtörténetével, s egy külön rész mutatja be az ország külkereskedelmét.

Az összefoglalásban néhány fontos dologgal kapcsolatban igyekeztem levonni a következtetéseket, párhuzamba állítani az országokat egymással. Munkám elkészítését követően úgy gondolom, hosszútávon a brazil gazdaságnak lehetnek kilátásai a legjobbak.

TAMÁS VAJDA

2015

International Economy and Business

University of West Hungary

Faculty of Economics

*Supervisor: Dr. PhD Tamás Czeglédy
associate professor*

The role of the BRICS-countries in the world economy

I dealt in my exercise with the economic position, external trade and the partners of BRICS-countries.

I built up the structure by the same logic in the case of all countries. I wrote after a short general description about the important decades of the country's economy. I built up this longer chapter from more parts. I dealt in the case of all countries with the financial crisis of 2008 and with its effects in connection with the country. As far as possible I strove to describe the actions, which were taken by the countries against the crisis. If I could work with authentic sources in the case of a country, then I reported even its actual actions.

In the first chapter I show in Brazil's economic history in 3 parts after the short general introduction. Essentially deals the first one with the XX. century's Brazilian economy. The second one goes around the Lula era, which brought reforms into the country's history, the third one goes around the position of the Brazilian economy after the crisis. I deal with the Brazilian external trade and the Brazilian partnerships in a relatively longer part.

The second chapter try to show in the economy of the „Russian Federation” after the general introduction. I wrote in 4 parts about the economic history. I write in the first one in a nutshell about the XX. century's Soviet economic affairs, I write in the second one about the first two decades of the Federation. We get a short, simple description about the external trade of Russia in the part, which deals with it.

I show in the economic history of India in 3 parts. The first one goes around the „Indian socialism”, the second shows in the economy of the period after 80's. The third part deals with the Indian economy of the past years. I write about the external trade of India in the not too long last part.

The chapter four deals with the economy of PRC. 4 parts goes around its economic history. The first one shows in the period 1949-1979, the second one the decades after the reform of 1978, the third one the first years of the new millennium, the fourth one the position after the crisis. A relatively longer, more proportioned part illustrates the external trade and the partnerships of China. A single part deals with China's regional partnerships, an other one with the economic relations between China and the USA, an other one with China's partnerships to the EU, an other one with China's African activity, and an other one with China's other partnerships.

The last chapter show in South-Africa's economy. 4 parts deals with the economic history of the country, and a single part show in the external trade of the country.

In the résumé I tried to make conclusions in connection with the important objects, and to parallel the countries with each others. I preview after doing my exercise that the Brazilian economy's long-term perspectives can be the best.

Tartalomjegyzék

1.BEVEZETÉS	1
2. A BRAZIL SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁG GAZDASÁGA	2
2.1.ÁLTALÁNOS BEVEZETŐ	2
2.2. BRAZÍLIA GAZDASÁGTÖRTÉNETE	2
2.2.1. <i>A brazil gazdaság az alkotmányos monarchia idejétől F. H. Cardoso leköszönéséig</i>	2
2.2.2. <i>Brazília a Lula érában</i>	5
2.2.3. <i>Brazília a 2008-as válságot követően</i>	10
2.3. BRAZÍLIA KÜLGAZDASÁGA ÉS KÜLKERESKEDELME	14
3.AZ OROSZ FÖDERÁCIÓ GAZDASÁGA	19
3.1. ÁLTALÁNOS BEVEZETŐ	19
3.2. OROSZORSZÁG GAZDASÁGTÖRTÉNETE	19
3.2.1. <i>A mai orosz gazdaság „előzményei a Szovjetunióban”</i>	19
3.2.2. <i>Az Orosz Föderáció gazdasága a 2008-as válságot megelőzően</i>	21
3.2.3. <i>Az orosz gazdaság és a 2008-as gazdasági világválság</i>	23
3.2.4. <i>Az orosz gazdaság a 2008-as gazdasági világválságot követően</i>	25
3.3. OROSZORSZÁG KÜLGAZDASÁGA ÉS KÜLKERESKEDELME	26
4.AZ INDAI KÖZTÁRSASÁG GAZDASÁGA	28
4.1. ÁLTALÁNOS BEVEZETŐ	28
4.2. INDIA GAZDASÁGTÖRTÉNETE	28
4.2.1. <i>Az „indiai szocializmus” (1951/52-1979/80)</i>	28
4.2.2. <i>India gazdasága a piaci reformoktól napjainkig</i>	31
4.2.3. <i>India jelenkori gazdasága</i>	35
4.3.INDIA KÜLGAZDASÁGA ÉS KÜLKERESKEDELME	36
5.AKÍNAI NÉPKÖZTÁRSASÁG GAZDASÁGA	38
5.1. ÁLTALÁNOS BEVEZETŐ	38
5.2. KÍNA GAZDASÁGTÖRTÉNETE	39
5.2.1. <i>Kína gazdasága a KNK megalapításától (1949-től) a „reform és nyitás politikájáig” (1978-ig)</i>	39
5.2.2. <i>Kína gazdasága az 1978-as „reform és nyitás politika” meghirdetését követően</i>	41
5.2.3. <i>Kína gazdasága a GATT/WTO-csatlakozás után</i>	48
5.2.4. <i>Kína gazdasága a 2008-as gazdasági világválságot követően</i>	52
5.3. KÍNA KÜLGAZDASÁGA ÉS KÜLKERESKEDELME.....	56
5.3.1. <i>Kína regionális szintű kapcsolatai</i>	58
5.3.2. <i>A Kína-USA reláció</i>	60
5.3.3. <i>A KNK és az EU partnersége</i>	61
5.3.4. <i>Kína afrikai érdekeltségei</i>	61
5.3.5. <i>Kína egyéb partnerségei</i>	62
6. A DÉL-AFRIKAI KÖZTÁRSASÁG GAZDASÁGA	63
6.1. ÁLTALÁNOS BEVEZETŐ	63
6.2. DÉL-AFRIKA GAZDASÁGTÖRTÉNETE	64
6.2.1. <i>Dél-Afrika a XX. század közepéig</i>	64
6.2.2. <i>A Dél-afrikai Köztársaság első évtizedei</i>	64
6.2.3. <i>Dél-Afrika az apartheid után- a modern Dél-Afrika</i>	65
6.2.4. <i>A dél-afrikai gazdaság a 2008-as válságot követően</i>	67
6.3. A DÉL-AFRIKAI KÖZTÁRSASÁG KÜLGAZDASÁGA ÉS KÜLKERESKEDELME	72
7.ÖSSZEFOGLALÁS	74
IRODALOMJEGYZÉK	78

1.BEVEZETÉS

Diplomadolgozatom témájának kiválasztásakor úgy gondoltam, legszívesebben a BRICS-országok gazdasági helyzetével foglalkoznék. Azért is esett a választásom a BRICS-országokra, mert a közelmúltban gyakran találkozhattunk pozitív információkkal ezen országokkal kapcsolatosan. S azért is, mivel néhány évvel ezelőtt a figyelmem a marogazdaság területén az elmúlt években jelentős fejlődést produkáló országok felé fordult. Ehhez az öt országhoz talán azért is „vonzódom”, mivel egyik se európai (Oroszország (részben) lényegében igen), és az ötből négy ország a modern korban még sose volt kellően fejlett, s igazán jelentős szereplő a világgazdaságban.

Ezt az öt országot sokan BRICS-csoportként kezelik, emlegetik. Ennek előzményei a BRIC mozaikszó megalkotásával kezdődtek. Ezt a kifejezést 2001-ben elsőként Jim O’Neill, a Goldman Sachs közgazdásza használta, a világgazdaság kiemelkedő teljesítményt nyújtó, komoly potenciállal bíró feltörekvő piaci országaira (Brazília; Oroszországra, Indiára és Kínára). Az országok között az évezred elején mélyülni kezdtek a kapcsolatok, s mintegy létrehozásaként Jim O’Neill alkotásának, 2006-ban az országok vezetői közös politikai párbeszédet kezdtek egymással. Ezt követően 2008-ban Jekatyerinburgban sort kerítettek vezetőik az első csúcstalálkozójukra. Az ekkor formálódó csoport még nem tartalmazta Dél-Afrikát, aminek vezetője 2010-ben meghívott vendégként képviselhette hazáját. Innentől kezdve vált aktuálissá a BRICS-csoport kifejezés. A csoport jelleg mélyülése ellenére jelen dolgozatomban csupán mint önálló országokkal foglalkozom, a BRICS-szel mint csoporttal, nem.

Az országok gazdaságtörténetéből dióhéjban érintem az azok fejlődő pályára állását megelőző, az országok mai állapotát nagyban meghatározó korszakokat. A hangsúlyt a fejlődés utáni időszakokra, s az országok külgazdaságára, külkereskedelmére fektettem, végül pedig igyekeztem levonni a következtetéseket az országok gazdasági jellegű hasonlóságait és különbségeit illetően.

2. A BRAZIL SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁG GAZDASÁGA

2.1. ÁLTALÁNOS BEVEZETŐ

Dél-Amerikai legjelentősebb országa az elmúlt évtizedekben elért komoly gazdasági fejlődésnek köszönhetően „elrugaskodott” régiója gazdaságaitól, s kezdett el felzárkózni az elithez. Immáron a világ 6. legnagyobb gazdaságának számít a brazil (2011-ben a nominális GDP-je 2,518 milliárd \$, míg a KSH alapján 2013-ban a GDP-je 1691,2 milliárd euró volt). Úgy tűnik, a közeljövőben, s a távolabbi jövőben se kell attól tartani, hogy komoly gondok adódnának a brazil gazdaság növekedése előtt, hála az ország kiváló adottságainak. A világ 5. legnagyobb területű (8,515 millió négyzetkilométer), s a maga kb. 201 milliós lakosságával a világ 5. legnépesebb állama számos potenciállal bír. Ilyenek többek között az energetikai (a közelmúltban több kőolaj- és földgázlelőhelyet is feltártak), turisztikai, kereskedelmi, halászati (7,5 ezer kilométer hosszú tengerpart) adottságok, a bőséges vízkészlet (a világ édesvízkészletének kb. 13%-a). Mindezekén túl említésre méltó, hogy a 8 millió négyzetkilométeres dél-amerikai őserdő kb. kétharmada is a Brazil Szövetségi Köztársaság területén található, ami fontos lehet a fakitermelés szempontjából, illetve jelentős szerepe lehet ennek a ténynek az ország alkupozíciójának javításában („környezetvédelmi aduként”) a nemzetközi tárgyalásokon. A kontinens 47,8%-át elfoglaló ország fővárosát, Brazíliavárost csupán 1960-ban építették. A hatalmas ország több aspektusban is eltér a régió többi országától, ilyen egyedi vonás a portugál nyelv (szemben a térség többi ország spanyolajkúságával), továbbá, hogy rendhagyó módon az 1822. szeptember 7-én deklarált függetlenség nem a portugál anyaország ellen folytatott harc következménye [Pólyi Cs. (2011); Galambos P. (2012); www.hipa.hu/a; www.ksh.hu/a; www.ksh.hu/b].

2.2. BRAZÍLIA GAZDASÁGTÖRTÉNETE

2.2.1. A brazil gazdaság az alkotmányos monarchia idejétől F. H. Cardoso leköszönéséig

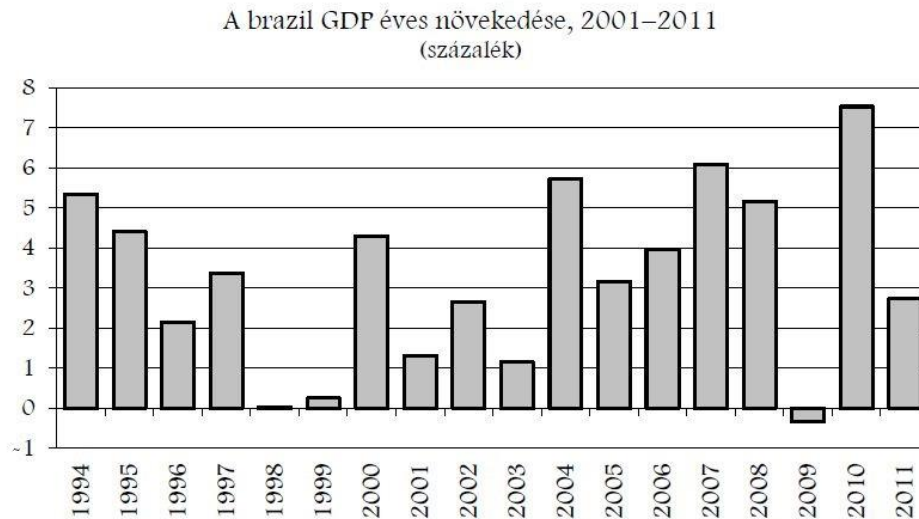
A brazil alkotmányos monarchia első 67 évét a központosított államberendezkedés jellemezte, s ekkoriban a gazdaságban az oligarchák megerősödése és a nyersanyagexport dominált, amit külföldi források (hitelek) bevonásával finanszíroztak. Az 1889-1929 közötti első köztársaság idején a gazdasági növekedés átlagos éves üteme 3% körüli volt, aminek

relatív nagyságát ellensúlyozza, hogy a népszaporulat is hasonló mértékű volt. Az ország számára jelentős, s érdemleges változásokat az 1930-ban katonai puccsal hatalomra kerülő Getúlio Vargas elnöksége hozott. Vargas a fokozatosan kiépülő diktatúrája alatt az állami beavatkozásokat preferálta, s a hazai ipar élénkítése érdekében protekcionista intézkedéseket tett, illetve importhelyettesítő beruházások kivitelezésébe kezdett. Az 1931-1950 közötti, ún. első importhelyettesítő iparosításos időszakban a gazdasági növekedés éves üteme átlagosan 5,1% volt. Az 1951-ben kezdődött második importhelyettesítő politika Vargas a hatalomba demokratikus választások révén történő visszakerülésével indult. Az infrastruktúra, az energiaszolgáltatás és a közlekedés területén nagy állami vállalatok irányítása (Petrobras, Electrobras, stb.) vált jellemzővé. Ezen ciklusban alapították meg a nagy állami egyetemeket és a kutatóintézeteket. Vargast követően 1955-1960 között Kubichek elnök irányításával erősödött az állam vezérelte fejlesztésorientáltság, s folytatták az állami nagyvállalatok megerősítését, illetve bevezették a centralizált tervezést az erőforrások elosztására. 1951-1964 között, a protekcionista gazdaságpolitika idején a brazil gazdaság átlagban évi 7%-kal bővült. Ekkoriban nőtt 35%-ra az ipari termelés GDP-hez viszonyított aránya, amiben fontos szerepe volt a nehézipar felfutásának. A gazdasági világválságot követően a világon az egyik legsikeresebb iparosítási politika a brazil volt. A szocialisztikus nézetű kormányzatot 1964-ben egy katonai puccs döntötte meg. (Az USA az 1959-es kubai forradalom győzelmét követően a térség több országában is támogatta a kommunizmus feltartóztatása érdekében a katonai puccsokat.). A puccs eredményeképp kialakult, 1984-ig fennálló rendszerben katonai kormányok vezették Brazíliát, amik intenzívebbé tették az államnak a gazdaságba beavatkozó szerepét, s pártolták az állami beavatkozással megvalósuló hazai iparfejlesztést. Az 1968-1980 közötti, brazil gazdasági csoda néven aposztrofált időszakot az infláció megfékezésével és a tőkepiac kiépítésével alapozták meg. Az 1970-es évektől kezdődően fejlődő gazdaságpolitikát tekinthetjük a harmadlagos importhelyettesítő politikának. 1965-1980 között az átlagos éves növekedés 9 % körüli volt, ami egészen szenzációs. A szép eredményt sajnos beárnyékolja, hogy az 1973-as olajválságot követően csak külső hitelek bevonása révén tudták fenntartani a növekedési ívet. A brazil gazdaság az ázsiaiakkal ellentétben nem az olcsó munkabérekért dolgozó emberek hatalmas tömegének, hanem az olcsó nyersanyagbázisának köszönhetően produkált szép eredményeket. Az olajválságok során eladósodott Brazília gondjait az 1982-es adósságválság tetőzte. José Sarney vezetésével a kormány a gazdaság felpörgetésével és a bérek emelésével kívánta orvosolni a helyzetet.

Az IMF- vezérelte stabilizáció 1984-re felszámolta a külső egyensúlytalanságot, de ennek súlyos ára volt. A termelési alapok fejlesztése nélkül kivitelezett valutaleértékelés hatására elszállt az infláció, ami később hiperinflációvá duzzadt. Az állam költségvetése deficitese (4-7%) volt ekkoriban, s a lakossági fogyasztás is csökkent. A káosz megtörte mind a gazdaságot, mint a politikusok népszerűségét és a rendszerbe vetett hitet is, s hatására kialakult egy átmeneti állapot. Az 1988-ban lefektetett új alkotmány „fényében” sorra kerülő választásokon Fernando Collor de Mello lett az elnök, aki az idővel egyre elfogadottabb neoliberális gazdaságpolitika alkalmazása mellett tette le voksát. Mellot az infláció és a korrupciós botrányok elsöpörték. Az 1994-es választások után a gazdasági neoliberalizmus legjelentősebb brazil követője, a korábbi pénzügyminiszter, a sikeresnek bizonyult 1993-as stabilizációs program (az 1994-ben bevezetett új valuta után reáaltervnek, Plano Realnak hívják) kidolgozója, Fernando Henrique Cardoso ülhetett az elnöki székbe. Cardoso megszilárdította a neoliberális gazdaságpolitikát, s munkája sikerének tudható be, hogy sikerült 1995-re 15% alá szorítani az inflációt, ami ekkortájt a legszorongatóbb problémának tűnt (1989-ben 2012%-os, 1993-ban 2832%-os volt az infláció). Cardoso szakítva elődjei gazdaságpolitikájával vámcsökkentésekkel nyitottabbá tette a gazdaságot. A '80-as években Brazília egyike volt a legzártabb gazdaságú országoknak a 68%-os súlyozott átlagú vámokkal, míg a '90-es években már 20% alatti volt ez a szám. A vámcsökkentésen túlmenően a versenytörvény bevezetése és a működő tőke beáramlását akadályozó intézkedések eltörlése is a nyitást volt hivatott segíteni. A kamatlábak emelésével (1995-ben a reálkamatláb 33,5% volt) vonzották a külső tőkét, a valuta túlértékelődött, ami az import volumenének növekedéséhez, s a belső fogyasztás növekedéséhez, a középosztály helyzetének javulásához járult. A pozitív hatásokkal párhuzamosan negatívak is érték a brazil gazdaságot. Ilyen volt például az olcsó import káros hatása a hazai iparra, s a munkaerőpiacra is. Az import mértékének rendkívüli bővülése az ország külkereskedelmi mérlegének deficitese állapotát idézte elő, amit a növekvő FDI-beáramlás némileg ellensúlyozott (a csúcserőnek számító 2000-es 31 milliárd \$ volt). Cardoso és kormánya komoly méretű privatizáció révén igyekezett ideiglenes bevételre szert tenni. A privatizációs hullám leginkább a bányászatot, a vegyipart, a telekommunikációs és a bankszektort érintette, ami több mint 87 milliárd \$ bevételt hozott a költségvetésnek. Az évtized végére lecsengő privatizáció után az újabb források teremtése érdekében új adónemek bevezetése és a már meglévő adók emelése szolgált. Brazília helyzetén még egy fokkal rontottak az aktuális globális események (dél-kelet ázsiai válság, mexikói peso-válság, stb.). A gazdaságot egy 41,5 milliárd \$-os nemzetközi segélycsomag mentette meg az összeomlástól. Az

újabb külső sokk, a 2001-es argentin válság hatására is válságba került a brazil gazdaság, amit egy újabb, 30 milliárd \$-os kölcsön mentett meg, amit 2002 augusztusától kezdve 15 hónapon keresztül folyósítottak [Lehoczki B. (2011); Pólyi Cs. (2011); Artner A. (2012)].

1. ábra: A brazil GDP éves növekedése 1994-2011 között

Forrás: The World dataBank Online.

Forrás: Artner A. (2012)

2.2.2. Brazília a Lula érában

A brazil gazdaság elég tragikus állapotban közeledett a 2002-es választásokra, amik lényegében azt voltak hivatottak eldönteni, elégedett-e a nép a neoliberális gazdaságpolitikával. Az eredmények a várakozásoknak megfelelően alakultak, s a munkáspárti Luíz Inacio Lula da Silva, szakszervezeti vezető került az elnöki pozícióba. Az ő személye azért is fontos, mert a szegényeknek a „brazil álm” megtestesítője, mivel szegény család gyermekeként született, s elég rögzös úton ért pozíciójába. Lula megválasztását piaci idegesség előzte meg, a személye és a megnyilvánulásai miatti bizalmatlanság következtében erősödött a Braziliából történő tőkekiáramlás volumene, míg a reál devalválódott, emelkedett az infláció és jelentősen visszaesett a kereslet a brazil államkötvények iránt. Hatalmas meglepetésre a kampánya során ígétekkel ellentétben folytatta, sőt fokozta is elődje, Cardoso neoliberális gazdaságpolitikáját. Mindezt az IMF tetszésének elnyerése érdekében, az attól 2002 nyarán kért hitelért cserébe tette. Az adókat csökkentette, a nyugdíjakat, megnyeste” és megadóztatta, a közművek árplafonját megemelte, a szakszervezeteket meggyengítette, s az ígétekkel ellentétben visszakozott a földreformtól, megemelte a pri-

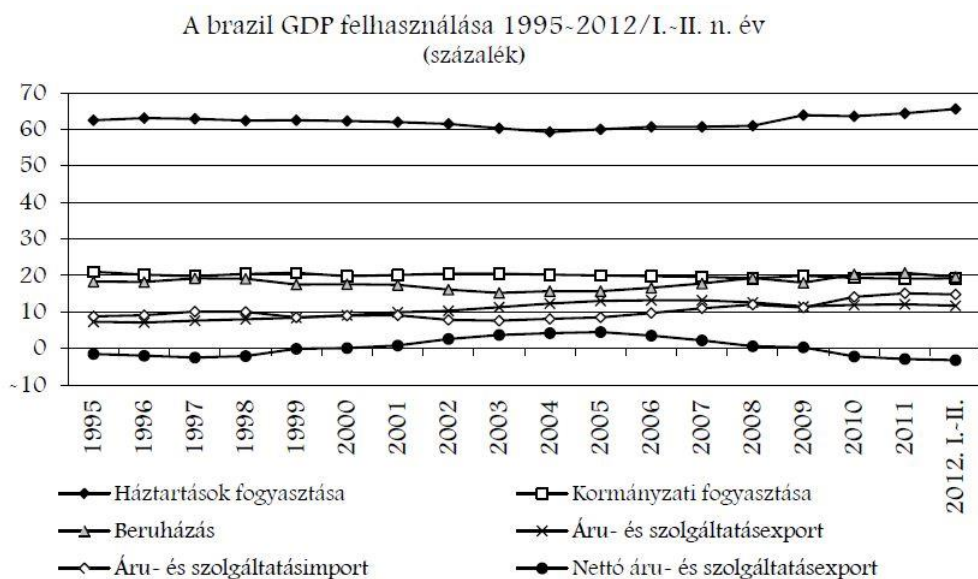
mer (adósságtörlesztés nélkül számított) költségvetési többlet célértékét, teljes mértékű függetlenséget adott a jegybanknak, s a kamatlábakat is emelte. Az említett intézkedésekért a Goldman Sachs dicsérte a kormányt, míg a neoliberalizmus ellenzői élesen kritizálták. Noha a 2003-as év nem hozott komoly gazdasági erősödést, némi pozitívumot azért mégis csak szolgáltatott, ami nem más, mint a piacok megnyugtatása és a bizalom visszaszerzése. Időközben a nemzetközi környezetben kedvező fordulatok történtek, amik a brazil gazdaság számára is kedvező hatásúak voltak. A globális nyersanyagpiac fellendülése, a nyersanyagárak drágulása egyidejűleg a kereslet megnövekedésével komoly lendületet adott a dél-amerikai óriás gazdaságának. 2004-ben igaz, a többi BRIC-országhoz képest szerényebb, de önmagában elég szép, 5,2%-os (Arnter alapján 5,7%-os) bővülést produkált Brazília. A jónak mondható GDP-növekedés ellenére az export és a külföldi vállalatok által vezérelt gazdaság a vártnál kisebb sikereket hozott, mivel úgy vélték, se a gazdaság dinamizmusa, se a szegénység gazdasági növekedés által történő csökkenése nem a kívánt módon haladt. Ellenérzéseket váltott ki az is, hogy például az agrárexport által megtermelt profit döntő hányadát a nagy gazdaságok lefölözték, s más területeken is a külföldi tőke a beruházás helyett a profit kiszivattyúzását részesítette előnyben. E jelenségek hatására kialakulóban volt egy gazdaságpolitikai fordulat. Az új vonal keynesiánus elemek markáns alkalmazását hozta magával, aminek főbb pontjai az állam közvetlen gazdasági tevékenységének fokozása, a jövedelmek növekvő mértékű átcsatornázása a szegények irányába és a közvetlen demokratikus formák beépítése az intézményrendszerbe. A 2005-ös év ökonómiai csalódásain túl (2,3%-os növekedés) egy korrupciós botrány is felborzolta a kedélyeket. Ez a botrány a Brazil Munkáspárt 9 vezető politikusát „sodorta” el pozíciójából és pártjából. Lula elsimíthatta az ügyet egy nyilvános bocsánatkéréssel, továbbá hitelességét is sikerült megőriznie azáltal, hogy nem volt részese az esetnek. Lula tevékenységét nagy figyelem övezte, azon belül is a szociális terület, még konkrétabban a szegénység elleni harc volt volt leginkább a figyelem középpontjában. A szociális területnek (oktatás, egészségügy, segélyezés) a kormány nem az állami kiadások relatív mértékének növelésével (1995 óta nagyjából a GDP 20%-a), hanem átstrukturálással biztosított nagyobb forrásokat. Lula 2003-ban hirdette meg a Fome Zero- „Zéró éhezés”- programját, amit a mélyszegénység megszüntetése érdekében indított. A program keretein belül emelték a minimálbéreket (ez azért is fontos, mivel kb. 24 millióan dolgoznak minimálbérért Braziliában, ami napjainkban kb. 200 \$ körüli összeget jelent), csökkentették az élelmiszerek árát. Mintegy 94 millió főt érintő készpénztranszfer-programokat (szociális nyugdíj; idősök, betegek segélyei; gyermekmunka elleni program) indítottak el, illetve a régieket ki-

szélesítették. 2004-ben indította el a kormány a legnagyobb méretű és legátfogóbb szociális programját, a Bolsa Familiát (Családi Alapot). A program csupán a GDP 1%-t (Lehoczki alapján 0,5%-át) elérő keretösszezből 2011 végéig 12,9 millió család, kb. 52 millió ember (2,5 \$-os napi jövedelmi szintet el nem érő bevétellel nem rendelkező brazilok kb. 70%-a) részesült. A segélyre való jogosultság kritériumai között szerepelt, hogy az érintett család iskoláztassa a gyerekeket, továbbá, hogy a kötelező oltásokat megkapják a gyerekek. A felállított elvárások hosszabb távú célokat szolgáltak, mint például az egészségesebb következő generáció, jobb iskolázottság, jobb elhelyezkedési lehetőségek felnőttkorban és a gyermekmunka visszaszorítása. A Családi Alap 2012-es keretösszege már 12 milliárd \$-ra rúgott. A szociális kiadások egyre nagyobb mértéket öltöttek, a forrásokat évről-évre növelték (2007-ben megközelítőleg csupán a 2012-es 33 milliárd \$ fele állt ilyen célokra rendelkezésre). Bevezették a FAO és a Világbank ajánlásával az ún. élelmiszerkártyát, ami „vészsegélyként” szolgált az alultápláltságtól szenvedőknek. 2005-ben indult útjára a Pro Uni program, amelynek célkitűzése az volt, hogy mindenki kapjon esélyt a felsőoktatásban való részvételre, illetve, hogy megemeljék a 18-24 éves csoport körében az egyetemet végzettek arányát 30%-ra, ami a program startolásakor csupán 12% volt. Projektek indítottak a fiatalok terhesség megelőzésére, az ivóvíz mindenki számára elérhetővé válása érdekében, valamint a családi mezőgazdasági egységek erősítésére (szubvenzionált hitelek és általában alacsonyabb hitelkamatok). Az említett intézkedések hatására növekedett a társadalmi stabilitás, s a lépések a fogyasztás fokozása által serkentően hatottak a gazdaságra is. A folyamatok nyertesének tekinthető a kormány is, ugyanis a munkáspártiak a 2006 választások második fordulójában a szavazatok 60,8%-át kapták. A társadalmi állapotok javulását tükrözte a társadalmi egyenlőtlenséget mérő Gini-index évről-évre jobbnak bizonyuló eredménye is, ugyanis 2001 és 2011 között 0,588-ról 0,501-re mérséklődött, míg Lehoczki nyomán ez változás 0,58-ról 0,54-re való módosulást jelentett. Nagyjából 30 milliónyi brazilt sikerült a szegények soraiból, a középosztályba emelni. 2004-2007 között a háztartások átlagjövedelme 287 \$-ról 584 \$-ra emelkedett, 2008-ban már meghaladta az 50%-ot a 600-2500 \$/ hó jövedelemmel rendelkező háztartások aránya. 2004-ig bezáróan a háztartások fogyasztásának GDP-beli aránya csökkent, míg onnantól kezdve folyamatos növekedésnek indult. 2004-ben az éves GDP 59,3%-a képződött háztartási fogyasztásokból, 2012 első felére azonban már 65,6%-ra emelkedett ez az arány. Ebből is látszik, hogy a gazdasági növekedést a belső kereslet hajtja, ami jó a stabilitás, a fenntarthatóság szempontjából. A Családi Alappal kapcsolatban hangsúlyozta a szociális fejlesztő minisztérium, hogy a program a „régis szegénység” orvoslására hatásos lehet,

azonban „új szegénység” (kábitószer-függőség, társadalmi erőszak, környezeti pusztulás) kezelésére, megoldására összetettebb programra/programokra van szükség. Az állam a szociális programok növekvő költségvetését képes volt finanszírozni, hisz a gazdaság növekedésével párhuzamosan az állam adóbevételei is nőttek, másrészt 2004-től kezdődően a korábbi módussal ellentétben a pénz az államtól nem azokhoz áramlik vissza, akik befizették (a gazdagabbak), hanem a szegényekhez. A vagyonosabbak teherviselési kötelezettségét jól illusztrálja, hogy a vállalatok adózás előtti profitjuk 69%-át kötelesek az állam felé befizetni adók és járulékok formájában. Az új gazdaságpolitika másik lényeges pillére az állam közvetlen gazdasági tevékenységének erősítése, amit a vállalatain és a költségvetésből finanszírozott beruházási programjain keresztül valósíthatott meg egyre nagyobb mértékben. A 2003-2010 közötti időszakban az állami beruházások összértéke a GDP 0,4%-ról 1,3%-ára emelkedtek. A Lula vezette kormány a második ciklusa idején több gazdaságélénkítő programot is indított, az első a 2005-ös kísérleti infrastrukturális program (PPI) volt, a második a nagyobb jelentőségű, a 2007 januárjában startoltatott (maig is futó) Növekedésgyorsító Program (PAC). A PAC alapkonceptiója, hogy a növekedés szükséges feltétele nem a szélsőséges kiigazítás, hanem pont fordítva, a növekedés fiskális egyensúly feltétele, mivel a megemelkedett állami bevétel hozzájárul az államadósság csökkentéséhez, fenntartja a hitelességet a pénzügyi piacok előtt és lehetővé teszi a közberuházásokat anélkül, hogy más területekről kellene forrásokat elvonni, átcsoportosítani. A PAC öt pillérre épül: az infrastruktúra fejlesztését célzó állami beruházások növelése, az állami hitelezés ösztönzése, a befektetési környezet javítása, az adórendszer modernizálása (a gazdasági növekedés növelését célzó adócsökkentések) és a hosszabb távú fiskális lépések. A programot 504 milliárd reál (kb. 236 milliárd \$) nagyságú kerettel indították, s fő céljául azt tűzték ki, hogy az minden évben 0,5%-kal emelje a gazdasági növekedést, továbbá, hogy a beruházások GDP-hez viszonyított arányát 20-21%-ra emeljék (a program meghirdetésekor ez az arány 14-15% körül volt). A Lula-féle gazdaságpolitika harmadik a tervszerű és megfelelően szervezett intézményrendszer. Első feladatok között szerepelt a Civil Gazdasági és Szociális Tanács (CDES) felállítása, ami 2002-2003 során széleskörű konzultációkra támaszkodva kidolgozta a Nemzeti Fejlesztési Tervet (NDA), amihez köthető az új gazdaság- és társadalompolitika teendőinek keretbefoglalása. Az NDA által javasolt elemeknek, irányvonalaknak megfelelően állították össze a Növekedésgyorsító Programot s az Oktatásfejlesztési Programot (PDE) is, amelyek mindegyike a társadalmi egyenlőtlenség felszámolását és a marginalizált csoportok integrálását kívánta támogatni. 2008-ban állították fel a Stratégiai Bizottságot (SEA), amihez a Plan 2022 ne-

vű, hosszabb távú fejlesztési terv kidolgozása kapcsolható. A Plan 2022 középpontjában a természeti és a humán erőforrások hatékonyabb kihasználása, a szociális és regionális egyenlőtlenségek radikális mértékű csökkentése, a termelőalapok integrálása, a demokratikusabb, közvetlenebb politizálás, illetve az ország geopolitikai szerepének növelése áll. A kormányzati intézkedéseknek és a kedvező nemzetközi környezetnek köszönhetően gyorsult a GDP növekedése (2004-2008 között évente átlagosan 4,8%), az egy főre jutó GDP gyarapodása 2007-ben például 4%-kal emelkedett, ami arra enged következtetni, hogy a népességszám a gazdaságnál is gyorsabban nőtt. A hatékony gazdaságpolitika 6 millió új munkahelyet teremtett, amin jelentősen csökkentette a munkanélküliek arányát. A gazdaság állapotáról sokat mond, hogy ugyan a költségvetés deficitese volt ekkoriban (3,5% alatti hiány), a külső eladósodottság GDP-hez viszonyított mértéke csökkent, a folyó fizetési mérleg szufficitet mutatott. Az export nagysága is folyamatosan nőtt, azonban a GDP-hez viszonyított aránya csökkent, ami annak (is) betudható, hogy a belső fogyasztás megugrott. A fentiekben említett beruházásos célt részben sikerült megvalósítani, ugyanis 2003-2008 között a GDP-beli aránya a beruházásoknak 15%-ról 19%-ra nőtt. A 2008-as válságot megelőzően mintegy 200 milliárd \$-os valutatartalékot sikerült felhalmoznia az országnak. A belső és a külső államadósság is pozitív tendenciát mutatott, ugyanis a 2003-as 52,36%-os szintről 2007-re 43,7%-osra süllyedt. Egy másik jó eredmény 2007-ből a 4,22%-os költségvetési szufficit. Ekkor az adóbevételek a GDP 34,9%-ának megfelelő összeget haladtak meg. Az unortodox gazdaságpolitika ellenére a nemzetközi megítélése is javult talán a brazil gazdaságnak, ugyanis a Standard & Poor's hitelminősítő 2008 áprilisának végén a brazil szuverén államadósságot a BBB-kategóriába sorolta (ezt a BRIC-országok közül utolsóként érte el Brazília). A másik, kedvező külföldi megítélésről tanúskodó adat a külföldi közvetlen tőkeberuházások volumenét jelző, hisz 35 milliárd \$-t ért el ez a szám. Impozáns a nemzeti fejlesztési bank által 2007-ben nyújtott hitel mértéke is, ami 66,7 milliárd reálért el (kb. 33 milliárd \$-t). 88,9 milliárd reálra (kb. 44,5 milliárd \$-ra) rúgott a lekötött hitelállomány is, aminek 43%-a infrastrukturális beruházásokra, 42%-a ipari beruházásokra lett biztosítva. Az ismertetett adatok tükrében kijelenthető, hogy a brazil gazdaságot jó „kondícióban” érte a 2008-as válság [Lehoczki B. (2011); Pólyi Cs. (2011); Artner A. (2012)].

2. ábra: A brazil GDP felhasználása 1995-2012/I—II. n. év (százalék)

Forrás: IBGE Quarterly National Accounts.

Forrás: Artner A. (2012)

2.2.3. Brazília a 2008-as válságot követően

Brazília számára a válság leginkább a külföldi befektetők kivonulásában, a profit kivonásában és az exportpiacok szűkülésében nyilvánult meg. Ideiglenesen deficitessé lett a fizetési mérleg (2010 körül 2%-os volt a hiány), egy rövid időszakban, 2008 végétől kezdődően 2009 közepéig zsugorodott a gazdasági kibocsátás is, csökkent a GDP (Lehoczki alapján 0,3%-kal, míg Pólyi nyomán folyó áron számítva 0,2%-kal). A gazdasági visszaesés következtében átmenetileg megugrott a munkanélküliek száma, arányuk 2009-ben 8% körül volt, azonban ez is csak átmeneti romlásnak tűnt, mivel 2010-ben már jelentősen javult a helyzet a munkaerőpiacon is a foglalkoztatás szempontjából. 2008 júliusától kb. 5 hónapig tartó devalválódáson ment keresztül a reál is, ami kb. 66%-os leértékelődést jelentett, 2011-re azonban a korábbinál is erősebb szintre értékelődött fel a valuta. A válság hatásának tudható be valószínűleg a közszektor teljes bruttó adósságának növekedése is, ami következtében 2012 júliusában a GDP 57,6%-át érte el, aminél fontos megjegyezni, hogy csupán a GDP 4,5%-át kitevő (108 milliárd \$) nagyságban külföldi adósság (2008 óta 28%-kal nőtt). A nettó államadósság a GDP 34,9%-ára rúgott. Az említettekkel szemben a bankszféra és a vállalati szféra adóssága jóval nagyobb, ami jórészt kiteszi az ország 2012 júliusában 308 milliárd \$-t kitevő külső adósságállományának (vállalatközi hitelekkel együtt 422 milliárd \$). Pozitívum, hogy a külső adósságszolgálatra elegendő „csupán” az export 18-20%-a. A gazdasági növekedés és a reál felértékelődése révén tovább gyara-

podtak a valutatartalékok, amik nagysága 2012 júliusára meghaladta a 376 milliárd \$-t. A válságkezelésnek tudható be a költségvetési hiány (2008-ban a GDP 1,9%-a, míg 2009-ben 3,2%-a), aminek szintjét sikerült 2010-től 3 % alatt tartani. A költségvetési egyenleg romlása annak (is) köszönhető, hogy a kormány a megszorítások helyett növelte gazdaságélénkítő kiadásait. A fejlesztési bankon (BNDES) keresztül kb. 100 milliárd reál (nagyjából 50milliárd \$-t) pumpáltak a hazai gazdaságba hitelek (elsősorban reálapú hitelek) formájában (a 2008-as hitelezési szint háromszorosának felelt ez meg). Az infláció az arra figyelő restriktív monetáris politika és a keresletösztönző expanzív költségvetési politika folytatása következtében fluktuált, de a várakozásokkal, számításokkal ellentétben nem vágatott, éves szinten sikerült 7% alatti szinten tartani, ami 2009-ben 5,8%-ra csökkent. Az alkotmánynak köszönhetően (rögzíti, hogy a külföldi részesedés a szektorban nem lehet 20%-nál nagyobb) stabil a brazil bankszektor, azonban a válság idején 100 milliárd reális állami tőkeinjekciót kapott. A kormány válságra adott válasza lényegében a folytatott gazdaságpolitika megszilárdítása, intenzitásának fokozása volt. Az állami vállalatok komoly beruházások részesei lettek (212-ben 65,1 milliárd \$ értékben), ami 90%-ban az energetikai szektort érintette. Kb. 30%-kal megemelték a PAC keretösszegét (így 638 milliárd reál, kb. 330 milliárd \$ lett). Sőt, mi több elindították a 2010 májusában bejelentett, az elődjénél is nagyobb volumenű PAC II programot, aminek a 4 évre szánt keretösszege Lehoczki alapján 880 milliárd \$, míg Artner szerint ennél szerényebb, „csupán” 1000 milliárd reál, kb. 520 milliárd \$ volt. Lehoczki tanulmányából megtudhatjuk, hogy a PAC II program fő elemei az energiatermelési kapacitás növelése, két millió új otthon megépítése, a nagyvárosok faveláinak rendezése, továbbá a Rio de Janeiro és Sao Paulo közötti gyorsvasút-hálózat kiépítése. Jelentősen javult a foglalkoztatás is ez idő tájt, hisz 2009 elejétől 2010 májusáig 1,7 millió új munkahelyet sikerült teremteni. A GDP 2010-ben változatlan áron számolva 7,5%-kal nőtt. Az eredményes válságkezelésnek (is) köszönhetően a 2010-es választásokat is a munkáspártiak nyerték. Személyi változás az elnöki pozíció esetében történt, mivel Lula 2 ciklusa után Dilma Rouseff lett az elnök. A 2011-es év, feltételezhetően a nemzetközi helyzet és a kormány infláció elleni intézkedései miatt, gyengébbre sikeredett a 2010-esnél, a gazdaság csupán 2,7%-kal nőtt. 2012-re a 2011-es bővülésnél nagyobb (4,5-5%) vártak mind az elemzők, mind a kormány a valuta leértékelődése (kb. 30%-os), illetve a kormányzati intézkedések miatt, azonban a gyorsulás helyett lassulás volt tapasztalható, így a GDP csak 0,87%-kal volt több az előző évinél. A kormány adott időszakban emelte a minimálbéreket, adókedvezményeket vezetett be, kamatot csökkentett, emelte az importadókat, illetve egyéb termelésösztönző lépéseket is

tett. A működő tőke beáramlásának csökkenése, az export visszaesése és a profitrepatriálás hatására a fizetési mérleg is romlott valamelyest, noha még így se érte el a deficit a GDP 2%-át. Dilma Rousseff számos tekintetben folytatja elődje reformpolitikáját. Politikája négy fő pillére az infrastruktúra-fejlesztési beruházások, az oktatás, az egészségügy és a szegénységellenes programok. Rousseff kormányzatának az egyik legnagyobb kihívást az infláció jelentheti. Az infláció erősödését fokozhatja a rekord szintű foglalkoztatás (2011 első felében több mint 1 millió munkahelyet teremtettek, míg a 2012-es évben további 1,3 milliót), amit 2013-ban egy 30 milliárd \$-os költségvetési megszorítással igyekeztek a tervezetek szerint orvosolni. 2012-ben az 58,2%-os GDP-beli részesedésével a legjelentősebb szektor a terciér, amit az ipar követ 22,3%-kal, s végül a primer szektor következik a maga 4,5%-ával. Az államadósság ez idő tájt a hazai össztermék 35,1%-át tette ki, ami egész jónak tekinthető, ugyanakkor az ország kilátásait csak javítja a 378,6 milliárd \$-os valutatartaléka. A csalódást keltő 2012-es hazai össztermék-bővülést jelző adat után a 2013-as, kb. 2,5%-os egész jónak mondható. Érdekes, hogy ezt követően nem, hogy felpörgést, hanem technikai recesszióba való csúszást hozott 2014 első félévére. 2013 utolsó negyedéhez képest a 2014-es első negyedév 0,2%-os, míg ahhoz képest a második negyedév 0,6%-os zsugorodást produkált. Ha azonban az előző év azonos időszakához képest szemléljük, elmondhatjuk, hogy 0,5%-kal bővült a gazdaság. A visszaesést leginkább az ipari kibocsátás csökkenése okozta (1,5%-kal az első negyedévhez képest), míg a terciér szektor 0,5%-kal zsugorodott, ugyanakkor a mezőgazdasági termelés 0,2%-os gyarapodást ért el. Érdekes, hogy lehet összefüggés a labdarúgó világbajnokság és a termelés volumenének csökkenése között, ugyanis némely források alapján a rendezvény idején rengeteg munkaszüneti nap volt. Ezt megelőzően is jelentkezett néhány gond a brazil gazdaságban. Megugrott az infláció, csökkent a lakosság vásárlóereje, a jegybank kb. 3,5 éves csúcsot jelentő szintre, 11%-ra emelte az alapkamatot, ami a beruházási kedvnek se épp kedvezett, illetve a bizalom is rekordmélységbe süllyedt. A gazdaság gyengélkedésének köszönhetően 2014-ben jelentős hiány (6,7%) mutatkozott a költségvetésben. Sajnos a 2015-ös év se indult túl jól brazil szempontból, hisz már rögtön az elején 12,75%-ra módosította a jegybank az alapkamatot az infláció elleni harc lépéseként, ami februárban 12 éves rekordot megdöntve 7,4%-ra ugrott a kormány 6,5%-os kitűzött célszintjét jócskán túlszárnyalva. A 2015-ös évre elemzők, szakértők 0,5%-os kibocsátásbeli zsugorodást vizionálnak, aminek alapot nyújthat a tény, hogy 2015 első negyedévében az ipari termelés volumene az előző év azonos időszakában mérthez képest 5,2%-kal esett vissza, aminek háttérben többek szerint is a külső kereslet visszaesése állhat. A költségvetésben történő

túlzott hiány keletkezését orvosolandó a kormány adóemeléseket vagy megszorító intézkedéseket helyezhet kilátásba. A jövedelemadó emelésének tervezetét a törvényhozás felső háza azonban elutasította, így kellően kreatívan kell „sanyargatnia” Rousseffnek és csapatának, hogy elérjék költségvetési céljaikat. Az utóbbi időszakban (kb. fél évben) több gazdasági jellegű botrány is megnehezítette a brazilok helyzetét (kivéve azokat, akik ügyesen csaltak). A leginkább a Petrobras körüli hercehurca csapta ki a biztosítékot a lakosság körében, ami egyes források szerint akár a 10 milliárd reálos (kb. 4 milliárd \$) nagyságot is elérheti. Az állami vállalat vezetői más vállalatok vezetőivel mutyizhattak, persze feltételezhetően néhány politikus is érintett az ügyben. Sokan úgy látták, még a választásokat is bebukhatják a munkáspártiak a hatalmas port verő botrány miatt, azonban 2014 őszén zsinórban negyedszer is a munkáspártiak kaptak bizalmat a néptől. A korrupciós ügy komoly gazdasági „lavinát” indíthat el, hiszen vele párhuzamosan 10 további braziliai építőipari nagyvállalat is bénult helyzetben van, s fenn áll a veszélye, hogy a folyamatban lévő beruházások leállnak, munkahelyek szűnnek meg, s így aggasztó szociális vonzata is lehet az ügynek. Némelyek az utóbbi években, a gazdasági növekedés megtorpanása miatt elkezdtek aggódni amiatt, hogy Mexikó akár le is köorzhetné Braziliát, ami elveszthetné ennek következtében a régióban betöltött fontos pozícióját. Az „aggódók” kifogásolják a magas béreket (az elmúlt évtizedben megháromszorozódtak), mivel szerintük azok miatt elveszti a brazil gazdaság a versenyelőnyét. Talán megnyugvásra adhat okot e téren, hogy rekord alacsony a munkanélküliségi ráta Braziliában (kb. 5,5-6%-os). Davis Hodge, a Prospectiva kutatóintézet szakértője a az utóbbi évtizedben futó gazdaságpolitikát illetően visszatérni látja, az általa Brazília mumusának vélt, a külföldi tőkének nyilván kedvezőtlen importhelyettesítő gazdaságpolitika szempontjait, amivel meglátása szerint összefüggésben állhat a versenyképességhez létszükségletű kutatásfejlesztés háttérbe szorítása, az ipari kibocsátás mértékének növelésével szemben. Ezzel kapcsolatos meglátásom szerint a nagy kapacitás inkább előnyös lehet a K+F-re nézve, mintsem hátrányos, mivel így több tőke, s több szakterület koncentrálódik a gazdaságban, noha az a veszély fennállhat, hogy az ipar felfutása megdrágíthatja a kutatást, mivel a bérek emelésével ki lehet vitelezni az „agyelszívást”. Brazília gazdaságának fejlődési ívét kellően jellemzi egy adat: 2003-2012 között csaknem 20 millió új munkahelyet hoztak létre, ezáltal napjainkban kb. 92,5 milliós dolgozói állománnyal bír az ország (2013 júniusában 5,8%-os volt a munkanélküliség). A dolgozók bére folyamatosan nőtt, 2012 végén a 6 legnagyobb városban az átlagfizetés 1787 reál (kb. 880 \$), a minimálbér a 2007-es 380 reálról 2013-ban 671 reálra nőtt (kb. 335 \$). A bérek látványos mértékű emelkedését negatív értelemben kom-

penzálhatja a folyamatosan tapasztalható, gyakran komoly nagyságot is elérő infláció. A dolgozók helyzetének minőségét talán javítja a kb. 15.000 szakszervezet, amiknek a dolgozók 19%-a tagja. Dicsérendő a fémipar és a bankszektor jól szervezettsége. A versenyhelyzetet, illetve a dolgozók helyzetét rontja a bérekre rakódó költségek rendkívüli nagysága. Ezek mellett hátrány lehet a tőkevonzásnál az ingatlanárak magassága, illetve az ipari áram drágasága (134%-kal drágább a BRICS-átlagnál). Igaz, utóbbin igyekeztek javítani a 2013-as 32%-os (a lakossági áram esetében 18%-os) árcsökkentéssel. Érdekes lehet az áram magas ára, főképp annak fényében, hogy Brazília energiájának 46,3%-a megújuló forrásból származik, míg ugyanez az arány az áramtermelés esetében 83%. A versenyhelyzet javulásának mindenképp kedvezett, hogy az utóbbi 10 évben 60%-kal csökkentek a kikötőkben a konténerek mozgatásának költségei, igaz a költségek még így is háromszorosan haladják meg a Sanghajban fizetett árakat [Lehoczki B. (2011); Pólyi Cs. (2011) Artner A. (2012); Sebestyenné Szép T. (2014); www.euronews.com/a; www.hipa.hu/a; www.napi.hu/a; www.vg.hu/a;].

1. táblázat: Brazília főbb gazdasági mutatói, 2010-2012

Mutató megnevezése	Mértékegység	2010	2011	2012
A GDP értéke (folyó áron)	Mrd USD	2.139	2.474	2.253
A GDP változása (reál)	%	7,53 %	2,73%	0,87 %
Az egy főre jutó GDP folyó áron	USD/fő	11.094	12.696	11.462
Az infláció	%	5,91	6,50	5,84
Munkanélküliségi ráta	%	6,74	5,96	5,51
A költségvetés egyenlege	GDP %-a	2,7	3,1	2,4
Államadósság (év végi)	GDP %-a	39,1	36,4	35,1
Nemzeti valuta árfolyama (éves átlag)	reál/USD	1,67	1,88	2,04

Forrás: www.hipa.hu/a

2.3. BRAZÍLIA KÜLGAZDASÁGA ÉS KÜLKERESKEDELME

A '90-es évekig még rendkívül zárt gazdaságúnak számító Brazília számára napjainkban már kiemelkedően fontos a külkereskedelem. Ezt illusztrálja a tőkeáramlás nagysága is, ami tekintetében Brazília 2010-ben a világ 5. legnagyobb FDI-fogadó országa volt (2011-ben a Brazil Központi Bank 65,3 milliárd \$-os, míg 2012-ben 66,6 milliárdos FDI-beáramlást regisztrált). A tőkét leginkább az információ- és kommunikációs technológia, valamint az érc- és ásványi anyag kitermelés vonzza Brazíliába. A beáramló külföldi tőke legnagyobb részt az USA-ból, Hollandiából, Luxemburgból, Svájcól és Spanyolországból érkezett/ érkezik az országba. Az FDI-kiáramlások mértéke is komolynak mondható, hisz a 10 milliárd \$-t is (ámbar a globális befektetések csupán 0,5%-át) meghaladta. Ezek

azonban rendkívül volatilisek a válság óta- 2009-ben 44%-kal csökkentek, a 2010-es 121%-os növekedést pedig 2011-ben egy újabb, 17%-os csökkenés követte. Ezen volatilitás okának leginkább az olyan növekvő tőkeáramlásokat tartják, amik nem feltétlenül kapcsolódnak külföldi termelő tevékenységhez, hanem feltételezhetően sokkal inkább off-shore pénzügyi központokhoz, továbbá a vállalatokon, leányvállalatokon belüli kölcsönök növekvő mértékű hazatelepítéséhez. Brazília belső FDI állománya a 2012-es évben 696 milliárd \$, míg annak tőke kiviteli állománya 232,8 milliárd \$ volt. WTO-s adatok alapján Brazília külkereskedelmének értéke a GDP-hez viszonyítva a 2008-2010-es időszak átlagában 23,8% volt. A világ exportőrei között 22. a rangsorban, míg az importban a 20. Áruexportjának 32%-át a mezőgazdasági termékek, 27,9%-át az energiahordozók és egyéb ásványkincsek, 35,2%-át az ipari termékek tették ki a 2010-es évben. Az áruimport szerkezete ettől jelentősen eltér, 74,1%-kal az ipari termékek részesedése a legnagyobb. Külkereskedelme, s külkapcsolatai földrajzi vonatkozásban is diverzifikáltak. 1987-ben megalapították az „Agencia Brasileira de Cooperacao”-t is, ami az ország nemzetközi fejlesztéséért felelős intézménye, s a Külügyminisztérium alá rendelve több egységre osztottak. A kétpólusú rend felbomlását követően sokat veszített az USA fontossága brazil szempontból. Ezzel párhuzamosan egyre nagyobb hangsúlyt fektettek a regionális partnerség fejlesztésére, mélyítésére. Argentínához való közeledése a '80-as évekre nyúlnak vissza, ami a '90-es évek elején a Déli Közös Piac (Mercosul- portugálul, Mercosur-spanyolul) alapításával ugrott nagyot minőségileg. A Déli Közös Piac a két „óriáson” kívül Uruguayt, Paraguayt, Bolíviát és Venezuelát foglalja magába. A kohéziót gyengítheti, hogy Brazília a régió egyedüli portugál nyelvű országaként vezető, domináns aktor a társulásban, s noha az annak érdekeit szolgálja leginkább, az nem hajlandó részt vállalni annak teherviseléséből. A Déli Közös Piacnak is számos pozitív (vagy akár negatív) hozománya lehet Brazília számára, hisz egyre bővülő kapcsolatai vannak. 2007-ben például Izraellel kötött szabadkereskedelmi társulást, s azóta is számos országgal folytat tárgyalásokat e téren. Brazília regionális szintű integrációjában a 2004-es év újabb mérföldkő volt. Ekkor született megállapodás a Dél-amerikai Nemzetek Közösségének, a 2007 áprilisi venezuelai csúcson Dél-amerikai Nemzetek Uniójára (Unasul- portugál, Unasur-spanyol) „átkeresztelt” megalapításáról. Az új közösségnek a Mercosulon túl az Andok Közösség, Chile, Suriname és Guayana is tagja. Brazília külkapcsolati hálójában a régióján túl Kínának is kiemelkedő, s egyre fontosabb szerepe van. Az ázsiai óriással kapcsolatai intézményi szinten a '90-es évek elején léptek felfelé ívelő pályájukra. A kínai elnök 1993-as látogatása után a legfontosabb momentum 2000-ből említendő, amikor is a felek közötti

megállapodás értelmében Brazília támogatta a KNK WTO-tagság iránti kérelmét, míg az ennek fejében csökkentette több mint 20 termék vámtarifáját. A felek közötti bilaterális kereskedelem 2000-2006 között megsokszorozódott. A Kínába tartó brazil export 800%-kal nőtt (1,085 milliárd \$-ról 8,402 milliárdra), míg az onnan származó brazil import 650%-kal, (utóbbi 1,222 milliárdról 7,989 milliárd \$-ra) ugrott meg. 2001-től kezdve egy rövid periódusban a brazil kereskedelmi mutatók szufficitet mutattak a Kínával folytatott kereskedelem mentén. A brazil export zömében mezőgazdasági termékekből, nyersanyagokból, energiahordozókból áll, s az áruszerkezete rendkívül koncentrált, hisz az össztermék kb. 75%-a az 5 legfőbb cikk (vasérc, acél, szójaolaj, fa, szója) értékesítése adja. A 2003-as esztendőben Kína vált a brazil termékek legfőbb felvásárlójává. A brazil kínai import is koncentrált, mert 87%-ban ipari termékek (leginkább elektronikus eszközök és gépberendezések) adják az összértéket. A két ország közötti együtt működés az FDI-áramlások volumenének növekedését is magával hozta. 2008-ig Brazília 250 millió \$-nyi tőkét exportált Kínába, míg onnan 150 millió \$-nyi áramlott vissza. A felek leginkább a közlekedési infrastruktúra és a nyersanyagkitermelés fejlesztése, s a tudományos technológiai projektekben érdekeltek. Említésre méltó lehet, hogy Lula, egy 2004-es, Pekingbe tartó útján 500 fős üzleti delegáció is az elnökkel tartott. 2004-ben létesítették a Brazil-Kínai Üzleti Tanácsot (non-proti szervezet), ami a brazil és a kínai vállalatok közötti párbeszédet támogatja. Brazil oldali felvetés volt az is, mi szerint a kétoldalú kereskedelemben \$ helyett a saját valutákat használnák a felek. Az élénkülő brazil-kínai gazdasági kapcsolatokat egy ideig szinte mindenki pozitívan értékelte, azonban egy idő után sokan nehezményezték, hogy a brazil ipar nem kellőképp versenyképes az olcsó kínai importtal szemben. Leginkább a cipőgyártás és a textilipar van veszélyben emiatt, azonban egyes előrejelzések alapján az autógyártás is nehéz helyzetbe kerülhet a kínai autógyártás miatt. A többség brazil oldalról leginkább azt sérelmezi, hogy a kormány magára hagyta a feldolgozóipart az állam által erősen támogatott kínai riválisokkal szemben. A kritikusok álláspontja látszik igazolódni, legalábbis az alapján, hogy 2005 után a kínai export sokkal gyorsabban bővül, mint a brazil. 2007-ben már brazil deficitet mutatott a bilaterális kereskedelmi mérleg, amikor is a Kínába irányuló brazil export 10,75 milliárd \$ (az összes export 6%-a), míg az import értéke 12,62 milliárd \$ (az összes import 10%-a) volt. A kapcsolatok további fejlődését generálhatja a 2007-es brazil Kína-program, illetve a 2008-as „Kína Agenda”. Ami a jövőt illeti, úgy tűnik, jelentős bővülést a két ország közötti kereskedelemben, illetve azok együttműködésében leginkább a bioetanol-gyártás és a mezőgazdaság területén várhatunk. Brazil szempontból az Afrikához fűződő szálak is egyre fontos-

sabbá váltak az elmúlt időszakban, s előreláthatólag ez a trend a közeljövőben is fennmarad. A fekete kontinenssel a gazdasági kapcsolatok az 1970-es években a válság inspirálta külpolitikai diverzifikációs igények miatt léptek új irányba. Ennek megnyilvánulása lehet a nemzetközi szervezetekben való egyre intenzívebb együttműködés, s a kétoldalú diplomáciai kapcsolatok felfutása. A „felek” közötti gazdasági kapcsolatok a 2002-2007 közötti időszakban kezdtek igazán bővülni, amikor is az Afrikába irányuló brazil export 400%-kal nőtt, míg az onnan Brazíliába irányuló export több mint 500%-kal gyarapodott, aminek köszönhetően az afrikai kontinens részesedése Brazília külkereskedelmében elérte a 9,4%-ot. Brazília számára a legfontosabb afrikai aktoroknak a Dél-afrikai Köztársaság, Nigéria, Egyiptom, Angola számítanak. Az áruszerkezet brazil szempontból az import oldalon legjelentősebb része a kőolaj, míg az export oldalon a késztermékek a meghatározóak. A gazdasági kapcsolatok élénkülését szemlélteti az Afrikába irányuló brazil beruházások bővülése is (kőolaj-, földgáz-, bányászati szektor, illetve építőipar területén). Az, hogy Brazília számára mennyire fontos Afrika, látszik abból is, hogy 2003-2006 között 12 új nagykövetséget nyitottak. A dél-amerikai ország a fentiekben említett szereplőkön kívül számos másikkal ápolt szoros kapcsolatot az elmúlt évtizedben. Az egyes országokon túl különböző multilaterális fórumokon is diverzifikált kapcsolatrendszer kiépítésébe kezdett a brazil vezetés. Lula aktív fellépést tanúsított a WTO tárgyalásokon, ahol a fejlődő országok érdekeinek képviselőjeként vezető szerepet játszott a mezőgazdaságot érintő kérdések tárgyalásain. A primer szektorbeli kereskedelmi torzulás és a protekcionizmus felszámolása érdekében többször is panaszt tett az USA-val és az EU-val szemben, amit persze a saját országa érdekei is megkívántak. Érdekérvényesítési fórum lehet Brazíliának a G20 csoport is, továbbá a 2003-ban Brazíliavárosi Nyilatkozat aláírásával létre hozott IBSA párbeszédforum, aminek tagjai India és a Dél-afrikai Köztársaság. Utóbbi formátum intézményi keretét adja az évente ülésező Trilaterális Bizottság, amiben a tagországok külügyminiszterei üléseznek. A világ két legjelentősebb gazdasági „egysége”, az USA és az EU is kiemelkedően fontos szereppel bír a brazil külkereskedelemben, noha az utóbbi években kissé a háttérbe szorultak a prioritást tekintve. A feléjük induló brazil export csökkenő, míg az onnan érkező import növekvő tendenciát mutat. A két gazdasági szuperhatalmon túl Japán is fontos partnere Brazíliának. A külkereskedelmi kapcsolatain túl fel lehet hozni néhány egyéb, inkább külkapcsolatokhoz kapcsolódó vonásokat is. A fejlődő országoknak aktív segítségnyújtója Brazília (anyagi és technikai jellegű). Brazília nemzetközi segélyezése a szociális szektorra, az oktatásra, az egészségügyre és a szegénység csökkentésére koncentrál, továbbá a világ egyik vezető agrár exportőreként a donoroknak

know-how-t is szolgáltatathat. A segélyezés költségvetését illetően nehéz pontos adatokat nyújtani, de a becslések alapján 362 millió és 1 milliárd \$-t érhetett el 2009-ben a nagysága, ami folyamatosan növekszik [Lehoczki B. (2009); Bernáth E. (2011);Lehoczki B. (2011); Pólyi Cs. (2011)Artner A. (2012); Sebestyén Szép T. (2014); european Parliament/ corporate author/ (2012); united Nations/ publisher/ (2010); www.hipa.hu/a; www.mercosur.int].

2 táblázat: Brazília külkereskedelme relációs bontásban 2008-2010 között (százalékos részarány)

Brazília külkereskedelme relációs bontásban 2008/2010 (%-os részarány)

	2008		2009		2010	
	Import	Export	Import	Export	Import	Export
Ázsia	27,2	18,9	28,3	26,3	30,9	27,9
Európai Unió	20,9	25,9	22,9	22,2	21,5	21,4
Latin-Amerika	16,4	23,4	17,8	23,3	17,0	23,8
USA	14,9	14,0	15,8	10,3	15,0	9,6
Afrika	9,1	5,1	6,6	5,7	6,2	4,6
Közel-Kelet	3,6	4,1	2,5	4,9	2,6	5,2
Kelet Európa	3,1	2,8	1,6	2,2	1,7	2,4
Egyéb	4,8	5,8	4,5	5,0	5,1	5,2

Forrás: Pólyi Cs. (2011)

3. táblázat: Brazília külkereskedelmi forgalma, 2010-2012

		2010	2011	2012
Áruforgalmi egyenleg	M USD	20 221	29 807	19 446
Export	M USD	201 915	256 040	242 580
Import	M USD	181 694	226 233	223 134
Szolgáltatások egyenlege	M USD	- 30 788	-37 952	-41 076
Export	M USD	31 821	38 209	39 864
Import	M USD	62 609	76 161	80 940

Forrás: www.hipa.hu

3.AZ OROSZ FÖDERÁCIÓ GAZDASÁGA

3.1. ÁLTALÁNOS BEVEZETŐ

A néhány évtizeddel ezelőtt felbomló kétpólusú világ keleti szuperhatalmának, a Szovjetuniónak a vezető állama, Oroszország mára jelentős mértékben veszített jelentőségéből, de még mindig figyelemre méltó aktora világunknak. Helyzete számos vonatkozásban érdekes. A 17,098 millió négyzetkilométeres területével a világ legnagyobb állama, azonban kontinentális besorolása mind területileg, mind kulturálisan komplikált. Az eurázsiai állam egy részét Európához, míg a többit Ázsiához kapcsolva tartják számon. A világrangsorban nem csupán méretével, de a népességszámával (kb. 143,5 millió fő) is előkelő (9.) helyen van. A föderációt 2007-ben Alexandr Kamenszkij nyomán 21 köztársaság, 7 vidék, 48 terület, 7 autonóm körzet és 1 autonóm terület (összesen 86 szubjektum) alkotta, így egyben tartása és irányítása komoly feladat. (Dr. Rudl József alapján 2010 körül 21 köztársaságból, 49 oblaszty-ból, 6 körzetből, 10 autonóm területből, 1 autonóm körzetből és két tartományi jogú városból állt az állam.) Oroszország óriási kiterjedésének köszönhetően rengeteg természeti erőforrással rendelkezik. Területén lényegében minden ásványi anyag, nyersanyag megtalálható, a világ legnagyobb kőolaj-kitermelőjének, a világ 2. legnagyobb földgáz-kitermelőjének számít, továbbá a világ faállományának szép részét (809,1 millió hektár) és édesvízkészletének is jelentős hányadát birtokolja. „A mai Oroszország”, azaz az Orosz Föderáció a Szovjetunió felbomlását követően, 1991. december 25-től kezdve egzisztál önálló, szuverén államként. 2014-ben a folyó áron számolt GDP alapján az 1398,2 milliárdos GDP-jével Oroszország számított a világ 10. legnagyobb gazdaságának [A. Kamenszkij (2010); Dr. Rudl J. (2010); Ludvig Zs. (2011); Kuttor D. (2014); www.ksh.hu/a; www.ksh.hu/b].

3.2. OROSZORSZÁG GAZDASÁGTÖRTÉNETE

3.2.1. A mai orosz gazdaság „előzményei a Szovjetunióban”

A XIX. század második felében az állandó háborúk, a cári diktatúrák, az ipari termelés hiánya, a szegénység szötte feszült helyzet elvezetett az 1861-es jobbágyfelszabadításhoz, az első világháborúval járó tömegnyomor pedig az 1917-es forradalomhoz. A hatalmas méreteket öltő polgárháború hatására (is) 1920-ban az ipari termelés csak heted része volt az

1913-as szintnek. Az ekkori orosz gazdaság nagyon elmaradott volt, a lakosság 75%-a az alacsony produktivitású mezőgazdaságban dolgozott. 1922-ben Oroszország, Ukrajna, Belorusszia, Grúzia, Örményország és Azerbajdzsán megalapította a Szovjetuniót, amihez a későbbiekben több állam is csatlakozott. A polgárháborús időszak lecsengését követően megkezdődött a gazdaság helyreállítása. Az 1910-ban bevezetett NEP (Új Gazdasági Politika) és az 1921-ben jóváhagyott GOLERO, mint első tervgazdálkodás hatására az ipari termelés 1926-ban elérte a világháború előtti szintet. Az első ötéves terv kivitelezése során (1928-1932) a nehézipar és a gépipar felfuttatására törekedtek. Ezen időszakban szervezték kolhozokba és szovhozokba a mezőgazdaságot, s elérték a termelés stabilizálódását, s az éhezés megszűnését. A fejlődés nem egészen két évtizede kezdődött ívét a hatalmas veszteségekkel járó második világháború törte meg. 27-40 millió ember életét követelte a pokoli állapot, amihez a mezőgazdasági termelés háború előtti szint 40%-ára történő visszaesése is hozzájárult. A háború miatt az ipar is átstrukturálódott területileg (legalábbis részben), mivel a háborús pusztítás elől 1300 nagyüzemet telepítettek át az ország keleti részeibe. A második világháború után néhány évvel konszolidálódott a gazdasági helyzet, míg a politikai környezet Sztálin halálát követően stabilizálódott. A háborút követő 4 évtizedben az ipari kibocsátás volumene az 1950-es szint 14-szeresére emelkedett, a mezőgazdaságé viszont csak 3-szorosára. A gazdaságfejlesztésnél a prioritást erősen a nehézipar élvezte, azonban az USA-val folytatott katonai versengés rengeteg erőforrást igényelt a hadiipar, s azon belül is az atom- és űrtechnika területén. A kikísérletezett, modern technológia termelésbeli alkalmazására tőkehiány miatt nem volt lehetőség. A kommunista gazdálkodás jellemzőjévé vált a mennyiség minőség feletti fontossága. A finanszírozási lehetőségeket az is nagyban rontotta, hogy támogatásban részesítették a szocialista beállítottságú fejlődő országokat. A helyzet orvoslására Gorbacsov elindította a Peresztrojkát. Gorbacsov igyekezett bevezetni a piacorientált termelést, a privatizációt, s egyéb reform módon reformálni a problémás gazdasági és társadalmi rendszert. A problémák önállóbb megoldására, az európaihoz közelebb álló gondolkodás kialakítására biztató Gláznoszty tetőzte a káoszt. A direkt irányítás megszűnésével a pénzügyi rendszer összeomlott, s felépő áruhiány miatt az infláció is több számjegyűvé vált. A vezetők a gazdasági nehézségek, a központi irányítás lazábbá válása miatt megkezdődött politikai bomlást véglegesítették Oroszország a Szovjetunióból való 1990-es kiléptetésével [Dr. Rudl J. (2010); Ludwig Zs. (2011); www.ksh.hu/a; www.ksh.hu/b].

3.2.2. Az Orosz Föderáció gazdasága a 2008-as válságot megelőzően

Az orosz gazdaság a Szovjetunióból való kilépést követően szörnyű állapotban volt, amit az integráció keretein belül kiépített gazdasági hálóból való kiszakadás csak súlyosbított. Oroszország a kilépést követő első két évtizedben három gazdasági válságon is keresztülment. Az első, a kilencvenes években elhúzódó, mély recesszióval járó átalakulási válság. A '90-es évek elején elmaradtak a reformok, az orosz gazdaság teljesítménye 1993-ban 40%-kal, 1996-ban viszont már 51%-kal volt kisebb az 1989-esnél. Intenzív privatizáció jellemezte az időszakot, ugyanis 1994 elejére a 81 ezer vállalat megközelítőleg harmadát engedték magánkézbe. A privatizáció gyenge monetáris és fiskális politikai intézkedésekkel járt együtt, ami hiperinflációhoz vezetett (1990-94 között 927,8%-oshoz). A privatizáció további negatív hatásokat is gyakorolt az orosz gazdaságra és társadalomra egyaránt. Ezek közé sorolható az oligarchák felemelkedése, a jövedelmi egyenlőtlenségek és a szegénység kialakulása. A posztszovjet orosz gazdaság második válsága az évezred végén csúcsosodott ki, ami inkább magyarázható belső gazdasági folyamatokkal, mintsem az 1998-as pénzügyi válság begyűrűzésével, noha annak hatásai is érezhetőek lehettek. 1998 első felének végén Oroszország gazdasági fordulóponthoz közeledett. Ekkorra vált egyre nyilvánvalóbbá, hogy az átalakulás során felgyülemlett súlyos problémák továbbgörgetése a továbbiakban járhatatlan útnak bizonyul. Az újabb válság a pénzügyi szférában tört ki. Néhány hónap alatt hatalmas összegek (több tízmilliárd \$) hagyták el az országot, s a rubel rendkívüli devalválódáson (kb. 300%-oson) ment keresztül. A gyorsan növekvő importárak és a lakosság rubeltől való menekülése vágató inflációhoz vezetett - havi szinten. Az 1997-es esztendőben a világ egyik legsikeresebb tőzsdéjének számító orosz tőzsde indexe 1998 októberében még a nyitóindex felét se érte. A gazdaság 1997-es 0,8%-os bővülését 1998-ban kb. 5%-os csökkenés követte. Az energiahordozók eladásából származó bevételek is apadtak, ami súlyosbította a költségvetési fedezetet. Az évezred végén a kitermelőipar kb. harmadával, a feldolgozóipar közel a felével csökkent az 1990-es szintnek. A pénzügyi válság következményeként az orosz bankrendszer összeomlott, a korábbiakban vezető nagybankok többsége és a többi szereplő közül is sokan csődbe mentek vagy csőd közeli állapotba jutottak. Ezt követően a bankrendszer konszolidációja évekig zajlott. Innentől kezdve erősödött a bankok reálgazdasági tevékenysége, a vállalati szféra hitelezése. A pénzügyi összeomlás egyik előidézője az orosz állam eladósodottságának nagyon magas szintje és annak egyre kevésbé való finanszírozhatósága volt. Az intézkedésekkel új probléma keletkezett az elkövetkezendő évekre nézve. A rubel devalválódása a dollárban

jegyzett külső adósság problémás helyzetének romlását okozta, amit további hitelfelvételekkel már nem lehetett kezelni, s a pénzügyek összeomlása ráirányította a figyelmet a reálgazdasági folyamatokra, azokon belül is elsősorban az ipar leépülésének megállításának fontosságára. Ezeket a célokat segítette a rubel leértékelése következtében javuló exportversenyképesség és még inkább a megrágult import miatt megnövekvő belső kereslet az olcsóbb orosz termékek iránt. E trendek hatása már néhány hónap alatt is érzékelhető volt egyes iparágak felpörgésében. A folyamatok annyira kedveztek az orosz gazdaság kibocsátásának, hogy az 1999-ben több mint 6%-kal bővült. A jövőt meghatározó, egy másik momentum 1999-ben Vlagyimir Putyin kormány élére kerülése volt. Borisz Jelcint ő követte a 2000-es elnökválasztások eredményeképp az elnöki pozícióban. Az ekkor kezdődő periódust tekinthetjük az orosz aranykorszaknak is, mert nagyon imponáló eredményeket produkált a kedvező világgazdasági folyamatoknak- dráguló energiahordozó áraknak- (is) köszönhetően az orosz gazdaság. A konjunktúra a magas olajáraknak köszönhető. Az emelkedő exportbevételek egyrészt növelték a költségvetésbe folyó adók összegeit, másrészt duzzasztották a központi devizatartalékokat, így (is) segítvén az ország pénzügyeinek stabilizálását. Ez az infláció normál állapotában, a költségvetési pozitív egyenlegében, a rekordokat döntő fizetési mérleg szufficitében, a rubel árfolyamának stabilitásában, stb. módon nyilvánult meg. A rendkívül kedvező árszinten kivitelezett olajexport lehetővé tette a külső adósság előre történő törlesztését, s az újabb hitelfelvételek negligálását is, és az adósságállomány jelentős csökkentését. Oroszország valutatartalékai néhány év alatt megsokszorozódva 2008 közepére elérték a 600 milliárd \$-t. A kormány tanulva az előző válság leckéjéből, a kedvező időszakban tartalékképzésre törekedett. 2004-ben létrehozták a sterilizációs célok szolgálatára a Stabilizációs Alapot, amibe a nyersolaj bizonyos árszint feletti exportvámja és kitermelési adója került. A GDP 2001-ben 5,1%-kal, 2003-ban 7,3%-kal nőtt. 2002-ben a folyófizetési mérleg aktívuma a GDP 8,9%-át érte el. Az orosz áruexport 2003-ban 26,2%-kal ugrott meg, aminek köszönhetően az ipari termelés 7%-kal nőtt. A belső fogyasztás serkentésére pozitívan hatott a jövedelmek reálértéken számolva 14,5%-os emelkedése. A látványos növekedés ellenére is az 1990-es kibocsátási szint alatt volt az orosz gazdaság (A 2002-es az 1990-es szint 74%-át haladta meg). 2005-2006 folyamán az előző évek eredményeit is túlszárnyalva, 8%-kal bővült a GDP. Míg 1999-2001 között a valuta leértékelése, 2001-2004 között elsősorban a növekvő olajexport-bevételek, addig 2004-től 2008-ig a belső fogyasztás hajtotta a gazdaságot. A belső kereslet megélénkülését segítette, hogy a kormány a megnőtt költségvetési bevételekből jelentős összegeket forgatott vissza a lakossághoz (főleg nyugdíjakon keresztül). Ennek eredménye-

képp elsősorban nem a szénhidrogénipar volt az elsődleges húzóágazat, hanem a feldolgozóipar és szolgáltatási szektor. Az ipar felfutását szemlélteti a következő adat is: a termelőkapacitások kihasználtsága 1998-as 45%-os szintjéről megugrott, s 2008-ra elérte a 80%-ot. Az ipar legnagyobb problémája, a termelő berendezések elavultsága azonban továbbra se oldódott meg. 1970-ben a húsz évnél öregebb berendezések aránya 8,3%, 2001-ben viszont már 41,6% volt. Az orosz gazdaság problémáinak kezelését illetően 2008-ban Dmitrij Medvegyev elnök „négy i-t” fogalmazott meg: az innovációt, az investíciót, az infrastruktúra fejlesztését és a megfelelő intézmények kialakítását. Lényeges intézkedés az adóreform - a vállalati nyereségadó 35%-ról 24%-ra csökkentették, s „barátságos”, 13%-os jövedelemadót vezettek be. A célok között újonnan megjelent az erőforrásokkal való takarékoság kérdése is. A gazdaságpolitika sajátossága, hogy a kétezres évek elejétől a kormány minden évben három évre szóló görgetett középtávú gazdasági programokat, költségvetést dolgoz ki [Weiner Cs. (2004); Dr. Rudl J. (2010); Ludviz Zs. (2011); Simai M. (2011.); Kuttor D. (2014)].

3.2.3. Az orosz gazdaság és a 2008-as gazdasági világválság

A 2008-as év első felében még dübörgött az orosz gazdaság, a válságnak ekkor még semmiféle előjeleit nem tapasztalták. Az optimista hangulatot tükrözi az Oroszország 2020-ig szóló társadalmi és gazdaságkoncepciójának elfogadása, amit még a válság betörésekor se módosítva 2008 végén fogadtak el. A tervzet már 2012-ke kívánta jelentős mértékben javítani a születéskor várható élettartam kilátásait, növelni a GDP bővülését, emelni a kutatás-fejlesztési, oktatási és egészségügyi kiadásokat. A válság hatásaitól azonban nem tudta magát izolálni az orosz gazdaság. Leginkább a globális hitelpiacok beszűkülése, majd az olajárak drámai esése és a gázpiacok keresletli visszaesése érintette kedvezőtlenül az orosz gazdaságot.

A Világbank három szakaszra bontják a gazdasági világválság oroszországi jelentkezését, jelenlétét. Az elsőben, a 2008 májusa és szeptember 12. közötti időszakban a tőzsdeindex folyamatos esése, s júliustól pedig az olajárak zuhanása is sújtotta az orosz gazdaságot. A második, 2008. szeptember 15-19. közötti periódusban kiteljesedett a likviditási és a bizalmi válság, amit az orosz bankközi piac befagyása jellemzett. Két napra még a tőzsde is bezárt. A 3. periódus a 2008. szeptember 17. utáni időszak, amikor is az orosz vezetés már érdemben, több válságkezelő csomaggal reagált a válságra. A válság súlyosságát jelzi, hogy az RTS tőzsdeindex 2008 végére a májusi csúcstérték 20%-ára esett, a rubel drasztiki-

kusan devalválódott, amivel párhuzamosan az ország nemzetközi tartalékai óriási mértékben (kb. 200 milliárd \$-ral) csökkentek. Óriási gondokat okozott, hogy az olajárak a júliusi 130 dollár körüli szintről 40 dollár alá estek. A válság begyűrűzésének ellenére, az év első felében elért eredményeknek köszönhetően, a GDP 5,6%-kal nőtt éves szinten. A válság hatására a Nemzeti Jólét Alap eszközei nagymértékben megcsappantak. A tartalék-alapban elhelyezett pénzekből is fel kellett valamennyit használni a költségvetés megsegítése érdekében. A gazdaságba pumpált összegek egyrészt az orosz bankrendszer megmentését, másrészt a termelővállalatok támogatását célozták meg, s a válság negatív szociális hatásainak mérséklésére is törekedtek. Egyes vélemények szerint a vállalati szféra támogatása kedvezőtlen hatással is járt, mivel az állami segítség konzerválta az elavult gazdasági struktúrát, s így a forrásokat nem sikerült modernizációs célokra fordítani. A válság hatásai 2009-ben voltak leginkább érzékelhetőek. Az ipari termelés 10,8%-kal esett vissza, ami hozzájárult a munkanélküliek számának 1,5 millióval történő megugrásához. Így a munkanélküliségi ráta 8,4% volt (6,3 millió munkanélkülivel). A foglalkoztatásra meglehetősen negatív hatással lehetett az orosz áruexport 2009-es 35,7%-os csökkenése. A lakosság vásárlóerejének csökkenése miatt az áruimport volumene is 34%-kal csökkent. A költségvetés a 2008-as 4,1%-os többlet után 2009-ben 5,9%-os hiányt mutatott. 2009. március 19-én jóváhagyta a kormány a 2009-es válságköltségvetést, továbbá a válságkezelő cselekvési tervet, ami 7 kiemelt feladat mentén lett kialakítva. A 7 kiemelt „feladat”: a társadalom támogatását célzó intézkedések teljesítése (szociális támogatások); ipari és technológiai potenciál, belső kereslet növelése; hosszú távú modernizációs tervek; a vállalatokat érintő adminisztrációs korlátok csökkentése; erőteljes pénzügyi rendszer, a kormány és a Központi Bank felelős makrogazdasági politikája [Ludvig Zs. (2011); Ludvig Zs. (2012); Ludvig Zs. (2013); www.2010-2014.kormany.hu/a].

4. táblázat::Oroszország főbb gazdasági mutató, 2009-2012

		2009	2010	2011	2012
GDP (folyó áron)	Mrd USD	1302	1459	1853	2005
GDP változás (reál)	%	-7,8	4	4,3	3,4
Egy főre jutó GDP folyó áron	USD/fő	9169	10287	12962	14219
Infláció (fogyasztói árindex)	%	8,8	8,8	6,1	6,6
Munkanélküliségi ráta	%	8,4	7,5	6,6	5,7
Költségvetés egyenlege	GDP %-a	-6	-4	0,8	-0,02
Államadósság (év végi)	GDP %-a	3,65	5	5,5	10,5
Folyó fizetési mérleg egyenlege	GDP %-a	48,6	71,1	98,8	81,3
Árfolyam (éves átlag)	RUB/USD	31,93	30,37	29,33	31,1

Forrás: www.hipa.hu/b

3.2.4. Az orosz gazdaság a 2008-as gazdasági világválságot követően

A mélypontnak számító 2009-es év után 2010 már egyértelműen pozitív folyamatokat, eredményeket hozott, a GDP 4%-os (reál) növekedését mérték. A pozitív trendek folytatódtak 2011-ben is (4,3%-os növekedés), így a gazdaság teljesítményének szintje 2012 elejére elérte a válság előtti szintet., amihez nagymértékben járult hozzá az agrárszektor 20%-os növekedése. Az államadósság bár kismértékben nőtt, mindig csak kb. 10%-át éri el a GDP-nek. Még kedvezőbb, hogy a külső adósság állománya még a GDP 3%-át se éri el. A két, bizakodásra okot adó esztendő követően 2012-ben az olajárak esése miatt a növekedés üteme mérséklődött, de így is 3,4%-kal haladta meg a kibocsátás az előző évit. 2012-ben az ipari termelés 2,6%-kal nőtt, amihez jócskán hozzájárult a feldolgozóipar, azon belül is a kiemelkedően teljesítő (30%-kal bővülő) járműipar. Ezen évben a textilipar, a ruhagyártás, a bőr és cipőipar is jelentős növekedést ért el. Kiemelendő a vegyipar, illetve az építőipar (2,4%-os) növekedése is. A pozitív folyamatok hatására 2012 decemberére a munkanélküliek aránya 5,5%-ra esett vissza a 2010 januárjában mért 9,2%-os mélypontról. A belső fogyasztás növekedését segítvén a reáljövedelmek 4,2%-os, reálbérek 8,4%-os emelése is hozzájárult a gazdaság növekedéséhez. Kicsit árnyalja a képet az infláció mértéke, ami a 2011-es 6,1%-ról 2012-ben 6,58%-ra emelkedett. A szövetségi költségvetés a 2012-es év végén 12,82 milliárd rubel (a GDP 0,02%-a) hiánnyal zárt. Oroszország arany és devizatartalékai 41,8%-os növekedéssel 2012 végére 537,6 milliárd \$-t tettek ki. 2012-ben a WTO-csatlakozásnak is betudhatóan privatizációs programban kezdett a kormány, ami szerint az állam több kulcsfontosságú orosz vállalatból teljesen kivonulna 2016-ig. Az orosz hajlandóság megkérdőjelezhetőségére ad okot, hogy a privatizálásra felkínált vállalati részvények magasan a piaci ár fölötti áron érhetőek el. A válság utáni trend 2013-ban látszott igazán megtörni, amikor is 1,3%-kal nőtt csak a bruttó hazai termék volumene. Az orosz gazdaság helyzetét tovább súlyosbította az időközben kialakult Ukrajnával kapcsolatos nemzetközi konfliktus, ami miatt számos szankciót vetettek be az orosz féllel szemben a nyugati országok, amikre Putyin kormánya az EU Oroszországba tartó exportját sújtó szankciókat léptetett életbe. 2014-ben feltételezhetően az olajexporttól nagyban függő orosz költségvetés bedöntése érdekében a nyugati érdekszférába tartozó olajkitermelők segédletével rendkívüli módon lenyomták a kőolaj világpiaci árát. Ennek a lépésnek komoly szerepe lehetett abban, hogy a tavalyi évben csupán 0,6%-kal nőtt az orosz gazdaság [Ludvig Zs. (2011); Ludvig Zs. (2012); Ludvig Zs. (2013); www.2010-2014.kormany.hu/a; www.hipa.hu/b; www.ksh.hu/a; www.ksh.hu/b].

3.3. OROSZORSZÁG KÜLGAZDASÁGA ÉS KÜLKERESKEDELME

A XX. század végén, a Szovjetunió felbomlását követően jelentős változások történtek Oroszország nemzetközi helyzetében. Korábban nemzetközi szinten is az egyik legjelentősebb szereplőként volt jelen, azonban a Szovjetunió válsága megtépázta gazdasági erejét, a felbomlása pedig a külkereskedelmi viszonyait reformálta meg. Érdekszférájának regionális szintű fenntartása érdekében 1991 végén létrehozták a Független Államok Közösségét, aminek alapító tagjai Oroszország, Fehéroroszország, és Ukrajna, s hozzájuk csatlakozott még ez évben nyolc további ex-szovjet állam. 2011-ben Oroszország, Ukrajna, Belarusz, Moldova, Örményország, Kazahsztán, Kirgizisztán és Tádzsikisztán vezetői aláírtak egy szabadkereskedelmi megállapodást, aminek ratifikációja jelenleg is tart. Egy másik jelentős regionális szintű szerveződés, amelynek fontos tagja Oroszország, a 2000-ben alapított Eurázsiai Gazdasági Közösség, amit Oroszország mellett Fehéroroszország, Kazahsztán, Kirgizisztán és Tádzsikisztán hozott létre. Mivel utóbbi kettő gazdasági és fejlettségbeli szintje elmarad a másik hárométól, többsebességes integrációt terveztek a formációt illetően. Ennek fényében 2010-ben létrehozta az első három ország a vámunióját, s 2011 júniusában az az összes vámhatárt ténylegesen megszüntette a tagállamok között. 2003-ban egy másik társulás is létrejött, az Egységes Gazdasági Térség, aminek Ukrajna is tagja volt, azonban a 2004-2005-ös ukrajnai narancsos forradalmat követően az ukrán fél kihátrált a formációból. Oroszország 19 éves tárgyalási szakaszt követően 2012 augusztusában csatlakozott a WTO-hoz, ami gazdaságának globális szintű integrációját hozza magával. Legjelentősebb kereskedelmi partnerének az Európai Unió számít, aminek részaránya az orosz külkereskedelemben 49%. Az utóbbi időkben egyre fontosabb szerepe van az orosz külkereskedelemben az ázsiai óriásnak, Kínának, a többi BRICS-országnak, illetve Afrikának is. Kína jelentős piac az orosz energetikai hordozóknak, s egyre fontosabb stratégiai partnere is (a többi BRICS-országgal együtt) egy multipoláris világrend kialakításában. Az elmúlt időszakban rendkívül elmélyült Kína és Oroszország között a gazdasági kapcsolat, 2008 óta importoldalón Kína a legjelentősebb partnere Oroszországnak. 2011-ben közel 16%-os részarányával a legfontosabb importőre volt az orosz félnek. Az afrikai kontinensen a kapcsolatok néhány éve kezdődött felélesztésével Oroszország szeretné növelni az afrikai energiaforrások feletti befolyását. Az OPEC-hez hasonló kartell kialakítására a gázszektoron belül Afrikában próbál támogatókat szerezni az orosz kormány. Több afrikai országgal is kötött együttműködési megállapodásokat. Ezek egyik területe az erőműépítés

(Dél-Afrika, Namíbia, Egyiptom), a másik a gázkitermelési jogok megszerzése, illetve a gázvezeték építésben való részvétel. Oroszország számára az energiahordozók exportján túl a hadiipari kivitel is komoly forrásokat biztosít. A haditechnológia folyamatos fejlesztésének köszönhetően a világ második legnagyobb hadiipari exportőrének számít Oroszország. 2005 óta hat év alatt megduplázódott az orosz katonai export volumene, így elérte a világpiacon a kb. 20%-os részesedést. Itt jön képbe India, amivel kiváló kapcsolatának köszönhetően akár 40 billió (?) \$-t is elérheti az Indiába exportált orosz eszközök és fejlesztések értéke, s így az Indiába irányuló orosz export kb. 25%-a a hadiiparból ered. A tőkeáramlások volumene is folyamatos növekedést mutat. 2009-2012 között a tőkeimport 36,6 milliárd \$-ról 51,4 milliárd \$-ra ugrott. A tőkeexport is folyamatosan bővült, a 2009-es 43,6 milliárd \$-ról 2011-re 67,2 milliárd \$-ra, igaz, 2012-ben a harmadik negyedév végéig ennél kisebb összeget, 37,5 milliárd \$-t ért el [Ludvig Zs. (2011); Ludvig Zs. (2012); Ludvig Zs. (2013); Kuttor D. (2014); Takács G. (www.afrikatanulmányok.hu); www.hipa.hu/b;].

5. táblázat: Oroszország külkereskedelmének forgalma, 2008-2012

		2008	2009	2010	2011	2012
Áruforgalmi egyenleg	Mrd USD	179,7	134,3	151,7	198,2	193,9
Export	Mrd USD	471,6	301,7	400,4	522,0	529,3
Import	Mrd USD	291,9	167,4	248,7	323,8	335,4
Szolgáltatások egyenlege	Mrd USD	-24,4	-19,7	-29,2	-37,1	-44,8
Export	Mrd USD	51,1	41,5	45,1	55,0	63,1
Import	Mrd USD	75,5	61,2	74,3	92,1	107,9

Forrás: www.hipa.hu/b

6. táblázat: Oroszország közvetlen tőkeimportja és tőkeexportja, 2009-2012

		2009	2010	2011	2012
Külföldi közvetlen tőkebefektetés-import	Mrd USD	36,6	43,2	55,1	51,4
Külföldi közvetlen tőkebefektetések állománya	Mrd USD	378,8	493,3	457,5	504,2**
Tőkekihelyezés más országba	Mrd USD	43,6	51,9	67,2	37,5*
Tőkekihelyezés állománya	Mrd USD	302,5	369,0	362,1	412,5**

Forrás: www.hipa.hu/b

4.AZ INDIAI KÖZTÁRSASÁG GAZDASÁGA

4.1. ÁLTALÁNOS BEVEZETŐ

Az Indiai szubkontinens jó részét kitevő Indiai Köztársaság a 3,2873 millió négyzetkilométeres területével a világ 7. legnagyobb, míg a kb. 1,22 milliárd lakosával a világ 2. népesebb országa. A 28 államból és 7 szövetségi területből álló állam fővárosa Újdelhi. A kevert lakosságú (számos népcsoport és nyelv- 21 hivatalos), komoly múlttal és kultúrával rendelkező India az elmúlt évszázadokban a világ élmezőnyétől egyre inkább lemaradt, s főképp az utóbbi évszázadokban csupán alárendelt szereppel bírt. A régiót az európaiak Vasco de Gama jóvoltából 1498-ban fedezték fel, azonban igazán fontos esemény 1803-ban történt. Ekkor került Észak-India brit uralom alá, s a britek a későbbiekben az egész térséget meghódították. A második világháborút követően, a mintegy másfél évszázados brit elnyomás alól felszabadult ország a Mountbatten-terv alapján két részre szakadt, s 1947. augusztus 15-től kezdve India és Pakisztán (1971-ben ebből levált Banglades) „államokként léteznek”. Az indiai gazdaság a függetlenség megszerzése óta folyamatos, ám bár változó intenzitású fejlődésen ment/megy keresztül, aminek eredményeképp 2014-ben az 1542,7 milliárd euró nagyságú GDP-jével a világ 8. legnagyobb gazdasága lett. A gazdasági növekedés ellenére komoly gondokkal küszködik az ország, mind a szegénység, mind a fejlettség szempontjából. A társadalmi hátrányokkal szemben egészen kiváló természeti adottságokkal rendelkezik a hindu többségű ország. India a világ egyik legnagyobb kőszénkészletével bír, rengeteg ásványi nyersanyag (89 féle) nyerhető ki területén, bőséges vízhozamú folyói vannak, amiknek (is) köszönhetően a világ 2. legnagyobb öntözésre berendezett mezőgazdasági területét tudhatja magáénak (a 165 millió hektár szántó kb. negyede)[Dr. Rudl J. (2010); Kuttor D. (2014); www.ksh.hu/a;www.ksh.h/b].

4.2. INDIA GAZDASÁGTÖRTÉNETE

4.2.1. Az „indiai szocializmus” (1951/52-1979/80)

A XX. század közepén megszerzett függetlenség minden tekintetben új fejezetet hozott India történelmébe. A hosszan tartó gazdasági kiszipolyozástól megszabadulva az indiai vezetők a saját útjukon és a profit országon belül tartása révén megvalósulható fejlesztés fényében irányíthatták a hatalmas ország lemaradt gazdaságát. Talán a britek által szerzett rossz tapasztalatok miatt is viseltettek fenntartásokkal a döntéshozók a nyugati típusú pi-

acgazdasággal szemben az új rendszer kiépítésekor. A Dzsawahárlal Nehru vezette kormány a szocialista gazdaságpolitika egy sajátos, ún. indiai változatának megvalósítása mellett döntött. A kiépülő rendszer sajátossága, hogy az erős állami szektor és a magántőke is fontos komponense. A szocialista ideológiának megfelelően államosítottak a stratégiai ágazatokban, a beruházások és a termelés szabályozása/irányítása az ötéves tervek alapján valósult meg, továbbá fontos vonások még a protekcionizmus és az importhelyettesítés. Az ötéves terveket az 1950-ben alapított Tervezési Bizottság (Planning Commission) dolgozta ki. Az első, 1951-1955 közötti szakaszban az éhínség leküzdése érdekében a mezőgazdaság fejlesztését irányozta elő, s az első terv tekinthető a szovjet modell adaptációjaként is. A gazdaságpolitikai modell „indiaivá szabása” a második (1956-1961) ciklusban valósult meg, ami a hosszú távú gazdasági növekedés és a magasabb megtakarítási ráta elérése érdekében a kormányzati beruházásoknak a beruházási javakat termelő ágazatokba- a fogyasztási javakat előállító ágazatokkal szemben- történő koncentrálását szorgalmazta. Az 1948-ban keletkezett Iparpolitikai Határozat (Industrial Policy Resolution) az iparágakat az állami és a magántulajdon szempontjából három csoportba sorolta. Az állami csoportba tartoztak a stratégiai ágazatok jó része (bányászat, energiaszolgáltatás, közlekedés, távközlés), továbbá az infrastruktúra-fejlesztés és a nehézipar gyorsan bővülő ágazatai. A másik két csoport magánszektor és vegyes (állami-magán) volt, amik a további ipari ágazatokban lehettek jelen. Érdekes, hogy a mezőgazdaságban és a feldolgozóiparban nem került túlsúlyba az állami szektor, igaz, közvetett ellenőrző mechanizmusok (ár- és iparpolitikai rendelkezések révén) ezeket is szabályozták. A magánszféra más területen esedékes tevékenységét is kontrollálta az állam, a szabályozásokon keresztül döntő befolyással bírt a gazdaság e részére is. A fontos kérdéseket –új üzemek létesítését, bizonyos termékek gyártását- állami engedélyekhez kötötték, az egyes vállalatok termelési kapacitását pedig a Tervezési Bizottság határozta meg. India ezen időszakban szorgalmazta az importhelyettesítő iparfejlesztést és az önellátásra való törekvést, ami az ország gazdasági bezárkózásához vezetett (Imre Gabriella alapján a külkereskedelme 1948-ban még 2%-a, 1973-ban már csak 0,5%-a volt a világkereskedelemnek). A tárgyalt időszakban a gazdaság átlagosan évente kb. 3,5%-kal nőtt, ami a népesség dinamikus (évi 2% feletti) növekedése miatt egy főre lebontva gyengébb, elég szolid, 1,3%-os évi növekedésnek felelt meg. A kormányzati beruházásoknak köszönhetően a beruházási ráta átlagosan évi 6,1%-kal nőtt. A kormányzati fogyasztás bővülése (évi 5,8%) jócskán meghaladta lakossági fogyasztás növekedésének mértékét. A legnagyobb fejlődést a villamosenergia-termelési szektor, a banki és biztosítási, a távközlési, a közlekedési és a

modern feldolgozóipar érte el. Ezekkel szemben a prioritását elvesztő mezőgazdaság kibocsátása szerény ütemben nőtt. Ezt a trendet szemlélteti a foglalkoztatási átstrukturálódás is, ami következtében a mezőgazdaságban dolgozók aránya 73%-ról 60%-ra csökkent, míg az ipari munkavállalóké 10%-ról 15%-ra nőtt, továbbá a terciér szektorban dolgozók száma is nőtt. További érdekesség, hogy a dolgozók csupán 10%-a tevékenykedett a formális szektorban. Az indiai gazdaság 1951-1980 közötti szakaszát fel lehet osztani. A Nehruhoz köthető, 1964/65-ig tartó elsőben viszonylag jobban fejlődött a gazdaság. Az összes hazai termék évente átlagosan 4,1%-kal gyarapodott. Az 1965/66-tól kezdődő periódusban ez a szám 2,9%-ra csökkent, ami részben külső körülményeknek „köszönhető”. A növekedés megtorpanásának okozói közé tartozhat az 1965/66. évi aszály, illetve az azzal járó élelmiszerválság, illetve a rúpia leértékelése, továbbá az 1973-as első olajválság is. A mezőgazdaság, noha nem került államosítás alá, számos beavatkozáson ment keresztül az első évtizedekben. Nehru a zsellérek számának csökkentése érdekében 150 hektárban maximalizálta a birtokok nagyságát, igaz, ennek ellenére ma is alig fele a parasztságnak földtulajdonos. Az első évtizedben az élelmiszer-ellátás egyensúlyát az amerikai gabonasegélyekkel igyekeztek elérni, de az 1960-as években az önállósodás érdekében megkezdték a „zöld forradalmat”, ami a termelés növelését hivatott elérni. A programnak (is) köszönhetően csökkentették az éhezést, aminek további visszaszorítása érdekében a '70-es években a „Szegénység felszámolása program” keretében államosították a gabona nagykereskedelmet, s megszervezték a termény arányos elosztását. Ami az ipar szabályozását illeti, az 1970-es évektől az 1969-es kartell törvény alapján trösztellenes politikát folytatva a kis- és középvállalatoknak kedvezett. Mindez a területileg kiegyensúlyozottabb iparstruktúra megteremtése és az ipari foglalkoztatottság gyorsabb növekedése érdekében történt. Kezdetben a legelmaradottabb területek infrastruktúrájának rendszeres fejlesztését célozta a politika. A kis- és középvállalkozásokat a protekcionista intézkedésekkel és anyagi támogatással, továbbá kedvezményes kölcsönfelvételi lehetőséggel, illetve beruházási és szállítási támogatásokkal segítették. A növekedés ellenére komoly fejlődés nem ment végbe a vállalatoknál, mivel azok nem tudtak hozzájutni a csúcstechnológiákhoz, mert a '90-es évek elejéig a licensz-megállapodások számát és a fizetési feltételeket az állam határozta meg, ami szigorúan korlátozta a beruházási javak importját. A technológiai függés redukálása érdekében az 1970-ben hatályba lépett szabadalmi törvény lerövidítette a szabadalmak védettségének időtartamát, s preferálta az eljárás szabadalmakat. Ennek azonban a kívánttal ellentétes hatása lett, mivel csökkent az innováció, ami ekkoriban közel 90%-ban „állami eredetű” volt. Az 1966-1968 közötti első reformkísérlet, ami Indira Gandhi kor-

mányához köthető, IMF-hitelek elnyerését célozta, azonban, mivel az IMF az általa ígért forrásokat nem biztosította, a reformkísérletek rövid életűeknek bizonyultak. 1969-ben államosították a legfontosabb bankokat és biztosítótársaságokat. 1973-ban készítettek egy devizatörvényt, ami értelmében egy vállalaton belül nem lehet 40%-nál nagyobb részese-dése külföldi cégeknek, kivéve, ha a vegyesvállalat fejlett technológiát hozott be vagy exporttevékenységre törekedett. A külföldi tőke bevonását igyekeztek elősegíteni azáltal, hogy a vegyes vállalatok számára tiltották a szükséges források Indiában való beszerzését, ezen túl tilos volt a vegyes vállalatoknak más indiai vállalatokban részesedést szerezni, bármilyen értékpapírhoz, ingatlanhoz jutni, s helyi szakembereket és vállalati vezetőket is csak a központi bank engedélyével alkalmazhattak. A külföldi tőke áramlására és a külke-reskedelemre vonatkozó megszorító szabályok a '70-es évek közepéig voltak fenntartva, amikor az arab államokban dolgozó indiai vendégmunkások hazautalásai által kellően megnöttek az ország devizatartalékai, továbbá erre a folyamatra kedvezően hatott az is, hogy a „zöld forradalom” hatásaként megszűnt a gabonaimport szükségessége. E jellegű pozitív folyamatok eredményeképp 1975-1980 között enyhítették a behozatali korlátozá-sokat és növelték a nem konkurens alapvető cikkek importjára fordítható deviza mennyi-ségét [ifj. Simon Gy. (2000); Székely-Doby- A. (2003.); Dr.Rudl J. (2010); Imre G. (2011); Székely-Dobi A. (www.mtatk.hu)].

4.2.2.India gazdasága a piaci reformoktól napjainkig

A független India első 3 évtizedében tapasztalt, a várttól elmaradó gazdasági növekedés (is) kiábrándította az embereket a modelltől, aminek újragondolását szükségesnek vélték a gyorsabb fejlődés érdekében. Az indiai gazdaság második szakaszának tekinthető, 1980/81-ben kezdődő periódusban a piaczgazdasági reformok melletti elköteleződés vált jellemzővé. Szakítva az importhelyettesítő gazdaságpolitikával, az exportösztönzés került előtérbe, s az importliberalizációs intézkedések révén kívánták a verseny növelésével elér-ni a fejlődést is. Enyhítették az állami ellenőrzést az ipari termelés, a befektetések és a külkereskedelem esetében. A korábbi modell megreformálásához az 1979-es második olajválság hatása, az adósságválság és annak következményei is hozzájárulhatott. A hely-zet orvoslására a második Indira Gandhi-féle kormány az IMF készenléti hitelének felvé-telére szorult. Így a gazdaságpolitikai fordulat kapcsán az IMF szerepe, érdekérvényesítése se zárható ki. A már említett külkereskedelmi liberalizáción túl jelentős lépésnek tekinthe-tő az ipari engedélyezettetés rendszerének lazítása.1985-től kezdődően néhány iparágban

megszüntették az engedélyeztetési kötelezettséget, míg a többi esetében megemelték az összeghatárt, ami alatt szükségtelen az engedélyeztetés. Az 1980-1991 közötti időszakban a GDP átlagosan évi 5,5%-kal nőtt, amit a költségvetési deficit növekedése is követett, ami átlagosan a GDP 7,7%-át érte el. Rettentően gyarapodott az államadósság is: 1988-ra a GDP 63%-ára, 1990-ben viszont már a 75%-ára rúgott. A '90-es évek elején újabb krízisbe került az indiai gazdaság, aminek egyik fő okozója az 1991-es öbölháború miatt megemelkedő olajárak, illetve a zűrés helyzetben csökkenő indiai vendégmunkások hazautalásainak csökkenése is (rengeteg indiai dolgozott/dolgozik vendégmunkásként az arab államokban). A kereskedelmi deficit és a belső politikai instabilitás is rontotta a külső adósság finanszírozásának feltételeit. R. Gandhi meggyilkolását követően Narasimha Rao lett az elnök 1991-1996 között, aki megbízta a neves közgazdászt, pénzügyminiszterét, Manmohan Singh-et a gazdasági növekedés újraindításával. A gazdaságpolitikai változtatásokra azért volt szükség, mert 1991 közepén a növekedés üteme 2,5%-ra csökkent, a devizatartalékok csupán kétheti import ellentételezésére voltak elegendőek, a gondokat a vágató infláció (16,7%) is tetézte. A helyzet orvoslása érdekében a kormány 1991 júliusában újra az IMF-hez fordult egy 1,8 milliárd \$-os készletlenti hitelért. Az IMF és a Világbank segítségével egy stabilizációs és kiigazítási programot is kidolgoztak, amely a gazdasági növekedés felpörgetése miatt lényeges intézkedéseket irányzott elő. Ezek közé tartozott a vámrendszer liberalizálása, a devizaárfolyamok külkereskedelmet nem akadályozó szabályozása, a piaci verseny korlátlan érvényesülésének garantálása a pénzügyi szektorban, a hatékony és dinamikus ipari rendszer megteremtése, amiben az állam szerepvállalása néhány területre (stratégiai, biztonsági és trösztellenes szabályozás) korlátozódik, valamint utolsóként az infrastruktúra és a stratégiai fontosságú ágazatok fejlesztése az állami szektorban és a természeti erőforrások hatékony felhasználásának segítése. Az indiai kormány a költségvetési hiány csökkentését az azonnali megszorító intézkedésekkel és a rúpia mintegy 25%-os leértékelésével érte el. 1991-től kezdődően számos intézkedéssel reformálták meg a gazdaságot. Az ipari szektor 80%-át megnyitották a magánszféra előtt, az ipari engedélyeztetési rendszert 5 ágazat kivételével minden ágazatban megszüntették, a termelési eszközök, nyers- és alapanyagok, részegységek esetében törölték az importengedélyezést és a kvótarendszert is, s teljesen felszabadították a technológiaiimportot (ugyanaz a fogyasztási javakra vonatkozóan 2001 februárjában történt meg). Jelentősen kiszélesítették a külföldi befektetési lehetőségeket, a 40%-os tulajdonosi részarány plafont a néhány esettől eltekintve 51%-ra emelték, míg az újonnan települő különleges gazdasági övezetekben a feldolgozóiparban 100%-os részesedésre is szert tehettek. További fontos

intézkedésként említendő a rúpia 1994 februárjában történő konvertibilissé válása. A liberalizációs hullám hatására a vámtarifákat is jelentősen csökkentették (1991-ben a legmagasabb vámtarifa 355%, azonban ez 2007-re 15%-ra esett, míg az átlagos vámtarifaszint 113% volt). A '90-es évek első felében a külföldi beruházások (4,5 milliárd \$) harmada az infrastruktúrába (energiatermelés, szállítás és szállodaipar), 27%-a a feldolgozóiparba, 13%-a a bányászatba és a kohászatba érkezett. Az 1991-2004 közötti időszakba az átlagos GDP-növekedés elérte a 6,1%-ot, 2004-re viszont már elérte a 9%-ot is. A 2004 óta tartó gyorsabb növekedés a hazai beruházási és megtakarítási ráta javulásának köszönhető. A növekedés ellenére a költségvetési hiány az ezredfordulót követően is az egyik legkritikusabb problémát jelentette az indiai gazdaságban. Kezelésére 2004-ben megalkották a Fisikális Felelősség és Költségvetési Menedzsment Törvényt (FRBMA). Ettől kezdve szigorú monetáris politikát folytattak. 10% körüli szinten mozgott egy ideig az alapkamat, s csak később is csak 6-7%-ra csökkent vissza, ami kedvezőtlen hatással volt a beruházásokra rövid távon. Az infláció is állandó probléma az indiai gazdaságban, aminek mértékét 1999-re sikerült leszorítani 10%-ról 5% alá, azonban 2006-tól kezdődően ismét növekedő tendenciát mutatott, s 2009-re újra 10% körül mozgott. A 2008-as válságot megelőző évben a bruttó hazai össztermék volumene 9,2%-kal nőtt, s az ország viszonylagos nyitottságának (2007-ben 25%-a származott a GDP-nek exporttermékekből/exporthatalmából) köszönhetően nem túl mélyen rengette meg a krízis az indiai gazdaságot, így 2008-ban is egész jó, 6,7%-os, 2009-ben pedig már 7,4%-os bővülést produkált az. A válság első érezhető hatása a külföldi finanszírozás forrásainak kiapadása volt, mivel a külföldi befektetők átmenetileg erősen preferálták saját országaikat. Eleinte még csak csökkent a működő tőke beáramlásának volumene, későbbiekben azonban már tőke kivonásról lehet beszélni. A reálszféra a legfontosabb partnerek (USA, EU és közeli országok) recesszióba süllyedése miatti exportpiacok beszűkülésével érintette a válság. A negatív trendek 2010-től kezdve látszottak megfordulni. A régóta gondot okozó költségvetési deficitet a válság előtti évekre sikerült 5,4%-ra szorítani, 2009-2010-re viszont újra 9% körüli értékre emelkedett a válságkezelés érdekében alkalmazott expanzív költségvetési politika hatására. A kormány 2008 decemberében és 2009 januárjában is elindított egy-egy ösztönző csomagot, amik együttes keretösszege a GDP kb. 3%-t jelentették. Óriási állami beruházásokat kezdtek, csökkentették az adókat és támogatásokat nyújtottak az exportőröknek. A 2009-2010-es pénzügyi év folyamán egy újabb intézkedéscsomagot indítottak, ami elsősorban adókedvezményekből és hatalmas állami beruházásokból állt. A Központi Bank 75 milliárd \$-t bocsátott rendelkezésre (a GDP 7%-át) a keres-

kedelmi bankoknak, s a beruházások növekedése érdekében csökkentette az irányadó kamatlábat is. A válság idején átmenetileg megnőtt a munkanélküliek aránya is, s a 2007-es 7,2%-os szintről 2009 végére 10,7%-ra emelkedett. 2011-ben egy újabb válsághullám érkezett, amire az indiai kormány a fenntarthatatlan szintre emelkedett költségvetési hiánya miatt képtelen volt a korábbiakhoz hasonló élénkítő intézkedésekkel, csomagokkal reagálni. A beruházási kedvnek újfent értett, hogy a kormány az infláció elleni harc részeként másféléves kamatemelési periódusra kényszerült 2012 végéig bezáróan. Ennek (is) köszönhető, hogy a beruházási ráta 36,8%-ról 35%-ra csökkent. A kedvezőtlen folyamatok ellensúlyozásaként 2012-ben engedélyezték a külföldi tőke beáramlását a kiskereskedelembe is. Ezen túlmenően 10%-kal csökkentették az olaj árának állami támogatását is, korlátozták a támogatott áron vásárolható palackos gáz mennyiségét is. Ez is egy ördögi körnek tűnik, mivel az olaj árának emelkedése szintén kedvezőtlenül hat a növekedésre. A 2012-13-as pénzügyi évben 5%-kal nőtt „csupán” az indiai gazdaság kibocsátása, ami 10 éve nem látott alacsony szintet jelent [ifj. Simon Gy. (2000); Székely-Doby- A. (2003.); Dr. Rudl J. (2010), Imre G. (2011); Székely-Doby- A. (2012); Kuttor D. (2014); www.2010-2014.kormany.hu/b; www.hipa.hu/c].

7. táblázat: India gazdaságának főbb mutatói, 2010-2012

Mutató megnevezése	Mértékegység	2010-11	2011-12	2012-13
A GDP értéke (folyó áron) ¹	Mrd USD	1 710,9	1 872,8	1 841,7
A GDP változása (reál) ²	%	9,3	6,2	5
Az egy főre jutó GDP folyó áron ¹	USD/fő	1 419	1 534	1 489
Infláció ²	%	9,6	8,94	7,46**
Munkanélküliségi ráta	%	3,8	4,83 ⁶	n.a.
Export értéke ²	M USD	251 136	304 624	214 000*
Import értéke ²	M USD	369 769	489 181	361 272*
A folyó fizetési mérleg egyenlege ³	Mrd USD	-45,9	-78,2***	-78****
A költségvetés egyenlege ²	GDP %-a	-4,8	-5,7***	-5,2
Államadósság (év végi) ⁴	GDP %-a	37,9	39,4***	40,7****
Nemzeti valuta árfolyama (éves átlag) ⁵	USD/INR	45,58	47,92	54,5 ⁷

Forrás: www.hipa.hu/c

4.2.3. India jelenkori gazdasága

Az indiai gazdaság szerkezetéről kijelenthető, hogy lassú, de folyamatos változás alatt áll. Jelenleg még mindig a mezőgazdaság számít a legjelentősebb ágazatnak, mivel még 2009-ben is az foglalkoztatta a dolgozók 52%-át. A gazdaságon belüli jelentőségéből ennek ellenére folyamatosan veszít. 1950-1990 között a GDP-bel aránya 61%-ról 33%-ra csökkent. A mezőgazdaság ily arányú részesedése még mindig veszélyes az indiai gazdaság kilátásait illetően, mivel a fejletlen technológiájú, gyenge termelékenységű, az időjárásviszontagságoknak kitett ágazat elég változó produktivitású. A '80-as években átlagosan évi 3,6%-kal, a '90-es években 4,7%-kal, míg a kétezres évek elején 1%-kal gyarapodott. Az agrárágazat ilyen állapota azért is jelent veszélyforrást a gazdaságra, mert ha a termelékenységet szeretnék növelni, akkor gépesíteni kell, aminek következtében rengeteg munkavállaló szabadul fel, s növeli meg a munkanélküliségi rátát. A primerrel szemben a szekunder ágazatok részaránya a tárgyalt időszakban 14,5%-ról 27%-ra ugrott. Az ipar mezőgazdasággal szembeni fejlettségét az is illusztrálja, hogy a GDP 27%-át a munkavállalók 14%-ának foglalkoztatásával éri el. Nagy jelentőséggel bírnak (GDP 8%-a) a kis- és középvállalatok az ipari szektorban. Legjelentősebb a vegyipar, az autóipar, a fémipar, a gyógyszeripar és a gépek és berendezéseket gyártó szekció. 2010-re India a világ 10. ipari hatalmává lépett elő. Az elmúlt időszakban a húzóágazatnak mégis a terciér számított, aminek GDP-beli részesedése 1950-1990 között 15,5%-ról 40%-ra, 2010-re viszont már 57,2%-ra nőtt, amit a foglalkoztatottak 34%-a produkált. Az ágazat felfutása a termelési módszerek szolgáltatásintenzívebbé válásának és a magas jövedelemrugalmasságú hazai és exportált szolgáltatások iránti külföldi érdeklődés növekedésének köszönhető. A 2000-es évek elején gyorsuló információtechnológiai forradalom igazi nyertesének számít India. A számítástechnikai és szoftverszolgáltatások ágazata rendkívül dinamikusan nő az elmúlt időszakban, s 2012-ben már a GDP 7,2%-át adta a 100 milliárd \$ körüli bevételével, ami közel 70%-a exportból származik. Az ICT szektor kimondottan koncentrált, mivel a 300 szereplő közül 15 foglalkoztat 2000-nél több főt. Az indiai gazdaság e területű versenyelőnye az angol nyelv széles körben való elterjedésének, az angol típusú elitképző felsőoktatás kiváló mérnök- és természettudós-képzésének, továbbá az USA-hoz viszonyított időzónás eltolódásnak köszönheti (az „amerikai” éjjel Indiában nappal, így a multiknál lényegében megszakítás nélkül mehetnek a folyamatok). Az ICT szektor „szárnyalása” azért is kiváltképp érdekes, mert Indiában a társadalom jó része még mindig írástudatlan (2006-ban kb. a lakosság harmada). A népesség másik nagy problémája a szegénység.

2008-2010 körül a lakosság 68,72%-a tartozott a szegénységi küszöb alatt élők közé. Leginkább a gyerekek az elszenvedői a szegénységnek, amit alátámaszt, hogy 2006-ban 60 millió krónikus éhező gyerek volt, akik közül 2,1 millió éhen halt. A társadalom másik nagy problémája az egyenlőtlenség, ami megnyilvánul regionális szinten, város-falu és ágazati összevetésben is. Kulturális eredetű gond, kerékkötő lehet a gazdasági növekedés szempontjából a kasztrendszer - ami a 20. század közepén történt politikai/jogi megszüntetése ellenére máig él a kultúrába mélyen beágyazódva- mivel visszatartja a társadalmi mobilizációt, átrétegződést. A növekedésre további tényezők is negatívan hatnak. Ilyen például az indiai termelékenység USA-belivel szembeni alulmaradása (főképp a hatalmas embertömeget foglalkoztató agrár szektorban), vagy az a munkajogi szabály is, ami értelmében a 100 főnél többet alkalmazó cégeknél az elbocsátáshoz a tagállami kormány jóváhagyása is kell, vagy akár néhány kulturális szokás is (pl. az építkezéseken talicska helyett „fejen vödörznek” és a rosszfizetési morál) és a földterületek tisztázatlan tulajdonjoga (90% esetében nem tudni, kié a föld) is. De ide sorolható a 95%-ban állami tulajdon villamosenergia-ipar katasztrofális helyzete is, illetve az elmaradott, hiányzó esetleg alulfejlesztett infrastruktúra is [W. W. Lewis (2008); Imre G. (2011); Kuttor D. (2014); Kiss-Csapó G. (www.geography.hu)].

4.3.INDIA KÜLGAZDASÁGA ÉS KÜLKERESKEDELME

A néhány évtizeddel ezelőtt még rendkívül zártnak számító indiai gazdaság a '80-as évektől kezdve folyamatosan integrálódott a világkereskedelemben. A dinamikus integrálódás ellenére részaránya a világ árukereskedelmében nagyon alacsony maradt (2009-ben az exportból 1,3%-kal, az importból 2%-kal részesedett). A szolgáltatások területén kedvezőbb a helyzete, 2009-ben a világ szolgáltatásexportjából 2,6%-kal, míg szolgáltatásimportjából 2,5%-kal részesedett. Az indiai külkereskedelem áruszerkezete jelentős változáson ment keresztül az elmúlt időszakban. Fél évszázaddal ezelőtt exportjának kb. 71%-át néhány primer szektorbeli termék tette ki, mára viszont már a feldolgozóiparé a domináns szerep (66,5%). Az import leginkább feldolgozott termékekből és gabonafélékből állt korábban, mára viszont elmozdulás történt a beruházási javak irányába. Az export volumene 1980-2009 között 21-szeresére nőtt, az import növekedése a 2000-es évekig elmaradt előbbi növekedési ütemétől. Napjainkban a legjobb perspektívákkal bíró ágazat India külkereskedelmében a terciér. A szolgáltatásexport értéke a 2001-2007 közötti időszakban megötszöröződve elérte 2007-re a 90 milliárd \$-t. A bővülés elsősorban a szoftverexportnak kö-

szönhető, ami összértéke 2007-ben elérte a 40,3 milliárd \$-t, s a szolgáltatásexportból származó bevételek 44,6%-át tette ki. Emellett másik két szolgáltatásfajta is dinamikus növekedést mutat, az üzleti szolgáltatások és pénzügyi szolgáltatások kivitele. Előbbi 2007-ben 16,7 milliárd \$-t ért el, míg utóbbi 3,2 milliárd \$-t. A külföldi tőkebefektetések terén is komoly fejlődést ért el India az utóbbi évtizedekben, s 2009-ben már a világ 9. legnagyobb tőkefogadó országa volt. Ágazati szinten 2000-2010 között 21% a szolgáltató szektorba irányult. Ugyanez regionális szinten nagyfokú koncentrációt mutat, mivel az FDI jórészt csupán néhány régióba áramlott.

Az utóbbi években már a tőkeáramlást illetően is növekedést figyelhetünk meg. A kétezres évek elején kezdődtek meg az indiai magáncégek vállalat-felvásárlásai, ugyanakkor az indiai cégek többsége csak az elmúlt 5-6 évben lépett ki a világpiacra. A bányászat kivételével a magáncégek jóvoltából történik a nemzetközi terjeszkedés. A tőkebefektetéseket és kihelyezéseket illetően Mauritius, az indiai cégek első számú adóparadicsoma a legfontosabb partner, amit Szingapúr, Japán, USA, Egyesült Királyság és Hollandia követ [Imre G. (2011); Kuttor D. (2014); www.hipa.hu/c].

8. táblázat: India külkereskedelmének volumene, 2010-2012

		2010-11	2011-12	2012-13*
Az export értéke	Mrd USD	251	304,6	214
Az import értéke	Mrd USD	369,8	489,2	361,3

Forrás: www.hipa.hu/c

5. AKÍNAI NÉPKÖZTÁRSASÁG GAZDASÁGA

5.1. ÁLTALÁNOS BEVEZETŐ

A XX. század közepén létrejött, sajátos rendszerű állam a fejletlenségéből, mélyszegénységéből néhány évtized alatt a világ egyik legjelentősebb gazdasági aktorává nőtte ki magát. A nagy múltú, sokáig a világ legfejlettebb civilizációjú kínai nép a XIX. században félgyarmati sorba süllyedt, s a korszakot az egység hiánya, gyakori és jelentős lázadások (pl. Bokszerláadás) jellemezték. A roskadozó császárságot az 1911-ben elindult polgári forradalom győztes politikai ereje, a Kuomintang 1912-ben felszámolta, s helyette köztársaságot alakított (Kínai Köztársaság). Az új rendszer csak kvázi-demokráciát jelenthetett, mivel nem honosodott meg az országban a demokratikus rendszer. A második világháborút követő évekig a Kuomintang-diktatúra és a japán agresszió szorongatta a kínaiakat. A második világháború után a Kuomintang által kirobbantott forradalmat a kommunista fegyveres erők nyerték, így 1949-ben a Kínai Kommunista Párt hatalmi, s államalkotói helyzetbe került, s megalapította a Kínai Népköztársaságot. A vesztesek, Csang Kaj-sek, és bázisa, a Kuomintang holdudvarával együtt (kb. 2 millió fő) áttelepült Tajvanra, ahol kikiáltották a Kínai Köztársaságot. A máig is a kommunista párt vezetése alatt álló ország a 9,6 millió négyzetkilométeres területével a világ 4 legnagyobb, s a megközelítőleg 1,35 milliárdos lakosságával a világ legnépesebb országa. A gazdasága, GDP-alapú rangsorban a világ második legnagyobbja a 9240,27 milliárd \$-os (KSH alapján 7813,6 milliárd eurós) volumenével. Kína számos területen tudhat magáénak kiváló adottságokat. A szélességi kitétsége 5500 km-es, s a hosszúsági kitétsége is nagy, így a változatos klímájú ország alkalmas sokféle növény termesztésére. Ennél talán nagyobb prioritással bírnak a hatalmas nagyságú ásványkincs-készletei, amik közül kiemelendők az ún. ritka földfémek, amik becslések alapján a világ összes készleteinek 95%-át teszik ki, továbbá a szén, amiből a világ első számú kitermelője [Dr. Rudl J. (2010); www.ksh.hu/a; www.ksh.hu/b].

5.2. KÍNA GAZDASÁGTÖRTÉNETE

5.2.1. Kína gazdasága a KNK megalapításától (1949-től) a „reform és nyitás politikájáig” (1978-ig)

Úgy vélem, a kínai gazdaságtörténet utolsó (a KNK szempontjából az első) hét évtizedet két részre bontva célszerű ismertetnem. Az első, hosszúságát tekintve a rövidebb, az 1949-es államalapítástól kezdődően Teng Hsziao ping 1978-as hatalomra kerüléséig, s annak reformpolitikájának bevezetéséig tart. A hatalmat megragadó kommunisták nem voltak túl egyszerű helyzetben, ugyanis a gazdaság és az ország is szinte romokban hevert, a lakosság éhezett. Az újonnan alakuló, kommunista állam első vezetője, Mao Ce-tung szovjet mintára képzelte el a gazdasági rendszert, ennek értelmében tervgazdaságát 5 éves ciklusokban kívánta előirányozni. A fejletlen agrár országban szinte csak az imperialista európaiak és japánok által épített üzemek működtek, s ezen komprádor tőke államosítása Mao első lépései között szerepelt. Az első lépések közül a másik nagy jelentőségű a földreform volt, amit az északi vidéken a felszabadító háború idején, míg a délieken 1950-1952 között hajtottak végre. A 18 évre tervezett (1949-1967) mezőgazdasági kollektivizálás részeként több mint 300 millió parasztnak 47 millió hektár földet (a művelt területek kb. felét) osztottak ki. A földkiosztás a földbirtokos réteg megtörése érdekében zajlott. A szétosztást követően már meg is kezdték a termelőszövetkezetek kialakítását, amiket paraszt családok alkottak. A reform kb. 23 millió ember életét követelte. Komolyan fejlesztették a nehézipart, stabilizálódott a pénzügyi helyzet, s az ország termelési szintje elérte a világháború előttit, így 1952-re elérték az elsődlegesen kitűzött célokat. Az első ötéves ciklust az 1953-1957-es időszakra hirdették meg. Az állami tőke szinte teljes mértékű felhasználásával az ipari fejlesztés élvezte a prioritást, szemben a mezőgazdasággal. Szovjet segítséggel, szovjet szakemberek bevonásával nagyüzemeket létesítettek, bányákat nyitottak, fejlesztették a gépipart. 1955-56-ra szinte teljesen megszűnt a kistermelői bázis, ami helyébe a szövetkezeti lépett, ami az élelmiszerellátás és a könnyűipar számára történő nyersanyagellátást tekintve kevésbé tűnt sikeresnek. A gazdasági programsorozat évi 9%-os növekedést eredményezett, azonban a szovjet-kínai viszony Sztálin halálát követő elhidegülése (állítólag az oka abban keresendő, hogy a kínaiak nem „kapták meg” az atombomba tervét) miatt Mao 1957-ben elutasította a szovjet modellt, s sikeresen elfogadtatott egy új irányelvet. Maoék a gyorsabb növekedés érdekében kialakítottak egy sajátos maoista modellt, a „nagy ugrást”, ami leginkább az ország hatalmas, jól megszervezett humán erőforrás ál-

lományára támaszkodott, s legfőképp az mezőgazdaság és az acélipar fejlesztését célozta meg. A programmal szándékoztak a kommunisták az országot a feudalizmusból a szocializmus fokozatát átugorva egyenesen a kommunizmusba „röpíteni”. A kínai modell abban is eltért a szovjettől, hogy alapbázisa ekkoriban a parasztság lett. 4 alapelve, a mindenre kiterjedő fejlődésre, a tömegmozgósítás elvére, a politikáé a vezető szerep és a decentralizáció elvére épült az új modell. Az 1957-1960 közötti időszakban uralkodott a voluntarizmus, ami lényege, hogy akarattal mindent meg lehet valósítani. A gazdasági tervezők irreális célkitűzéseket (a GDP 400%-os, az ipari termelés 640%-os, a mezőgazdaság 250%-os növelését) írták elő (feltételezhetően a csak (!) a második 5 éves ciklusra). A meglévő kapacitások erőltetett, túlhajszolt kihasználása mellett jellemző volt a mennyiség a minőség felett elv, s az irracionális tükrözi, hogy a „népi kohók” előírt mennyiség teljesítése érdekében a parasztok gyakran a kötelességteljesítés érdekében még a saját termelőeszközeiket is beolvasztatták, a hivatalnokok a kvóták hamisítására kényszerültek a helyzet uralása érdekében. 1958-ban lépett életbe a „Nagy Előrelépés”, ami újabb földreformot hozott, s a földeket szétszórták 26.000 kommuna között. A szürreális előírásokkal szemben a valóság siralmas eredményeket szolgáltatott. A gazdasági kibocsátás közel harmadával zsugorodott, a mezőgazdasági kibocsátás pedig még a létminimumhoz se volt elégséges. A katasztrofális intézkedések 20-30 millió ember életét követelték. A keserű tapasztalatok Maot és csapatát a stratégia módosítására sarkallták, amivel Teng Hsziao-ping lett megbízva. Az 1961-1966 közötti időszak a helyreigazítás fényében kezdődött, s az önerőre való támaszkodásról szólt, a domináns szerepet pedig a primer szektornak szánták. A főbb motívumok a konszolidáció, a helyreigazítás, a megerősítés és a megjavítás voltak. 1965-re már évi 11%-os bővülést ért el a kínai gazdaság, fejlődött a bányászat, a kőolajipar, a hadipar (1964-ben elkészült a „kínai atombomba”) és a vegyipar. Mao a fejlődési irány miatti aggodalmában 1966-ban meghirdette a „Kulturális Forradalmat”, ami által a KNK-t igyekezett a „régipályára” visszaállítani, s Mao pártkonkurenciáját eltávolítani. Az intézkedés a diákság tanárok elleni uszítása révén óriási káoszt, 1966 -1967 nyara között anarchia közeli állapotokat hozott, s a gazdaság teljesítményét is visszavetette, az iskolai oktatást 6 évre gyakorlatilag totálisan megbénította. A pusztító hatással járó programot 1972-ben állították le. Időközben a KNK a Szovjetunióval komoly ellentétbe került, másokkal viszont rendezte kapcsolatait, aminek köszönhetően 1971-ben visszakerült az ENSZ-be (és BT-tagnak is megválasztották). 1975-ben a KKP Plénuma deklarálta a négy modernizáció paradigmáját, ami az ipar, a mezőgazdaság, a hadsereg és a tudomány modernizálását preferálta. A tervezet kivitelezését a két kulcsfontosságú vezető- Mao Ce-

tung elnök és Csou En-laj kormányfő 1976-os halála meghiúsította. A vezetők elvesztése átmeneti káoszt eredményezett, ami közben Mao özvegye és a négyek bandája igyekezett megszerezni a hatalmat- sikertelenül. Az első elnök, Mao uralkodása rengeteg áldozatot és életet követelt, azonban néhány téren pozitívum is említhető munkásságából. Az ország szempontjából tán a legfontosabb, hogy több évtizedes viszálykodás után sikerült egységesítenie a hatalmas országot. Dicséretes a közoktatás fejlesztése (az írástudatlanságot is kb. 90%-osan sikerült felszámolniuk), ami tekinthető a későbbi fejlődés megalapozásának is, továbbá az egészségügyi ellátás kiterjesztésével, a vidék higiénés viszonyainak javításával meghosszabbodott az átlagos élettartam. A nők társadalmi helyzetének javulása is ekkoriban kezdődött [ifj.Simon Gy. (2001); Marosi M. (2003); Polonyi P. (2007); György L. (2009); Dr Rudl J. (2010); Majoros P. (2011)].

5.2.2. Kína gazdasága az 1978-as „reform és nyitás politika” meghirdetését követően

A hatalmi harcok lecsengése után 1978-ban Teng Hsziao-ping lett a KNK új vezetője, s KKP KB decemberi ülését követően el is indították az új fejlesztési programot, ami a korábbiak hibái korrigálását hivatott kezelni, s megmenteni az országot a gazdasági összeomlás veszélyétől. Az 1979 elején megkezdett politikát szokás a reform és nyitás politikájának aposztrofálni, ami talán a kínai gazdaságtörténelem legfontosabb időszakát jelenti. Teng politikája pragmatikus, szerinte minden intézkedés megítélését csak annak működőképessége határozhatja meg. Az új irány teret engedett az ország erőforrásaival racionálisabban gazdálkodó stratégiának. Igényelték a centralizált tervgazdasági rendszer fokozatos lebontását, elsőbbséget élvezett az exportorientált gazdaságfejlesztés, s az importhelyettesítés is teret nyert. Hangsúlyos lett a nyitás, a többi országgal való kapcsolatok normalizálása, hisz az aktív kereskedelem, a külföldi tőke és technológia bevonása ezeket meg is kívánták. Teng uralkodásának első éveiben a főbb problémákat a 950 milliós népesség robbanásszerű szaporulata (1978-ban 1,6%-os), a népesség élelmezési gondjai, az ipar elmaradottsága és annak hiányos termelőkapacitása jelentették. A lakosságszám további drasztikus mértékű növekedését megfékezendő bevezették az „egygyerek-politikát”, ami büntette a családoknak az egynél több utód (engedély nélküli) nemzését, amit adóztatással, sterilizálással, abortusszal szankcionáltak. Az intézkedés torzulást idézett elő a későbbi évtizedekben a nemek arányában, mivel gyakran az első szülött lánygyerekeket- azok fiúkkal szembeni alulértékeltége okán- vagy megölték vagy eltűntették, így legalábbis a hivatalos statisztikák alapján sokkal több férfi van Kínában mint nő. E szigorú szabályozás 2000-es

enyhítése lehetővé tette a második gyerek vállalását, ha az első szülött lány. A kulcsszektorok egyikének számító mezőgazdaság reformálását is 1979-ben kezdték el, amire átgondolt, racionális stratégiára volt szükség, azonban a kivitelezést sürgette a maoista mélyrepülés következtében kialakuló terméshiány. Teng és csapata létrehozták a háztáji felelősségi rendszert, ami a kommunák helyett a kisebb mértékű munkacsoportok (leginkább családi szintű) kialakítását, s a gazdák szabadságának növelését szorgalmazta. A földek állami tulajdonban maradtak azok felett a termelő közösségek csupán bérleti joggal rendelkeztek, amik 30-35 évre szóltak. A termelő családok a bérleti jog ellenében vállalták, hogy a termés bizonyos részét eladják az állami felvásárló szervezetnek meghatározott áron, a többi részét azonban szabadon értékesíthették. A földhöz nem jutó parasztok az önkormányzati üzemekben, intézményekben juthattak álláshoz. A reformok évi 7.6%-os szektorális bővülést eredményeztek. A másik kiemelkedően fontos ágazat, az ipar legsürgetőbb feladata a vállalatok konszolidálása volt. A gazdaságpolitikai reformkísérletek az egyes állami vállalatoknál történő vállalati autonómia kiszélesítésével kezdődtek meg. 1979-ben diverzifikáció kezdődött a vállalati formában tulajdonosi vetület mentén, hisz az állami civil vállalatok mellé megjelentek az önkormányzati tulajdonban lévők (TVE-k - Township and Village Enterprises) és a belföldi magánvállalatok. A TVE-k az alapításukat követő három évtizedben átlagosan évi 30%-os növekedést könyveltek el, főképp exportra termeltek, s az esetek döntő többségében kis- és középvállalkozások. Utóbbi fajtája a vállalkozások esetében az állam adminisztratív ellenőrzésekkel felügyelte és irányította a céget, amik ideológiai megbélyegzés alatt álltak, ami az ingatlanvásárlási lehetőségeik korlátozásában és a négy állami bank által történő szűkös hitelállomány (az összes 1%-a) rendelkezésre bocsátásában nyilvánult meg. Az Ipari és Kereskedelmi Állami Hivatal 15 területen tiltja is a magántőke megjelenését, amik nemzetstratégiai szempontok miatt lehetnek kiemelkedően fontosak (pl. bankszektor, vasúti szállítás, telekommunikáció, stb.), míg további 20 terület esetében korlátozták a magántőke belépését (pl. műszálgártás, autóipar, stb.). Az ipari fejlesztés meghatározó momentuma volt a feltételezhetően a szomszédos feltörekvő államoktól ellesett, ún. „különleges gazdasági övezetek” (SEZ-ek) kialakítása, amik a külföldi tőke bevonására voltak hivatottak. 1980-ban 4 SEZ, majd néhány további (1984-ig összesen 14) tengerparti város nyitotta meg kapuit a külföldi tőke előtt. Így egy újabb vállalati típus jelent meg, a külföldi magánvállalaté. A „különleges gazdasági övezetek” a nemzeti gazdasági tervekben sajátos egységet képeznek, gazdasági kérdésekben autonómiával rendelkeznek, noha a párt kontrollja továbbra is fennáll. Az újonnan kialakított gazdasági övezetek számos kedvezménnyel csábították a külföldi cégeket. Többek között

adókedvezményeket kaptak, egyszerűsített engedélyezési eljárásban részesültek, üzemcsarnokokat, garantált energiaellátást, infrastruktúrát nyújtottak számukra, illetve az alacsony munkabérű munkások hatalmas tömege is vonzó lehetett. A KNK a nemzetközi gazdasági integráció részeként 1980-ban csatlakozott a Világbankhoz és az IMF-hez. 1982-ben hirdették meg az általános nyitást, aminek megfelelően igyekeztek minden országgal kapcsolataik normalizálására, ami feltételezhetően az exportpiacok bővítését kívánta elősegíteni. Újabb fordulatot az 1982 szeptemberében rendezett XII. KKP kongresszus hozott, amin megfogalmazták a „sajátosan kínai színezetű szocializmus” tételét. Ennek lényege, hogy a vezetők belátták, a tervgazdaságé a prioritás, de a piacgazdaságnak is fontos, s hasznos szerepe lehet előbbi kiegészítőjeként. Elvük alapján az állam szabályozza a piacot, ami a vállalatot orientálja, az pedig a későbbiekben is folyamatosan determinálja a gazdaságnak. Az új dogma révén út nyílt a különböző reformkísérletek előtt. 1979-1984 között a gazdaság átlagosan évi 8,8%-os bővülést produkált. Ágazati lebontásban a terciére (évi 10,1%-) volt a legnagyobb. Marosi írása szerint nem volt ily mértékű a gazdasági fejlődés, mert a statisztikák megbízhatatlanok voltak, főleg a vidéki TEV-ek jelentettek a realizálnál kb. 30%-kal jobb eredményeket a kedvezőbb feltételek elnyerése érdekében. Noha a KNK a tárgyalt periódusban több szerződést is kötött az FDI-beáramlás és hitelek miatt, 1984 végéig csak 4,1 milliárd \$ áramlott az ázsiai gazdaságba, főképp a SEZ-ekbe. Leginkább a kereskedelem, a vendéglátóipari infrastruktúra és az egyéb szolgáltatói ágazatok vonzották a külföldi tőkét. 1984-ből még említésre méltó fejlemény, hogy Tengék engedélyezték a katonai vállalatok profitszerző üzleti tevékenységét, amik száma 15.000-re nőtt, s amik közül több is részese volt valamilyen zavaros ügynek (csempészés, korrupció, vezetők szökése, stb.) [ifj.Simon Gy. (2001); Marosi M.(2003); Polonyi P.(2007); György L. (2009); Majoros P. (2011)].

A KKP KB 1984 decemberében tartott plenáris ülésétől kezdve a korábbiakkal ellentétben a primer szektor helyett a szekunderre helyeződött a hangsúly, így az ezek utáni periódusát a reformok városi szakaszaként nevezik, aminek megfelelően megkezdték 1985 elején a hosszabb távra szóló, exportorientált gazdaságfejlesztést és a modernizációs stratégiát. A makrogazdaságot a tervezés, míg a mikrot a piaci hatások hatásai kell, hogy alakítsák- vélték a vezetők. A tervezési rendszert kétszintűvé (kötelező és eligazító tervek), az árrendszert pedig háromszintűvé (kötött, eligazító/megállapodásos, szabad árak) alakították, fokozták a vállalati autonómiát, s a legfontosabb szempont a profitorientáltság lett. Ugyan kísérleti jelleggel, de megjelent a részvénytársasági gazdálkodói forma. A mezőgazdaságban a bérletek átadásának legalizálásával bizonyos fajta piaci mechanizmusoknak is teret

engedtek. A nyitás intenzívebb lett, szaporodtak a SEZ-ek, s létrejött a legnagyobb számú is a Hainan-szigeteken. A háztáji rendszer mintájára létrehozták az iparban a menedzsmentfelelősségi rendszert, amiben a menedzsment szabadon dönthetett a főbb kérdésekben. A keményvonalas kommunistáknak sikerült átmenetileg (1985 őszétől 1987-ig) lefékezni a reformfolyamatokat, s növelni a gazdaságpolitikai irányítás centralizációját. Az 1987-es XIII. kongresszuson azonban ismét előtérbe kerültek a reformtörekvések, amik a gazdaságin túl a politikai helyzet finomításának igényét is tartalmazták. Teng kapta a megbízást a szocialista piacgazdaság elméleti modelljének kialakítására, a szocialista rendszer szovjet válságát tapasztalván. Az '989-es Tienanmen téren történtek arra készíteték a vezetőséget, hogy óvatosabb előrehaladást eszközöljenek a reformfolyamatokban. 1985-1991 között a növekedés átlagos éves üteme 8,5% volt. A legjobban a szekunder ágazat teljesített (átlagosan 10,9%/év), a mezőgazdasági kibocsátás viszont csak átlagosan évi 3,6%-kal bővült. Ezen időszakot tekintik többen is a kínai felzárkózás kezdetének, amikor is a reálfogyasztás országos viszonylatban évente átlagosan 5,1%-kal nőtt. A társadalmi egyenlőtlenségek kibontakozását is hozta a fejlődés, mivel a falusiak esetében a növekedési szint 4,4%-os, a városiakéban 6,5%-os volt. A kommunista ország nyitásának sikerességét támasztja alá, hogy a külkereskedelem volumene 7 év alatt kb. 250%-kal nőtt, elérvén 1991-ben a 135,7 milliárd \$-os forgalmat, amit a kínai export dominanciája jellemzett (77,5%-os részesedés) [ifj.Simon Gy. (2001); Polonyi P.(2007); György L. (2009); Majoros P.(2011)].

Az 1992-2001 közötti periódus a szocialista piacgazdasági rendszer kiépítésének új, második szakasza, amiben a súlypont a piacgazdaság követelményeinek megfelelő gazdaságirányítási és gazdálkodási rendszer intézményi és jogi kereteinek kialakítására tevődött. Kiemelték a gazdaságirányítás funkcióinak döntően indirekt eszközökkel történő megvalósítását és a nyitás folytatásának szükségességét. A szocialista piacgazdaság fogalma magában foglalta az állami vállalatok működésének modern vállalati rendszernek megfelelően történő átalakításának igényét is. Olyannyira sikeresen pörgették fel a gazdaság növekedését (az ipar megugrása elérte a 25%-ot is), hogy 1993 nyarán megszorító intézkedéseket kellett bevezetni a gazdasági túlfűtöttség elkerülése érdekében. A novemberi plenáris ülésen a KKP KB akceptálta a szocialista piacgazdaság kiépítésének hosszabb távú programját. Határoztak a devizagazdálkodás, a pénzügy, a költségvetés és az adórendszer reformjáról, a teljes körű piaci rendszer kiépítéséről és a vállalati rendszer korszerűsítéséről, főleg a közepes- és nagyméretű állami vállalatok esetében, hogy azok eleget tehessenek a piacgazdálkodás követelményeinek (saját felelősségre és kockázatra történő gazdálkodás,

önálló jogi személyiség). Teng leginkább megoldásra váró strukturális feladatai a fiskális politika és az árfolyam politika rendezése voltak. Komoly problémát okozott, az adóbevételek csökkenése, s állami szempontból az még inkább, hogy a központi szervek adóbevétele az állami vállalatok társasági adóival együttesen se haladták meg az összes adóbevétel 30%-át. 1993-ra ez az arány 20% közelire mérséklődött, annak köszönhetően, hogy több tartomány is visszapörgette az adókból származó bevételeket az infrastruktúra fejlesztésébe. A központi hatalomnak lépnie kellett, hiszen az alacsony központi bevételekkel fenn állt a veszélye, hogy a hatalomgyakorlás ellehetetlenül hosszú távon. 1994. január 1-jén új adórendszer lépett hatályba, ami 18 adónemet tartalmazott, megváltoztatta az adóbevételek elosztási arányát is, s a központi adók behajtásával az újonnan alakuló Állami Adóigazgatási Hivatalt bízta meg. A változtatások révén az állami adóbevételek aránya elérte az 50%-ot, így lehetővé vált a központi irányítás számára a tartományok közötti jövedelem-újraelosztás, illetve nagyobb mozgástere lett a kormánynak a szociális politikai intézkedéseknél. A reformok hatására az adóbevételek GDP-ben mért szintje 12%-ról 18%-ra ugrott. 1994-es a bankrendszer reformja is, ami egy háromszintű bankrendszert hozott létre. Az első szinten a központi jegybank szerepkörét betöltő Kínai Népi Bank, a másodikon a speciális feladatokat ellátó, politikai jellegűnek tekinthető bankok (pl. Állami Fejlesztési Bank) helyezkedtek el, míg a harmadik szintet a korábbi szakosított állami bankok és a későbbi alapítású, pénzügyi tranzakciókat végző, vegyes tulajdonú kereskedelmi bankok képezték. 1994-ben vezették be az egységes, hivatalos árfolyamot is, amiben 1 \$ 8,4 jüant ért, utóbbit a \$-hoz kötötték, értékét a korábbinál kb. 50%-kal alacsonyabb szinten határozták meg, így is segítve az export bővülését. (Ezt az árfolyamrendszert 2005-ben szüntették meg, s helyette menedzselve lebegtetik az árfolyamot.) Komoly kihívást jelentett a vezetésnek a nemzetközi normáknak megfelelő jogrendszer és számviteli rendszer kidolgozása és bevezetése. A másik, aggasztó gazdasági probléma a '90-es évek elején-közepén az infláció volt, amit a 4 állami bank „gátlástalan” hitelezése (sok veszteséges állami vállalat is csak ennek köszönhette életben maradását) is gerjesztett. A hitelkínálat átlagosan kb. 30%-kal bővült, 1993-ban például a 43%-ot is elérte. A helyzetet Zhu Rongji, a politikai büro harmadik embere igyekezett kezelni a hitelkihelyezések mérséklésére kiadott utasításával, amit a bankok nem igazán telejsítettek, félvén a vállalatok becsődölésétől. Zhi '94 nyarán az irányadó jegybanki alapkamat emelésével és több banki vezető letartóztatásával (és egy kivégzésével) érte el célját. Az intézkedések olyannyira eredményeseknek bizonyultak, hogy 1999-re 1,2%-ra redukálódott az inflációs ráta. 1995-ben a párt egy újabb, aktuálisá vált probléma kezelésébe kezdett a csődtörvény alkalmazásának beveze-

tésével és az állami vállalatok szanálásával. A kisebb vállalatok bérbeadásának, eladásának lehetőségéről már 1993 novemberében is határozott a KB, a kilencvenes évek végén már szorgalmazták is a kis- és középvállalatok minél szélesebb körű privatizálását, aminek elősegítése érdekében a helyi kormányok a 12 milliárd \$-os bankadósságot is elengedték az ilyen cégek esetében. A privatizált vállalatoknál az állam az irányítás lehetőségét úgy kívánta megtartani, hogy az igazgatótanácsokba a Párt helyi embereit helyezték. Újfajta vállalat típusként jelent meg a közösségi (kollektív) vállalat, amiben érdekelt lehetett a privát tőke, de az állami rész tulajdonnak meg kellett haladnia az 50%-ot. Ezen vállalatok előnyöket élveztek (egyszerűbb, könnyebb regisztráció, alacsony adók, kedvező hitelfeltételek, stb.). Az állami vállalatokat a legrosszabb helyzetben lévők kivételével konszolidálták, előbbieket azonban hagyták csődbe menni. A vállalati szektorról a hitelezési politikához visszacsatolva elmondható, hogy a nem teljesíthető hitelek állománya elérte a GDP 25%-át. 1992-1995 között a gazdaság átlagosan évi 12,7%-kal nőtt, ami a kínai reformkor eddigi legjobb eredménye. A húzóágazat továbbra is az ipar maradt (átlagosan évi 20%-os növekedésével). A külkereskedelem rohamléptékű bővülésének (ekkor megduplázódott, s a GDP 48%-át tette ki) köszönhetően a világ 10. legnagyobb külkereskedelmet lebonyolító országává lépett elő Kína. Az országba beáramló külföldi működő tőke nagysága az 1992-es 10 milliárd \$-ról 1995-re 40 milliárd \$-ra emelkedett. A gazdaság dübörgésének köszönhetően javult az életszínvonal (fogyasztás tette ki a GDP 48%-át), a munka- és életkörülmények is. 1995 végére a foglalkoztatottak száma meghaladta a 680 milliót, ami 1991 óta 32 milliós növekedést jelent. A lakosság körében nőtt az urbanizációs tendencia, s a városi és a falusi jövedelmek közötti szakadék is. A konfucianus tanítás hozományának tekinthető híresen nagy kínai megtakarítási hajlandóság fokozódott, s a megtakarítások mértéke elérte a jövedelmek 40%-át.) [ifj.Simon Gy. (2001); Polonyi P.(2007); György L. (2009); Majoros P.(2011)].

Kínában jelentős változásokat hozott az 1997-es év. Februárban elhunyt Teng Hsziao-ping, akinek utódja az állam élén Csiang Cö-min lett. Év elején a nemzeti valuta konvertibilis lett a folyó fizetési mérleg tételeire. Július 1-jén mintegy másfélévszázados brit fennhatóság alól visszakerült Kínához Hongkong (1999-ben Makaó is újból Kína részét képezte). Hongkong „visszaszerzése” életbe léptette a még Teng által kidolgozott „egy ország-két rendszer” modellt. Ugyancsak 1997-es fejlemény, a kínai gazdaságra is kedvezőtlenül (a növekedés üteme lassult 7,5-8%-ra) ható távol-keleti válság kirobbanása. Teng nevéhez köthető még azon iparpolitikai intézkedés is, ami előirányozta 5 fejlesztendő terület (építőipar, műszaki berendezések gyártása, elektronika, olajszármazékok, autógyártás) esetében

a termelékenység növekedését és a K+F kiadások emelését. 2000-re a privatizációs hullám hatására a TVE-k 81%-át eladták, de a már említett módon (párthű menedzsmenttel), mindezek ellenére 2002-ben 159.000 állami vállalat tevékenykedett. A 9400 nagyvállalat értékét 18 billió jüanra becsülték. Az évezred végén a bankok számára engedélyezték a kínai tőzsdére való belépést. 2003-ra a GDP 135%-ára rúgott a hitelállomány (a világon a legmagasabb), ami annak volt köszönhető, hogy a konszolidációval párhuzamosan a kínai bankok sajátos utat bejárva, a nem teljesíthető hitelek rendezését azok kinövésével akarták elérni, amit a hitelezés fokozásával és az eszközportfólió kibővítésével céloztak meg teljesíteni. Időközben a bankrendszer kikerült az állami szabályozás keretei közül, amit az újonnan kreált Kínai Bankfelügyeleti Bizottság felügyeletével kívántak ellensúlyozni. A KNK állandó problémaforrása a bankrendszerben masszívan meglévő korrupció, ami megfékezésére 1996-ban meghirdették a „vágj oda keményen” kampányt. A korrupciót és az egyéb gazdasági bűncselekményeket 1996-ban 1000, s 2004-ig évente mintegy 3000 ember kivégzésével sikerült megfékezni [ifj.Simon Gy. (2001); Polonyi P.(2007); György L. (2009); Majoros P.(2011)]

A „reform és nyitás politikáját” és annak eredményességét illetően számos érdekes információval szolgál ifj. Simon György. Írásából kiderül, hogy a kínai gazdasági növekedést a reformot követően a termelékenység javulása hajtotta igazán. A mezőgazdaság hatékonysága évi 4,1%-kal, míg a feldolgozóiparról elmondható, hogy a hozzáadott érték növekedésének mintegy 80%-a a termelékenység növekedésének volt köszönhető. Jelentősen átalakult a foglalkoztatási szerkezet is. A mezőgazdaságban dolgozók aránya 73,1%-ról 47,5%-ra csökkent, az iparban dolgozóké 6,9%-ról 13,3%-ra, a feldolgozóiparban dolgozóké 6,1%-ról 11,9%-ra, a tercier szektorbelieké 20%-ról 39,2%-ra emelkedett. A lakosság 41,4%-os foglalkoztatottsága elérte az 55,7%-os szintet. Változások történtek a tulajdonszerkezetek szempontjából is. Az állami tulajdonban lévő vállalatok részaránya a GDP-ben 77,6%-ról 28,2%-ra esett vissza, ezzel szemben a szövetkezeti vállalatoké 22,4%-ról 38,4%-ra emelkedett. A fejlődés társadalmi aspektusa, hogy egyre inkább nőtt a társadalmi egyenlőtlenség, nyílt az olló. Egyes források alapján a felső 20%-hoz került a jövedelmek 80%-a. Az életszínvonal emelkedése ellenére az évezred végén még mindig a lakosság 4%-a élt az abszolút szegénységi szint alatt. A nemzetközi kapcsolatok normalizálódásának, s az egyéb intézkedések hatására a kínai gazdaság nyitottsága megnégyszereződött, részesedése a világkereskedelemben 0,8%-ra 3%-ra nőtt. Érdekesség, hogy a KNK külföldi adósságállománya 1980-1998 között 4,5 milliárd \$-ról 154,6 milliárd \$-ra nőtt, így a bruttó nemzeti össztermékhez viszonyítva 2,2%-ról 16,4%-ra emelkedett. A de-

vizatartalékok bruttó adósságállományhoz viszonyított szintje állományuk duzzadása ellenére 224,1%-ról 98,9-ra csökkent. A korszak fontos jellemzője még az oktatás jelentős mértékű fejlődése [ifj. Simon Gy. (2001)].

5.2.3. Kína gazdasága a GATT/WTO-csatlakozás után

A kínai gazdaságtörténet- általam történő bontásban- második nagyobb egységét képező szakasza a KNK 2001-es WTO-s csatlakozási szerződésének aláírásakor, s annak 2002. január 1-jei hatályba lépésével kezdődött. A csatlakozási folyamat még Teng nevéhez köthető, aki idején a kereskedelempolitika formálásnál középtávú stratégiai célként tűzték ki a GATT (1995-től a „jogutódja” a WTO) szervezethez való csatlakozást a „legkedvezményezettebb nemzet” státusz elérése mellett. Hosszas tárgyalássorozat után 1999-ben sikerült egyezsége jutnia, s megegyeznie a tagság feltételeiről a feleknek. Kína azért volt érdekelt a partnerségben, mert általa látta biztosítottnak a termékei számára a kiszámítható, stabil piac rendelkezésre állását, s az azonos feltételek mellett folytatott nemzetközi kereskedelem lehetőségét, továbbá a védelmet azzal szemben, hogy más országok az emberi jogokra (vagy inkább azok megsértésére) hivatkozva korlátozzák a kínai importot. A sajátos berendezkedésű ázsiai óriás vezetősége vállalta, hogy a WTO rendelkezéseivel ellentétes jogszabályokat hatályon kívül helyezi, s politikai okokból kifolyólag nem avatkozik a még nem privatizált vállalatok irányításába, s csökkenti az árellenőrzést, illetve, hogy a hatósági árakat csak 13 termék esetében tartja meg. A nem export célú mezőgazdasági termelés támogatásának nagysága 8,5%-os lehetett, míg a szekunder szektor semmilyen támogatásban se részesülhetett a csatlakozás után. Kína külkereskedelme szempontjából 3 fontos változás is történt a WTO-s tagság következtében. Az egyik, hogy a KNK kötelezettséget vállalt a nem vámjellegű importkorlátozások felszámolására, a vámtörvény csökkentésére és a tercier szektor külföldi befektetők előtti megnyitására (részeseadásuk nem haladhatta meg az 50%-ot). A másik, kínai szempontból kedvezőbb, miszerint az importőr országok vállalták a textíliákra és a ruhaneműkre megszabott kvóták felszámolását. A harmadik, hogy Kína fejlődő országgént, a „legkedvezményezettebb” státusszal csatlakozhatott a szervezethez. Az egyik legproblematisabb terület a szellemi tulajdonjogok védelméé volt, amit érintően leginkább az USA-val került konfliktusba Kína, s amivel kapcsolatban 28 törvényt és szabályozást sorolt fel a csatlakozáskor. Az USA kontrája a szabályok felsorakoztatására az volt, hogy nem elég törvényeket alkotni, hanem azokat be is kell tartani/ tarttatni. 2002-től kezdve 9 szakaszban csökkentette Kína a vámtételeit, az ipari termékek esetében az átlagos vámtarifa 2005-re 10%-ra mérséklődött, ugyanez a

tendencia volt megfigyelhető az agrárvám esetében is. Az agrárszektorra illetően a vámtarifák átlagosan 5%-os csökkentéssel 17%-ra módosultak. Kínával szemben 12 évig egyedi védzáradék volt életben. A szabályozások ellenére számos panasz, kritika adódott a kínai féllel szemben többek között a vámolás, az adminisztratív korlátozások (például az élelmiszerimport egészségügyi szempontokra való hivatkozással történő korlátozására), a kereskedelmi és disztribúciós jogok nehézkes megszerezhetőségére, a tercier ágazat liberalizációjának lassúságára és a szellemi tulajdon védelmének hiányára. A WTO-tagság a tapasztalatok szerint Kína számára számos előnnyel járt. Sikerült a gazdasági növekedés ütemét 10% körüli szinten tartania, rendkívül növekedett az országba áramló működő tőke volumene. Egy 2005-ös, a Világbankoz köthető felmérés szerint Kína évente körülbelül 40 milliárd \$-t nyer a tagság által. Mindezeket túl megjegyezendő, hogy valószínűleg a csatlakozással összefüggésben van, hogy a nagy állami vállalatok kb. felét alakították át vegyes tulajdonú vállalatokká, a kis- és középvállalatok pedig kb. 80%-ának a tulajdonosi szerkezetét diverzifikálták. . [György László (2009); Majoros Pál (2011)]

A válságot megelőző években Kína rendkívül dinamikus és egyenletesen fejlődött, ám bár számos változás történt az évezred elején Kínát érintően. A 2002-es WTO-csatlakozást követően ősszel a KKP XVI. kongresszusán levezényeltek egy generációváltást. A 70 év felettiek visszavonultak a politikától, a hatalom a 4. generáció kezébe került. Hu Csiangto lett a pártfőtitkár, s a váltás utolsó lépéseként 2004-ben a hadügyi bizottság elnöki tisztségét is megszerezte. 2004-2007 között a kínai gazdaságot dinamikus fejlődés, ugyanakkor számos probléma előtérbe kerülése is jellemezte. A GDP 2003-ban 10%-kal, 2007-ben már 13%-kal nőtt. A 2006-os 10,7%-os bővülés 2684,7 milliárd \$-os GDP-t eredményezett, amivel a világ negyedik legnagyobb gazdaságává lépett elő. A külkereskedelem 23,8%-os növekedést produkált, amiben kimutatható az ipari szerkezet strukturális fejlődése is. Komoly infrastrukturális fejlesztésekbe kezdett a kormány mind az út-, mind a vasúthálózat terén és az informatikai infrastruktúra területén is. Eközben rendkívüli intézkedésekkel igyekeztek javítani a mezőgazdaságban dolgozók életén, aminek megnyilvánulása a tradicionális agrár adók eltörlésében is felfedezhető. Sikereket könyvelhettek a el a szegénység visszaszorításában is, hisz az abszolút szegények (évi 89 \$-nál kevesebb jövedelemmel rendelkezők) számát 2,17 millióval csökkentették, míg a szegényeknek minősülőkét 5,17 millióval 35,5 millióra redukálták. Az imponáló adatsorok ellenére sajnos számos nehézség is adódott a kínai gazdaságban. Gondokat okoztak a veszteséges állami cégek, amik felszámolása (esetleg racionalizálása (?)) nem egyszerű, mert a dolgozók elbocsátása akár munkanélküliségi áradattal is járhatna. Veszélyforrás lehet a szociális háló

annak nem kellően fejlődő minősége miatt, ugyanis a lakosság max. 20%-a rendelkezik egészségügyi biztosítással. Itt némi ellentmondás van, ugyanis ennek merőben ellentmond az Inotai-Juhász páros műve, ami szerint a szövetkezeti egészségbiztosításban résztvevők száma 2007-ben a falusiak számának 85,7%-os növekedésével elérte a 730 milliót. A másik szociális jellegű veszélyforrás a nyugdíjrendszer hiánya (bár némiképp ellensúlyozhatja ezt a korábbiakban említett megtakarítási hajlandóság). Más jellegű, de szintén gazdasági probléma volt 2007-ben a gazdasági túlfűtöttség, aminek jelei az állóalap-növelő beruházások GDP-hez viszonyított 55%-os aránya és a külkereskedelmi forgalom 260 milliárd \$-os többlete volt. Belső problémaként jelentkezett bizonyos áruk esetében a kínálatot meghaladó kereslet, ami ellátási nehézségeket, a fogyasztói árak korábbinál nagyobb mértékű emelkedését okozta. Az emberek egyre gyakrabban tapasztalhattak gondokat, zavarokat az energia-, nyersanyag- és üzemanyag-ellátás terén, amit az ipar gyors ütemű növekedése eredményezett. A meg nem lépett mezőgazdasági fejlesztések miatt helyenként élelmiszerhiány alakult ki. Ezek korrigálása érdekében Kínának növelnie kellett az alapanyag-, üzemanyag-, energia- és élelmiszer-behozatalát, ami magával vonta a termékek világpiacon történő árának növekedését. Kína számára csak könnyítette az import lebonyolítását, hogy 2006 végén 1000 milliárd \$-t meghaladó valutatartalékokkal rendelkezett, amik 2007-ben további 500 milliárddal gyarapodtak. A 2007-es rengeteg jó adatot produkáló esztendő volt. A gazdaság 11,5%-kal nőtt, miközben az államháztartás mérlege évek óta először 0,7 %-os (GDP-arányosan) aktívummal zárt. A külső adósságállomány az éves GDP 11,5%-át érte el, ami az adott év devizabevételeinek 27,8%-át tette ki, s az adott évi adósságszolgálati ráta (az adott évben aktuális törlesztések devizabevételekhez viszonyított aránya) is kb. 2% volt. A legtöbb hitelminősítőnél meg is kapta Kína a legjobb besorolást. A számos pozitív eredmény ellenére problémák is adódtak. A legkomolyabbnak a már említett gazdasági túlfűtöttség nevezhető vezetői szempontból. A gazdaság duális szerkezete is okozott nehézségeket. A mezőgazdaság elmaradottsága, és az azzal összefüggésben lévő regionális szintű területi egyenlőtlenség is gondot jelentett. A fejlődés nehézségei közül említendő még a gazdasági növekedés eddigiekben túlnyomórészt extenzív módja, s annak túl nagy élő- és holtmunka ráfordítással, a megtakarítási és beruházási ráta állandó emelésével, pazarló energia- és anyagfelhasználással történő kivitelezése. További probléma az exportvezérelt fejlesztési politika egyoldalú és túlzott hangsúlyozása. Irányváltást e téren a 2007. októberi XVII. országos KKP kongresszus hozott. A gazdaság stabil és gyors fejlődésének igénye mellett megfogalmazták a tudományos alapú, fenntartható gazdasági fejlődésnek, és egy demokratikus, egészséges és kulturált viszonyok között, re-

latív jólétben élő társadalom kiépítésének igényét is. A szerkezeti problémákat megoldandó először kidolgoztak egy vidékfejlesztési programot. Törekedtek az elmaradott középső és nyugati országrészek gyorsabb ütemű fejlesztésére. A kiemelt célok közé tartozott a gazdasági fejlődés eddigiekben tapasztalt módjának, modellének fokozatos változtatása is. A teljes körű, szerény jólét mindenki számára történő biztosítása, az egy főre jutó GDP 2020-ig való megnégyszerezése kiemelkedő fontosságú célként lett kitűzve. Itt megjegyezném, hogy az egy főre jutó GDP emelkedésével nem jár együtt evidens, determinált módon a lakosság életszínvonalának javulása, hisz egy egyenlőtlen társadalomban a tökékoncentráció miatt nem feltétlenül részesülnének az alsóbb rétegek is a bővülés által realizált többletjavadalmakban. Dicséretesnek tartom azonban a humán erőforrás minőségének oktatás révén történő fejlesztését, amire a kínaiak is nagy hangsúlyt fektettek. 2006-ban 5,4 millió hallgató kezdett valamilyen felsőfokú képzést. Az összes hallgató létszáma pedig kb. 17,39 millió volt. Igaz, ezek a számok lakosságárányosan valószínűleg még a magyarországiaknál is „gyengébbek”, azonban a trend- a magyarral ellenkező- bizakodásra ad okot. A posztgraduális képzések is 1,1 milliós táborral bírtak. 2006-ban a KNK a K+F k kiadásokat tekintve már 2. volt a világranglistán a 136 milliárd \$-os keretösszeggel. A már említett jóléti célokon túl a stabilabb fejlődési lehetőségek biztosítását is szolgálja a belső kereslet, fogyasztás serkentése. A hatalom egyik nagy gondja a hatalmas méretű munkaerő-túlkínálat, ami szükségessé teszi a rendszer stabilitásának fenntarthatósága miatt a minél nagyobb számú foglalkoztatottságot, ami a korábbiakban írtak alapján az állami vállalatok esetében még a gazdasági szanálást, racionalizálást is felülír-hat-ja. 2008-ra már az új stratégiának megfelelően terveztek, s a GDP-növelés tekintetében 8%-os célértéket tűztek ki, amit a minimális volumennek tartanak, ami szükséges a foglalkoztatási problémák kezeléséhez. A fogyasztói árak emelkedését 4,8%-osra tervezték. Jelentős összegeket- hivatalos források alapján 22 milliárd \$-t, nem hivatalosak szerint inkább 70 milliárd \$-t fordítottak a 2,3 milliós hadsereg modernizálására. A 2008-as év meglehetősen vegyes „minőségű” eseményeket tartogatott Kína számára. Az év elején hó- és jégvihar, később földrengés okozott gondokat, s ugyancsak ez évben rendezték a pekingi olimpiai játékokat is, ami kiváló lehetőséget szolgáltatott a „kínai erődemonstrációra” (fejlettségbeli értelemben), s 2008-ban kezdődött az újabb jelentősebb gazdasági világválság is [Juhász O. (2007); Inotai-Juhász (2009); György L.(2009); Inotai-Juhász (2010); Majoros P. (2011)].

9. táblázat: Kína főbb gazdasági mutatói, 2002-2007

Kína főbb gazdasági mutatói

Megnevezés	2002	2003	2004	2005	2006	2007
A GDP értéke folyó áron (Mrd USD)	1289	1410	1930	2230	2680	3420
A GDP növekedése változatlan áron (%)	9,1	10,0	10,1	10,4	11,6	11,9
Az egy főre jutó GDP (USD/fő)	960	1080	1485	1700	2034	2571
Infláció (%)	-0,8	1,2	3,9	1,8	1,5	4,5
Munkanélküliségi ráta (%)	4,0	4,3	4,2	4,2	4,3	4,1
Foglalkoztatottak száma (millió fő)	737,40	744,32	752,00	758,25	764,00	769,90
Az export értéke (Mrd USD)	325,6	438,2	593,3	762	969	1216,1
Az import értéke (Mrd USD)	295,2	412,8	561,2	660,1	791,6	953,9
Folyó fizetési mérleg egyenlege (Mrd USD)	35,42	45,87	68,66	160,80	249,80	371,80
FDI-befektetések (Mrd USD)	52,7	53,5	60,6	60,3	63,0	74,8
FDI-kihelyezések külföldre (Mrd USD)	2,7	2,8	5,5	12,26	16,13	22,0
Valutatartalék (Mrd USD)	286,41	403,25	609,93	818,87	1066,34	1528,20

Forrás: Majoros P. (2011)

5.2.4. Kína gazdasága a 2008-as gazdasági világválságot követően

Kína a 2008-as válság begyűrűzésekor a mutatói ismeretében, legalábbis makrogazdasági szinten egészen jó állapotban volt. Hatásai a 2008-as év közepétől érződtek a kínai gazdaságban, ami következtében az évre előtémezett 11%-os növekedés helyett „csak” 9%-os realizálódott. Az év elején 10,6-os volt a bővülés az egy évvel korábbi időszakhoz mérten, míg az utolsó negyedévben „csupán” 6,8%. A 2007-es évvel ellentétben hiány, kb. 2%-os keletkezett az államháztartásban. A válság hatásának tulajdonítható a munkanélküliség ideiglenes megugrása is (2008 végére 20 millióval emelkedett a munkanélküliek száma). A hivatalos adatok alapján a munkanélküliségi ráta 4,2% volt, azonban a nem hivatalosak ennél némiképp rosszabb adattal, becslések alapján 9%-kal számolnak. Az exportvezérelt kínai gazdaság számára a válság leginkább a piacok szűkülésében nyilvánult meg, ráadá-

sul a legjelentősebb felvevőpiacai (USA, EU) voltak leginkább érintve a válságban. A hátrányokon túl előnyöket is hozott a KNK számára a krízis. A kedvezőtlen nemzetközi gazdasági helyzet miatt csökkent a kereslet a nyersanyagok és az energiahordozók iránt, ami az árak világszerte esésével jártak. A másik, válság nyújtotta nagy lehetőség a befektetésben rejlett, ugyanis a kialakult helyzetben nyomott árakon juthatott volna Kína jelentős kapacitásokhoz, ingatlanokhoz, egyébekhez. A kínai vezetés válság elleni válaszáat lényegében a háromfázisú válságenyhítő program indítása jelentette, amit még 2008-ban kezdtek el kivitelezni. Az első fázisban, novemberben intézkedtek a korábban bevezetésre kerülő növekedésmérséklő lépések megszüntetéséről. A második fázisban, decemberben hatalmas hitelkínálattal árasztották el a gazdaságot, s egy év alatt tízszeresére duzzasztották azt. A harmadik szakaszban, 2009 első felében gigantikus infrastruktúrafejlesztésbe kezdtek. Ugyancsak 2008. novemberi fejlemény, hogy az Államtanács bejelentette, 2009-2010-ben az állam a hazai fogyasztás és a gazdaság növekedése érdekében 10 nagy lépést tesz, amire 4000 milliárd jüant (kb. 584,4 milliárd \$) biztosítanak a költségvetésből (2008-ban a válságkezelésre a GDP kb. 0,4%-nak megfelelő összeget fordítottak). A tervezett 10 lépés a lakásépítést, a vidéki infrastruktúra fejlesztését, a szállítást, az egészségügy és az oktatás infrastruktúráját, a környezetvédelmet, az ipar struktúráját, a jövedelmeket, a közterhek enyhítését és a pénzügyet/ pénzügyi rendszert jelentette. A monumentális infrastrukturális fejlesztésekkel a cement-, vas- és acélipar fellendítését kívánták elősegíteni. 2009-re 8%-os GDP-növekedést, a gazdasági struktúra fejlesztését, a nép számára a jólét 9 millió városi állás teremtése általi biztosítását, s a városi munkanélküliség 4,6% alatt tartását tűzték ki, továbbá igyekeztek az inflációt 4% körüli szinten tartani, s javítani a fizetési mérleget is. Az adóterhek csökkentése miatt az előző évinél 570 milliárd jüannal nagyobb, 750 milliárd jüanos költségvetési hiánnyal kalkuláltak. A kormány a társadalmi stabilitás fenntartása érdekében, a szociális háló minőségét ismervén, havonta 10 jüant folyósított a nyugdíjas-programban résztvevők juttatásain keresztül, ami a 60 évnél idősebbek 170 millió táborából csak kb. 55 milliót érintett. A válságkezelésnek köszönhetően egész jó eredményeket produkált a kínai gazdaság, igaz a GDP 2009 első negyedében az előirányozottnál kisebb mértékben, „csupán” 6,1%-kal nőtt az egy évvel korábbi szinthez képest. Növekedett a hazai kereslet is, még hozzá fenntarthatónak tűnő bázison, növekedett a nagy ipari vállalatok termelése is, a vállalkozói bizalmi index is javult, ami a beruházások szempontjából bizakodásra ad okot. Az állóalap-növelő beruházások 28,8%-kal nőttek, míg a kiskereskedelmi eladások 15%-kal bővültek, s további pozitívum, hogy csökkent a fogyasztói árindex, miközben a bérek emelkedtek. Az exportpiacok válság miatti zsugorodása

19,7%-os visszaesést hozott az exportban, ugyanakkor az import volumene is csökkent, - mégpedig az exportét meghaladva- 30,9%-kal. A válság kedvezőtlen hatásaként kevesebb külföldi működő tőke áramlott be az országba (5,6 milliárd \$). 2009 első negyedévében az újonnan foglalkoztatottak száma 1,62 millióval emelkedett, ami 210.000-rel maradt el az egy évvel korábbi adattól. Érdekes, hogy a 2009-re betervezett 5000 milliárd jüan nagyságú hitelkeret 90%-át már az első negyedév végére kihelyezték. A válság idején elért eredményeknek köszönhetően időközben Kína a világ 2. legnagyobb gazdaságává lépett elő. A 2011-es bővüléssel a GDP nagysága elérte az 5242,9 milliárd \$-t. Kína világkereskedelmi részesedése 11% lett 2011-ben. Az ország teljesítményének megítélését szemlélteti a beáramló FDI 10%-os növekedése (116 milliárd \$-rt ért e la beáramlás mértéke). A kiáramló FDI is növekvő tendenciát mutattak, 2010-ben elérték a 68 milliárd \$-t, 2011-ben pedig a 72 milliárd \$-t. A belső kereslet GDP-beli aránya, a vártnál talán alacsonyabb, 36% volt ezen időszakban. Az infláció is nagyra tűnhet az 5-6%-os mértékkel, azonban a következő évben a kormányzati intézkedések hatására deflációs veszélyre figyelmeztettek a szakértők. 2011-től a kínai hatalom az úgynevezett „soft landing” politikai mentén törekszik az ország hosszútávon fenntartható gazdasági pályára állítására, visszafogott fejlődési ütemmel, kontrolált inflációval történő stabilizálására a belső gazdaságnak. A 2011 márciusában jóváhagyott 12. ötéves ciklus legfontosabb kitűzései a 7%-os éves GDP-növekedés, a fogyasztói árindex 4% körüli szinten tartása és 45 millió új munkahely megteremtése. A tervezet alapján a növekedés nem kis részben függ a beáramló tőke mértékétől. A kormány 7 feltörekvő iparágat jelölt ki, amik együttes részesedése a hazai össztermékből 5%, azonban ezt az arányt 2020-ra 15%-ra kívánják növelni. E célok elérését (is) szolgálja a K+F ráfordítások (GDP 2,2%-a) és a szabadalmak számának növelése (3,3 db / 10 ezer lakos). Kína valutatartalékai a válságot követően is folyamatosan duzzadtak. 2010-ben elérték a 2847 milliárd \$-os összértéket, ami 2011 áprilisára átlépte a 3000 milliárd \$-os szintet is. A foglalkoztatottak száma 800 millió körülire tehető, ami 4,1%-os városi és bizonytalan nagyságú vidéki munkanélküliséggel társul. Kína ipari termelése 1981-2011 között majdnem meghatszorozódott (103 milliárd \$-ról 581 milliárd \$-ra emelkedett), ami következtében 2011-re Kína lett a legnagyobb ipari termelő, amennyiben az EU-tagállamokat nem együttesen vesszük figyelembe. Iparáról elmondható, hogy míg korábban az egyszerű, majd később már a fejlettebb, komplexebb termékekkel hódított, ma már a high-tech területen is jelentős kapacitásokkal bír. A „válságkezelés” sikeresnek tűnt, némi aggodalomra a 2014-es adatok nyújthattak csak okot. 2014 utolsó negyedévében 7,3%-os növekedést mértek, az éves szinten pedig 7,4%-osat (KSH alapján), ami az utóbbi 24 év leg-

gyengébb adata. Az állóeszköz-beruházások 13,5%-kal nőttek 2015 első negyedében, ami 2000 óta a leggyengébbnek mondható. Az ipari termelés 2015 márciusában 5,6%-kal, a vártnál 1%-kal kisebb mértékben, nőtt. A pekingi vezetés célja a magántőke bevonása az infrastrukturális beruházásokba és a pénzügyi szektor liberalizálása, azaz a magánbefektetők kis- és közepes bankokat hozzanak létre. S az utóbbi időben költségvetési költségekkel, kamatsökkentéssel és a hitelezési szabályok könnyítésével is igyekeztek segíteni a növekedést. 2015-ben elvileg kiemelt figyelmet fordítanak a korrupció visszaszorítására és a környezetszennyezés kezelésére, mivel ezek a kérdések jelentős társadalmi elégedetlenségeket okoznak. Érdekes csökkenés történt márciusban az export volumenében, hisz a várt növekedéssel ellentétben 15%-kal csökkent, s érdekességét az adja, hogy februárban még 48%-os növekedést mértek. Márciusban 12,7%-os csökkenést mértek az import mértékében is. Problémák lehetnek a feldolgozóiparban is, mert mélypontra süllyedt ez év áprilisában a teljesítménye. Nyomott az ingatlanpiac is, az ipar többletkapacitásokkal bír, a helyi önkormányzatok eladósodottak, úgyhogy a kínai gazdaság se csak tündöklő eredményeket szolgáltat. 2015 januárjában a kínai jegybank elnöke közölte, hogy a jegybank stabilizációs monetáris politikát folytat. Úgy tűnik, a hagyományos gazdasági növekedési modell már nem folytatható Kína számára, ezért az valamennyit feláldozva a növekedési ütemből a fenntarthatóság megerősítésére törekszik. A kínai jegybank elnöke szerint a csökkenő, alacsonyabb olajárak vegyes hatással vannak a kínai gazdaságra, igaz a negatívak hangsúlyozandók inkább. A kedvező hatás, az olcsóbb szállítványozás, stb. minden (bár az esetek kellően egyediek lehetnek) ország számára érvényesül. Kína számára veszélyezteti a GDP-növekedést, mivel a megújuló/ megújítható energiaforrások kiaknázásának területén beruházás-csökkentő hatása érvényesül, ami hátrányos a munkahelyteremtés szempontjából (is). (Inotai-Juhász (2010); (György L. (2009), Szumonár Á. (2012); Monori G. (2009); Kuttor D. (2014); www.444.hu; www.diplomacia.blog.hu; www.euronews.com/b; www.gymskik.hu www.hvg.hu; www.ksh.hu/a; www.ksh.hu/b; www.napi.hu/b; www.vg.hu/b]

10. táblázat: Kína főbb gazdasági mutatói;2009-2011

Mutató megnevezése		2009	2010	2011
A GDP értéke (folyó áron)	Mrd USD	4984,0	5879,1	7301,1
A GDP változása (reál)	%	8,7	10,3	9,2
Az egy főre jutó GDP folyó áron	USD/fő	3677,8	4382,0	5418,9
Az infláció	%	9,3	3,3	5,4
Munkanélküliségi ráta	%	4,3	4,1	4,1
A folyó fizetési mérleg egyenlege	Mrd USD	297,1	3054,0	2011,0
A költségvetés egyenlege	GDP %-a	2,3	1,7	1,1
Államadósság (év végi)	GDP %-a	20,0	39,2	43,0
Nemzeti valuta árfolyama (éves átlag)	USD-hoz viszonyítva	6,8	6,8	6,5

Forrás: www.gymskik.hu

5.3. KÍNA KÜLGAZDASÁGA ÉS KÜLKERESKEDELME

A Kínai Népköztársaság nemzetközi kapcsolatai gyakran formálódtak, változtak, mindig az aktuális érdekeknek megfelelően. Az „államalapítást” követően a Szovjetunió partnersége dominált, ami Sztálin halálát követően eléggé hűvös lett. A „vörös szakítás” után a fejlődő országok irányába nyitott Kína, amely trendet az 1978-as fordulat tört meg. Onnantól kezdve a prioritást a nyugati országok, illetve a „nyugati típusú”- főleg a régiójában lévő- országok élvezték. A XX. század második felében a fejlődési ív megtétele során a pazarló gazdálkodás a nyersanyag- és energiahordozó-forrásai kimerülését eredményezte. Így nem meglepő, hogy a jelenlegi trend a külkapcsolatokban a nyersanyagokban és energiahordozókban gazdag térségek felé való orientálódás. Igaz, ezzel párhuzamosan igyekeznek a „nyugati” felekkel is jó kapcsolatot fenntartani, amit az exportvezérelt (még) gazdaság számára történő piacnyerés, (vagy csupán a megszerzettek megtartása) meg is kíván.

Kína külkereskedelme a nyitást követően dinamikusan növekedett, s 2011-ben már 3641 milliárd dolláros volumene volt, ami 22,4%-kal haladta meg az egy évvel korábit. 2011-ben az áruexport 20,3%-kal, az import 24,9%-kal bővült. A külkereskedelmi mérleg aktívuma az egy évvel korábbihoz képest 30 milliárd dollárral csökkent, azonban így is 155 milliárd dollár volt. Legfontosabb partnerei az EU-n túl az USA, Japán, Hongkong, Dél-Korea, Oroszország, Tajvan, s az utóbbi időben az afrikai és a dél-amerikai országok, valamint a már a jelenben is fontos partnernek számító India jelentősége is növekvő tendenciát mutat. Az áruszerkezetet tekintve is hatalmas fejlődésen ment át Kína külkereskedelme az elmúlt évtizedekben. 2011-ben az export már több mind 90%-a feldolgozott termék volt, a legnagyobb részesedése a kivitt áruk csoportján belül a gépeknek, gépi berendezé-

seknek és a high-tech eszközöknek van. Az importban is dominálnak a 60%-os részesedésükkel a feldolgozott termékek, amit az energiahordozók, s üzemanyagok 32%-os része követ, míg a behozott agrártermékek értéke „csak” 8-át teszi ki az importnak. A nyitás óta tapasztalt növekedés az FDI-mozgásokra is igaz. Kína részaránya a világban befektetett összes működő tőkén belül 4% felettivé nőtt. Kuttor írása alapján az FDI jórészt csupán „elméletben” külföldi, mivel a tőke 50%-nál nagyobb részben a kínai diaszpórához köthető. 2010-ben a beáramló működő tőke 200 milliárd \$ nagyságú volt, a következő évi azonban ehhez képest 30%-kal csökkent, aminek háttérében a bérek emelkedése állhatott. A 2011-es bővüléssel az országban lévő tőkebefektetések állománya elérte az 1233 milliárd \$-t. Kína nemzetközi jelentőségéről árulkodik, hogy a világvezető 500 vállalata közül 480 fektetett be a kínai gazdaságba már. Becslésekre hivatkozva kijelenthető, hogy kb. 40%-át adják a külföldi érdekeltségű vállalatok a kínai kibocsátásnak. A tőkebefektetés nagysága jócskán lemarad az importált tőkétől, azonban 2009-2011 között már átlagban évi 60 milliárd \$ körül volt a volumene. Kína befektetései egyre inkább koncentrálnak az ásványi kincsekre és az energiahordozókra, azonban a high-tech iparágak is kiváló lehetőségekkel szolgálhatnak a kínai tőke befektetésére. Az ázsiai szuperhatalom Európai Unión belüli befektetései céljai leginkább a fejlett technológia megszerzése, illetve az exportjában fontos, sikeres magasabb hozzáadott értékű termékek gyártásának áthelyezése a célpiac területére a vámok elkerülése érdekében. [Kuttor D. (2014); www.hipa.hu/d]

11 táblázat: A kínai export legjelentősebb célországai

A kínai export legjelentősebb célországai

Rang-sor	1990	1995	2000	2004	2007
1	Hongkong	Hongkong	Amerikai Egyesült Államok	Amerikai Egyesült Államok	Amerikai Egyesült Államok
2	Japán	Japán	Hongkong	Hongkong	Hongkong
3	Amerikai Egyesült Államok	Amerikai Egyesült Államok	Japán	Japán	Japán
4	Németország	Dél-Korea	Dél-Korea	Dél-Korea	Dél-Korea
5	Szovjetunió	Németország	Németország	Németország	Németország
6	Szingapúr	Szingapúr	Hollandia	Hollandia	Hollandia
7	Hollandia	Hollandia	Egyesült Királyság	Egyesült Királyság	Egyesült Királyság
8	Olaszország	Tajvan	Szingapúr	Tajvan	Szingapúr
9	Thaiföld	Egyesült Királyság	Tajvan	Szingapúr	Oroszország
10	Egyesült Királyság	Olaszország	Olaszország	Franciaország	India

Forrás: Inotai-Juhász (2010)

5.3.1. Kína regionális szintű kapcsolatai

1991-ben Tajvannal és Hongkonggal egyidejűleg csatlakozott a KNK az Ázsiai-Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködési Szervezetéhez (APEC). A 21 tagból (köztük Oroszország, USA, Japán) álló blokk a világtermelés kb. 56-58%-át, s a világkereskedelem közel felét produkálja. A partnerségben résztvevők egymásnak preferenciákat nyújtanak, s már az egymás közötti szabad ipari kereskedelem feltételeinek 2020-ig való megteremtését is megcélolták. Az intézmény konzultációs fórum jellegű, az államfők és/vagy a kormányfők minden ősszel tartanak egy csúcsértekezletet az aktuális gazdasági kérdések megvitatása érdekében. Az APEC 2014 novemberében rendezett csúcstalálkozója érdekes fejleményeket hozott. A csúcs főbb céljai a regionális gazdasági integráció mélyítése, a gazdasági reformok bevezetése, az infrastrukturális fejlesztések fenntartása és a térség innovációjának felpörgetése voltak. A legjelentősebb tervszöveggel a kínai vezető állt elő, aki a teljes körű szabadkereskedelmi övezeten alapuló gazdasági integráció, az FTAAP (Free Trade Area of the Asia-Pacific) létrehozásával vizionált. Kína azért szorgalmazza a terv kivitelezését, mert az FTAAP által igyekezne ellensúlyozni az USA vezetésével megvalósítandó Csendes-óceáni Partnerség (TPP) fenyegetést. A TPP amerikai érdekeknek megfelelően se

Kínát, se Oroszországot nem foglalná magában, s ennek megvalósítása számos előnnyel járna az USA számára. Elemzők szerint a TPP komoly kiesést okozna a kínai exportból, amit a lassuló, jelenleg még exportvezérelt kínai gazdaság nem engedhet meg magának. A kínai Hszi Csin-ping kiemelte, hogy az FTAAP az integráció nyújtotta lehetőségeken túl, más előnyökhöz is juttathatná a tagokat. Többek között a tapasztalatok megosztását, a technológiai együttműködést, a protekcionizmus és a korrupció elleni harcot hozta fel példaként a lehetséges pozitív hozadékok közül a kínai delegált. Az esemény több amerikai-kínai vonatkozású fejleményt is hozott (pl. technológiai, főleg számítástechnikai termékek vámilletékeinek csökkentése, amerikai vízum-kérdések, turisztikai kérdések). Valószínűleg jelentősebb az orosz-kínai megállapodás, ami a felek közötti külkereskedelemben az energiahordozókat illetően elszámoló egységként a \$ helyett a saját valuták használatát rögzíti a jövőre vonatkozóan. Kína számára kiemelkedően fontos az 1996-ban, öt ország (Kína, Oroszország, Kazahsztán, Kirgizisztán, Tadzsisztán) alapította ún. Sanghaji Ötök csoportja, amely formációt Üzbegisztán 2001-es csatlakozását követően Sanghaji Együttműködési Szervezet „névre kereszteltek”. Céljaik között szerepel a kölcsönös érdekeken alapuló regionális együttműködés és a biztonság fenntartása, keresése. A csoport eredetileg a tagok közt fennálló határviták rendezésére lett alapítva, de a partnerségi együttműködés kereteit kiterjesztették gazdasági vonalon is. Az együttműködés felgyorsulása összefüggésbe hozható a KNK megnövekedett nyersanyag- és energiahordozó-szükségletével is, amit a közép-ázsiai földgáz- és kőolaj-készletek bizonyos mértékben kielégíthetnek. Kitüntetett jelentőségűek a gazdaság terén a hosszú távú együttműködés és a közös gazdasági programok, ezeken túlmenően azonban már katonai-biztonsági jellegű vonal is formálódóban van a szervezet tevékenységében. Ennek megfelelően a NATO ellensúlyává/ ellenpólusává is változhat a szervezet, aminek vezetői évente egyszer találkoznak ügyeik rendezése érdekében. Az említetteken túl a KNK szorosan együttműködik a Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetségével (ASEAN) is, aminek nem teljes jogú tagja, de 2003-ban a felek között létrejött egy keretegyezmény. A keretegyezmény értelmében a felek között döntés született egy ipari szabadkereskedelmi övezet felállításáról. Az ASEAN tagjai Fülöp-szigetek, Indonézia, Malajzia, Szingapúr, Thaiföld, Brunei Szultánság, Vietnam, Kambodzsa, Laosz és Mianmar. Az utolsó négy állam kivételével a tagok és a KNK között 2010-ben létrejött az ipari szabadkereskedelmi övezet. A 4 kimaradó 5 év haladékot kapott az övezetbe való csatlakozásra. A szervezetben rejlő potenciálok komolyságáról tanúskodik, hogy tervezik Japán, Dél-Korea és India felvételét is, amivel kialakulna a világ legnagyobb szabadkereskedelmi övezete. Már napirendre került egy európai mintájú gazdasági

unió 2020-ra való kiépítése is. Az APEC-hez hasonló fórum, az ASEM (Asian-European Meeting) tagjai közt tudhatja a KNK-t. Az intézmény a délkelet-ázsiai térség és az EU közötti gazdasági párbeszéd lehetőségét teremtette meg. 1996-ban az EU 15 tagállama és az akkoriban csak 7 taggal bíró ASEAN, illetve Kína, Japán és Dél-Korea alapította meg. A tagok delegáltjai két évente üléseznek, a 2010-es évben a 27 EU-s ország és a 19 ázsiai állam mellett „vendégként” Oroszország, Ausztrália és Új-Zéland is képviseltette magát a soros ülésen. Az ASEAM fő célkitűzései közé tartozik a politikai párbeszéd fenntartása, a gazdasági partnerség mélyítése, erősítése és a szociális és kulturális területen való együttműködés támogatása is. Az európai országok érdekeiknek megfelelően szorgalmazzák az ázsiai felek piacnyitását, a további liberalizálást és a kétoldalú beruházásokat. Az ázsiai érdekek az EU felvevőpiacainak bővítését és a régióba irányuló EU-s működő tőke beáramlások növekedését kívánják meg [Inotai-Juhász (2009); Inotai-Juhász (2010); Majoros P. (2011); www.diplomaciai.blog.hu].

5.3.2. A Kína-USA reláció

A két szuperhatalom között egészen a '70-es évek közepéig hűvös viszony volt, aminek jele abban is megmutatkozott, hogy az USA Tajvant tartotta nyilván „hivatalos kínai országgént”, így sokáig az ENSZ-ben is ők „voltak a kínaiak”. A felek közötti relációban enyhülést a hetvenes évek eleji normalizálódás okozott, amit a nyitás politikája csak tovább javított. A felek közötti gazdasági ügyletek száma és nagysága folyamatosan nőtt. Az USA feltörekvő ázsiai gazdaságra az ezredforduló óta erőteljesen figyel, hisz annak további erősödése a jövőben rá nézve kihívással veszélyeztethet. A két országai külkereskedelem erősen kínai exporttöbbletet mutat, a többlet nagysága 2007-ben 260 milliárd körül volt. 2006-tól már Kína számít az Egyesült Államok második számú kereskedelmi partnerének. Az amerikaiak a kínai profitálás láttán gyakran kifogásolják a jüan alulértékelttségét, ami az export segítségét hivatott eszközölni. Az ázsiai gazdaságban rejlő potenciálok kiaknázására számos amerikai érdekeltségű cég tett már próbálkozást, azonban többségük kalandja kudarccal zárult, mivel nem vették figyelembe a kínai sajátosságokat. A két ország partnerségét még inkább komplikálttá teszi, hogy a KNK a gigantikus, kb. 2000 milliárd \$-os valutatartalékai felhasználásával az amerikai kincstárjegyek felvásárlása révén az amerikai állam fő hitelezőjévé vált [Inotai-Juhász (2009); Inotai-Juhász (2010); Majoros P. (2011)].

5.3.3. A KNK és az EU partnersége

Kína az Európai Unióval csupán 1975-ben vette fel a kapcsolatot, az első kiemelkedően fontos eseményre azonban még további tíz évet kellett várni. 1985-ben kötötték meg a felek az EU-Kína Kereskedelmi és Együttműködési Egyezményt, amit felváltott a 2007-ben deklarált EU Kína-stratégiáját alaposan, s aprólékosan szabályozó Partnerségi és Együttműködési Megállapodás. A KNK 2002-es WTO-csatlakozása elsősorban nem az USA-ra, hanem az európai integrációra jelentett veszélyt. Az új évezred elején Kína lett az EU első számú kereskedelmi partnere, s legnagyobb beszállítója. Az USA-Kína relációhoz hasonlóan ebben a viszonyban a kínai többlet dominál, az EU Kína felé induló exportja még a harmadát se éri el az oda irányuló kínai exportnak. Az EU ugyancsak kifogásolja a jüan alulértékelttségét, a technikai jellegű vámkorlátozásokat, a kínai piac aktív védelmét, a szabályok sajátos, kínai érdekeknek megfelelő értelmezését és alkalmazását, a szellemi tulajdonjogok semmibe vételét, s a környezetterhelést és a környezetvédelmi felelősségvállalás hiányát is [Inotai-Juhász (2009); Inotai-Juhász (2010); Majoros P. (2011)].

5.3.4. Kína afrikai érdekeltségei

A kínai gazdaság felpörgése miatt megnőtt a nyersanyag- és energiahordozó-szükséglet, s mivel az ázsiai ország készletei relatíve szűkösek, az ország e javakból jelentős mértékű behozatalra szorul. Ez a kínai kapcsolatok egyik sarkpontjává vált az utóbbi években, s a kínai vezetés ennek megfelelően alakította ki ma, új Afrika-politikáját. A közeledés a néhány ország segélyezésében is megnyilvánult, azonban a partnerség élénkítése nem csupán kedvesség vagy ideológiai alapú, s nem önzetlenségből történik, hanem az erőforrások birtoklását, olcsó és stabil beszerzésének biztosítását és a kereskedelmi dominancia megszerzését szolgálja. 2000-ben a Kína és a fekete kontines közti kereskedelem mértéke még a 10 milliárd \$-t se érte el, a dinamikus fejlődésnek köszönhetően azonban 2006-ban már az 50 milliárd \$-t is meghaladta. Kína részesedése az afrikai exportból 2,6%-ról 9,6%-ra nőtt, s a KNK több ország esetében is a legjelentősebb gazdasági partnerré vált. 2006 óta Angola a legnagyobb olajszállítója Kínának, ami összes olajbehozatalának 31%-át Afrikából szerzi be. A kapcsolatok rendkívül dinamikusan fejlődtek és bővültek, 2005-2007 között 5 csúcstalálkozót is rendeztek. Afrika kőolajkészletén túl a faállománya, mezőgazdasági potenciálja és halállománya miatt is rendkívül vonzó. Mindezekon túl a partnerség a kínai

vállalatok terjedését is szolgálja. A kínai multinacionális cégek több afrikai országban is jelen vannak befektetőként, például a Kínai Állami Kőolaj Vállalat is jelentős felvásárló tevékenységet folytat. A szudáni energiaszektorban érdekelt cég az olajmezők kiaknázására létrehozott vállalat 40%-át birtokolja. A kínai befektetések zöme a kitermelést segítő infrastruktúra-fejlesztés serkentését szolgálják. Kínai érdekeltségekkel találkozhatunk az Egyenlítő-Guinea-beli és a libériai fakitermelésben, a tanzániai gyapot- és szizáltermesztésben, a botswanai infrastruktúra-fejlesztésben és egyéb zambiai, kenyai és namíbiai szektorokban is. Az utóbbi időszakban jelentősen nő a kínai építőipari cégek szerepe a kontinensen, főleg az infrastruktúra-fejlesztő (kínai állami támogatással létesülő) programokban. A kapcsolatok élénkülésével párhuzamosan Afrikában Kína 11 Kereskedelmi-fejlesztési Központot létesített, s immáron több mint 800 kínai cég bír érdekeltséggel 49 afrikai országban [C. Alden (2010)].

5.3.5. Kína egyéb partnerségei

Az említettekén túl számos más ország bír kiemelkedő jelentőséggel Kína számára. A már említett Japánon túl a térségből Tajvan, Szingapúr is fontos partnerei. Kína 2001-ben csatlakozott a Bangkoki Egyezményhez is, 2003-tól kezdve pedig preferenciális vámelbánásban részesíti a legfejletlenebb országok egy részét. 2003-ban Hongkonggal és Makaóval is szabadkereskedelmi megállapodást kötött, 2005-ben pedig Chilével, 2006-ban Pakisztánnal, 2008-ban Új-Zélanddal, Szingapúrral és Peruval is. Tárgyalásokat folytat szabadkereskedelmi megállapodásokról az Öböl-menti Együttműködés Tanáccsal, Ausztráliával, Izlanddal, Norvégiával, a Dél-afrikai Vámunióval és Costa Ricával is, továbbá vizsgálják az ilyen jellegű megállapodások létrehozásának lehetőségét India és Korea esetében is. Továbbá a BRICS-országok többi tagja is és számos dél- és közép-amerikai ország is növekvő jelentőséggel bír a kínai külkereskedelemben [Inotai-Juhász (2009); Inotai-Juhász (2010); Majoros P. (2011); www.gymskik.hu].

6. A DÉL-AFRIKAI KÖZTÁRSASÁG GAZDASÁGA

6.1. ÁLTALÁNOS BEVEZETŐ

Az afrikai kontinens kivételes adottságokkal rendelkező, ugyanakkor sajátos problémákkal küzdő, legfejlettebb gazdaságú országa. A maga 1,22 millió négyzetkilométeres (kerekített) területével előkelő helyet foglal el a legnagyobb területű országok listáján mind afrikai, mind világviszonylatban is. A kb. 50 milliós (Rudl alapján 2010-ben 49,1 milliós) lakosságával is a felső 10%-ban van globális szinten is. Az ország GDP-je a KSH alapján 2013-ban 264,1 milliárd euró volt, ami egy főre lebontva nem túl jó (a magyar érték kb. felét érte el 2013-ban). A sajátos múltnak köszönhetően egy sokszínű társadalom alakult ki a Dél-afrikai Köztársaságban, amit maguk, az ország lakói „szivárványnemzetnek” aposztrofálnak. A népesség kb. 79%-a fekete, megközelítőleg 10%-a fehér (40% angol, 60% búr), míg a többi rész mulatt és ázsiai eredetű. A sokarcú ország 3 fővárossal is rendelkezik. Pretoria a közigazgatási, Fokváros a törvényhozási, Bloemfontein pedig a bírói, „jellegű” főváros. Az országban nem csak a társadalom, hanem a gazdaság is sajátos vonásokkal rendelkezik. Pénzügyileg nagyon fejlett infrastruktúrával rendelkezik az afrikai állam, a johannesburgi értéktőzsde egyike a világ legjelentősebb tőzsdéinek. Az angolszász jogrendszer is előnyére volt a gazdaságnak az USA-központú világba történő „belépéskor”. A Dél-afrikai Köztársaság kevésbé függ a külső gazdasági hatalmaktól, így (viszonylag) önállóan tud csatlakozni a nemzetközi tőkéhez. A mezőgazdaságban nem csak a kitermelés, de a feldolgozás is jelentős, emellett az ipar is egész fejlett, s jelentős volumenű. Kiemelendő az ország fejlett technológiája a villamos energiatermelés és elosztás, a távközlés, a gépkocsigyártás és a bányászat területén. A több pozitívummal szemben számos negatívum is megemlíthető. Többek között a társadalmi megosztottság, az analfabétizmus, a „kétharmados” szegénység, az óriási mértékű munkanélküliség, a területi egyenlőtlenség, s újabban a HIV fertőzés is sújtja a lakosságot. Az apartheid utáni időszakban megfigyelhető a feketék politikai uralma, míg a gazdaságban, s a hadseregben tartja magát az európai származásúak dominanciája (Török Á. (2005); Dr.Rudl J.(2010); Huszti V. (www.omikk.bme.hu); www.gepeskonyv.btk.elte.hu; www.ksh.hu/a; www.ksh.hu/b].

6.2. DÉL-AFRIKA GAZDASÁGTÖRTÉNETE

6.2.1. Dél-Afrika a XX. század közepéig

A nyersanyagokban bővelkedő, kevert lakosságú és kultúrájú ország jelentős európai behatásnak köszönheti (?) mai arculatát. Az európaiak számára 1488-ig ismeretlen vidéket Bartolomeo Diaz portugál felfedező (Jóreménység fokát) érte el először az öreg kontinensről. 1497-ben Vasco de Gama személyében egy másik portugál hajós is megjárta a térséget India felé tartó felfedező útja során. Noha a hollandok korán felfedezték a kontinens déli részeit, nem tulajdonítottak annak nagy jelentőséget, ami az India-orientáltságukkal is magyarázható. Majd egy évszázad kellett hozzá (1580.), hogy a hollandok is eljussanak Afrika déli részére. A hollandok a XVII. század közepén megkezdték a behatolást a szárazföldre. 1652-ben hozta létre a Holland Kelet-Indiai Társaság az afrikai kontinens első jelentős európai kolóniáját a kontinens déli részén. A Társaság holland parasztokat (búrokat; boer=paraszt) telepített a kolóniába. A búrok száma fokozatosan gyarapodott, gazdasági tevékenységük megélénkült, s diverzifikálódott, majd a busmanok „igába vonásával” kialakították a sajátos, rabszolgaságra berendezkedő egységüket. A majd 150 éves holland uralmat a brit váltotta. A britek 1795-ben és 1806-ban is elvették a hollandoktól a kolóniákat, megelőzendő azok francia kézre jutását. A britek Fokföld feletti jogát a hollandok 1814-ben deklarálták. Dél-Afrika jelentősége igazán az 1880-as években nőtt meg, hiszen ekkor fedezték fel a gyémánt- és aranylelőhelyeket. Nagy-Britannia az 1899-1902 közötti háborút követően csatolta felségterületéhez a búrok által uralt északibb részeket. Innentől kezdve az 1910-ben domíniumi státuszt kapó Dél-Afrikai Unió a Brit Birodalom részeként tevékenykedett [Nagy Mézes R. (1992); Bodnár L. (2000); Búr G. (www.rubicon.hu); www.gepeskonyv.btk.elte.hu].

6.2.2. A Dél-afrikai Köztársaság első évtizedei

Az ország történelmében egyik legjelentősebb, annak mai állapotainak kialakulásához nagyban hozzájáruló korszak az 1948-as választásokat követően kezdődött. A választásokat megnyerő Nemzeti Párt bevezette az apartheid (afrikánsz eredetű; jelentése: elkülönítés) rendszert, ami a fehér kisebbség uralmát hivatott fenntartani. (Rudl alapján az apartheid törvényt csak 1968-ban fogadták el.) A nem fehér lakosság hátrányos megkülönböztetése már jóval az 1948 előtt megkezdődött. 1911-től számos törvény sújtotta a fektéket. 1927-ben büntetendőnek minősítették a fehérek és a feketék közötti szexuális kapcsolatot, 1931-ben korlátozták a nem fehérek választójogát, míg 1932-ben bevezették a lakóhely

szerinti elkülönítését a rasszoknak. Ezek azért méltóak említésre megítélésem szerint, mivel az 1948-as választások utáni rendszert ennek tükrében nem igen lehetett rasszistábbnak ítélni a korábnál. Így inkább érdekütközések miatt ellenezhette a nyugati világ a Nemzeti Párt apartheid politikáját. Ekkoriban a fekete lakosság csupán 13%-át birtokolhatta az ország területének. A Nemzeti Párt politikája nemzeti elszigetelődéshez vezetett. 1961-ben az ország kilépett a Brit Nemzetközösségből, s az 1961. V. 31-i népszavazás eredményeként megalapították a Dél-afrikai Köztársaságot. Változások Pieter Botha 1978-as hatalomra kerülésével indultak. Botha óvatos reformokat kezdett, s megszüntette a rasszok elkülönítésének leglátványosabb formáit, azonban néhány továbbra is életben maradt (például a születéskor történő származás szerinti regisztráció, rasszok lakóhely szerinti elkülönítése). A rendelkezések ellenére mindennapossá váltak a fekete lakórészekben a zavargások. A társadalmi feszültségeket a gazdasági problémák csak tetézték. Az országot a mindennapos szankciók és tőkekivonások sújtották. Az arany ára is mélyrepülésbe kezdett, továbbá a külföldi cégek kivonulása is komoly fejfájást okozott a vezetőknek. A bojkott eredményeképp a fizetőeszköz (rand) devalválódott (1981-ben 2,8 német márka ért 1 randot, de 10 év alatt ez az arány 0,58 márka/rand arányra módosult), s az infláció is (hivatalosan 15,4%, valójában kb. 30%) is vágatott. A nehéz helyzet következtében (ez valószínűsíthető) Botha egészségügyi okokra hivatkozva lemondott vezetői pozíciójáról. A Dél-afrikai Köztársaság új vezetője 1989 augusztusában Frederik de Klerk lett. De Klerk nevéhez fűződik leginkább a „rendszerátalakítás” (igaz, a nyugati világban Nelson Mandela a fő arca ezen folyamatnak), ugyanis ő tette lehetővé az apartheid felszámolását. Az új érában tartott első, mindenki számára elérhető választásokon 1994-ben elsőprő győzelmet aratott az ANC. Innentől kezdve Mandela lett az elnök, de Klerk pedig két évig maradt a hatalomban alelnökként [Bodnár L. (2000); Búr G. (www.rubicon.hu); Dr. Rudl J. (2010) www.gepeskonyv.btk.elte.hu].

6.2.3. Dél-Afrika az apartheid után- a modern Dél-Afrika

A „rendszerátalakítást” követően Mandela és csapata egy nehéz helyzetben lévő országot „kapott”. A megosztott társadalomban hatalmas egyenlőtlenségek voltak, a gazdaságot a valuta leértékelődése és a bányászati termékek világpiaci árának csökkenése, továbbá az infrastrukturális elmaradottság is sújtotta. 1996-ban fogadott el a kormány egy programot (Helyreállítási és Fejlesztési Program), aminek többek között célja a gazdasági növekedés, a foglalkoztatás növelése, a javak igazságos elosztásának megvalósítása, illetve a városok

megújítása és a vidékfejlesztés volt. A HFP-re több mint 40 billió randot szánt a kormány a 2000 előtti időszakra. A programot a költségvetés szabályozása révén, a kölcsönzések emelésével, a kiadások visszatartásával, keményebb adóbehajtással, az olajtartalékok többletének eladásával, állami vállalatok és vagyontárgyak eladásával és az állami szerencsejátékok által termelt profit által igyekeztek finanszírozni. A HFP több gazdasági jellegű problémával is küszködött. A programot hátráltatta a lassú növekedés, a feketegazdaság burjánzása, a növekvő infláció (Itt némi ellentmondás van Bodnár és Huszti irománya között, mivel előbbi szerint nőtt az infláció, míg utóbbi annak csökkenéséről vall.) , továbbá a produktivitás alacsony szintje, a túlzott mértékű jövedelem-hiány, illetve az is, hogy a közvetlen adók 94%-át az adófizetők 9%-a fizette be. A nehézségek ellenére pozitívumok is társultak a programhoz. Az első kézzel fogható eredmény a Mandela által meghonosított, 475 millió randba kerülő általános iskolai étkeztetési rendszer. Fejlődött az infrastruktúra is, lakások és utak épülése révén. A gazdasági növekedés és a munkanélküliség viszszaeszközése azonban kevésbé sikeresen lett csak kezelve ekkortájt. Az ANC a hatalomra jutása előtt erős antikapitalista retorikájáról volt ismert, azonban a nemzetközi elszigetelődés és a tőke még intenzívebb kivonulása elkerülése érdekében nem kockáztatta meg az erőszakos államosítást. „Puha” privatizációs politika jellemezte az állami szektor átszervezését. A kisebb vállalatokat eladták, amennyiben nem tulajdonítottak nekik gazdaságpolitikai szerepet és jelentős versenytorzító hatást. A többi állami tulajdonban lévő vállalatot főképp a közszolgáltatások területén- társasággá formálták, s azt követően privatizálták. A legjelentősebb állami nagyvállalatok helyzetét óvatosan és ésszerűen kezelték . A Telkom cég (távközlési gigász) 70%-át megtartotta a kormány, s a cég monopóliumát 2002-ig törvény által garantálta. Az SAA légitársaságnak csupán 20%-át értékesítették, azonban 2004-ben az eladott részt is visszavásárolták. 1995-től kezdve szorgalmazták a jelentős gazdasági szereplők, befektetői csoportok tulajdonosi struktúrájának diverzifikálását. (1985-1995 között a johannesburgi tőzsdén jegyzett cégek 80%-a 6 befektetői csoport kezében volt, 2002-ben a vezető cégek együttes koncentrációs foka kb. 60%-ra csökkent.) E lépéssel a demonopolizációt kívánták elősegíteni. Itt érdemel említést, hogy ezekkel szemben Huszti alapján jelentősebb volumenű privatizáció jellemezte az átalakulást ekkoriban, mert írása szerint rádióadókat, repülőtársaságokat, szállítási, védelmi és energiatermelési cégeket is értékesített az állam. A kormány gazdaságpolitikája eredményeképp a kétezres évek elején néhány százalékos évi növekedést produkált a gazdaság. (2000-ben 3,1%; 2001-ben 2,2%; 2002-ben 2,4%.) A fejlődés eredményességét némiképp beárnyékolja, hogy a lakosság szám is ilyen vagy még gyorsabb ütemben nőtt. A GDP jórészét ek-

kortáját a feldolgozóipar (20%) és a bankszektor adta, ugyanakkor az ipar más területei nagymértékű fejlődésbe kezdtek ezen időszakban (az afrikai iparcikkek 70%-a dél-afrikai). A társadalmat továbbra is számos probléma, nehézség gyötörte. Az ezredforduló tájékán 27-40% között ingadozott a munkanélküliek aránya, 30% körülire pedig az analfabétáké. A gazdaság kilátásait rontotta, hogy a képzett munkaerő nagy számban hagyta el az országot. Egy másik gond, a HIV-fertőzés is sújtani kezdte az országot, ugyanis a fertőzöttek 1986-os 46 fős nagysága megugrott, s elérte 1995 közepére az 1,2 milliót. A Gini-koefficiens, ami az OECD átlag kétszerese, ami arra enged következtetni, hogy nagyon nagy a társadalmi szakadék, amit a vásárlóerő paritással korrigált egy főre jutó GDP (EU-átlag kb. fele) csak tetézik [Bodnár L. (2000); Török Á. (2005); Huszti V. (www.omikk.bme.hu); www.gepeskonyv.btk.elte.hu].

6.2.4. A dél-afrikai gazdaság a 2008-as válságot követően

Az ország gazdaságának válság előtti állapotát sajnos a nagyon kevés elérhető forrás, információ miatt nehézkes leírni. Azt azonban láthatjuk, hogy a válság előtt néhány évvel egész szép ütemben nőtt a termelés mértéke. Az afrikai „óriás” GDP-je 2007-ben 5,5-5-kal, míg 2008-ban 3,6 %-kal gyarapodott. A költségvetési hiány 2005-2008 között átlagosan 0,5%-át érte el a GDP-nek, ami nagymértékű fiskális fegyelemre enged következtetni. A 2009-es választásokat követően a Zuma vezette kormány bejelentette a 2010-2020 közötti időszakra vonatkozó, a Gazdaságfejlesztési Minisztérium által kidolgozott (Economic Development Department) gazdaságélénkítő programját, Az ÚJ Növekedési Pályát (The New Growth Path). A program középpontjában a munkahelyteremtés áll, ami számszerűsítve 5 millió állás létrehozását célozta meg 2020-ig, ami révén visszaszorítanák a munkanélküliek arányát 25%-ról 15%-ra. A program 5 területre irányoz elő hatalmas állami infrastrukturális fejlesztéseket. Az öt érintett ágazat az energia, a szállítmányozás, a kommunikáció (távközlés), a vízellátás és a lakhatás. Ezeken túl támogatja a program a „zöld gazdaság” területén történő beruházásokat és emberi erőforrás-fejlesztő programokat is. Továbbá szándékoznak bányászati tevékenységet folytató állami cégeket is alapítani, kimondottan a feldolgozó folyamatot érintően, és a magánszektor vállalataival folytatott verseny révén javítani az erőforrás kiaknázást. A fejlesztési, beruházási javaslatokon túl a fiskális fegyelmet is előírja az NGP, illetve kiemel különböző szerepeket a magánszektor számára. Az előrejelzések alapján az első 3 évben 97 milliárd \$-t fordítanak infrastrukturális fejlesztésekre, míg az elkövetkezendő évtizedben összesen 600 milliárd \$-nyi ösz-

széget. A kormány a pénz 70%-át állami forrásokból, míg a fennmaradó 30%-ot a nyílt piacról szerezne be. 2012-ben még az NGP-nél is monumentálisabb, meglehetősen illuzórikusnak tekinthető tervezettel, a Nemzeti Fejlesztési tervvel rukkoltak elő, amit a Nemzeti Tervező Bizottság (National Planning Commission) dolgozott ki. A Bizottság egy 2011 júniusában előterjesztett jelentésben 9 kihívást jelölt meg, amikkel a gazdaság szembesül. Ezek között szerepel mind az egészségügy, mind az oktatás minősége, a gyenge infrastruktúra, a korrupció, az alacsony szintű foglalkoztatottság, az erőforrásokba vetett túlzott bizalom, a közszolgáltatás egyenlőtlen minősége, a térbeli és a társadalmon belüli különbségek. A program nagyon jelentős számszerűsített célkitűzéseket is tartalmaz, konkrétan előírja 11 millió állás teremtését, továbbá átlagban évi 5,7%-os GDP növekedést kalkulál. A 2008-as pénzügyi válság a legjelentősebb afrikai gazdaságot is sújtotta, ugyanis a következő évben 1,5%-kal zsugorodott a kibocsátás mértéke. A mélyrepülés átmenetinek volt tekinthető, mivel a 2010-es adatok már növekedésről (2,9-3,1%) jelentettek, míg 2011-ben 3,5%-os bővülést realizáltak annak ellenére, hogy számtalan sztrájk, kiváltképp a bányászatban és a gyáriparban, bénította a gazdaságot. A növekedés ütemét lassítja a hazai strukturális gyengeség és a törékeny globális kilábalás a válságból. Az afrikai ország termékei iránti európai kereslet is gyengült az európai válság hatására, igaz, a Kína és Afrika felé induló export növekedésének üteme nagyobb az előbbi csökkenésénél. A növekedést némiképp beárnyékolja, hogy 2009-2012 között a költségvetési hiány a korábbi időszakban tapasztalt mérték mintegy 10-szerese, a GDP kb. 5%-a lett, ami az ország eladósodottságát is növelte, ami 11%-kal növe elérte a GDP 34%-át. A szaporodási ráta ismeretében se tűnik már túl jónak a gazdasági gyarapodás üteme, mivel a reál GDP/fő növekedése elmaradt a nemzeti GDP-étől. A lakkosság megtakarítás helyett inkább vásárol, amit a fogyasztás 2011-es 3,5%-os növekedése is szemléltet, a magas fogyasztási kedv alacsony megtakarítási szintet eredményez, ami miatt a cégek gyakran külföldi hitelek felvétele révén finanszírozhatják projektjeiket. 2010-2011 körül a korábbi periódusokhoz képest jelentős emelkedés történt az állami cégek esetében is a külföldi források igénybevételeiben. Az összes külföldi állami adósság (a GDP 28,5%-a 2011 közepén) 21%-t elérte az állami cégek által felvett hitelek összege, amit az infrastruktúra fejlesztésére és egyéb új projektek finanszírozására fordítottak. A kormány tevékenységére kedvező hatású volt a 2011-ben kb. 30 éve se tapasztalt alacsony, 5,5%-os jegybanki alapkamat. A bruttó állami adósságállomány nagysága meghaladta 2011 szeptemberére a GDP 37,3%-át (2011 márciusában 35,4%-át), mindezek ellenére az indikátorok alapján nem rizikós az eladósodottság, mert az összes adósság 10%-át se éri el a külföldi hitelek aránya, s a kormányzat vi-

szonylag könnyen tud saját valutában hitelekhez jutni. A kormány gazdaságpolitikája 2011 végére 25%-ról 23,9%-ra csökkentette a munkanélküliek arányát, noha a válság hatására 2008 utolsó negyedéve és 2010 3. negyedéve között 1 milliónál is több állás szűnt meg. Ezen időszakban leginkább a terciér szektor kibocsátása nőtt- gyorsabban, mint a GDP-, ami leginkább a kereskedés, a kormányzati és a pénzügyi tevékenységek gyarapodásának tudható be. A válságot követően, 2009 végétől kezdődően mintegy kétéves időszakban sújtotta a rand túlértékelése (kb. 35%-ot erősödött) a gazdaságot, ami az export volumenének rovására ment az importéval szemben. 2010 végére, többnyire a globális események hatására kb. 17%-kal gyengült a rand, azonban a korábbi állapotokhoz képest még így is rosszabb volt az arány (export orientált szempontból). 2011 végén az átlagos fogyasztói árak inflációja meglehetősen magas, 6,1%-os, míg a maginfláció ennél alacsonyabb, kb. 3,9%-os szintet ért el. A termelői árak inflációját lefelé szorította a munkaerő költségek csökkenése 2011 elején, ezt a hatást ellensúlyozta éves szinten az élelmiszerárak és a szállítványozás árának emelkedése. Kiemelendő az ország fejlett pénzügyi rendszere, ami 17 bankból, 2 közös/kölcsönös bankból, számos idegen banki fiókból és irodából, nem bank jellegű pénzügyi intézményekből, kisebb pénzügyi közvetítőkből és a világ 18. legnagyobb tőzsdéjéből, Johannesburgi Értéktőzsdéből áll. A fejlett és jól irányított pénzügyi intézményrendszer jól helyt állt a válság idején is, bár mostanság a bankszektor is szembesül néhány problémával, többek között az alacsony hitel-kereslettel és az emelkedő költségekkel.

A gazdaság egyik kerékkötője a társadalmi elmaradottság. A szegények felzárkóztatására elég komoly összegeket fordít a kormány az utóbbi időszakban. A 2010-2011-es időszakban az állam 15,2 millió dél-afrikait részesített közjóléti segélyben (1998-ban „csupán” 2,5 millió főt), amire a költségvetés 10,9%-át, a GDP 3,4%-át fordították. Az egyéb társadalmi szolgáltatásokra is sokat áldoz az állam, ugyanis 2009-ben a GDP kb. 15%-ának (2006-ban 10%-ának) megfelelő összeget szántak az oktatásra, a segélyekre, a klinikákra, a kórházakra és a támogatott lakhatásra. Az aktív kormányzati beavatkozásnak köszönhetően azon személyek aránya, akik napi 1 \$-nál kevesebből élnek naponta, 1994-2010 között 11%-ról 5%-ra esett, ezen felül több millió háztartás részesült ingyenes alap áram- és vízellátásban már a 2008-as évben is. A rengeteg szegénnyel szemben nagyon vagyonos rétege is van a lakosságnak. A két réteg közötti hatalmas szakadékot szemlélteti a 0,7-es Gini-index, ami rendkívül magas. A felső és az alsó „tized” közötti jövedelembeli különbség 20-szoros, ami még az OECD-országok között nagyon egyenlőtlennek számító USA-

ban is „csak” ötszörös [N. Cook. (2013); (www.gautengonline.gov.za; www.oecd.org; www.africaneconomicoutlook.org;].

12. ábra: Dél-Afrika főbb gazdasági mutatói, 2010-2012

		2010	2011	2012
GDP (folyó áron)	Mrd USD	282	364	391
GDP növekedés (reál)	%	3,1	3,5	2,5
Egy főre jutó GDP (folyó áron)	USD/fő	6600	7500	7600
Infláció (fogyasztói árindex)	%	4,3	5,0	5,6
Munkanélküliségi ráta	%	24	23,9	25
Költségvetés egyenlege	GDP %-a	-5,0	-4,8	-5,6
Államadósság (év végi)	GDP %-a	35,7	38,6	41,2
Folyó fizetési mérleg egyenlege	Mrd USD	-10,2	-13,6	-23,9
Árfolyam (éves átlag)	ZAR/EUR	7,32	7,26	8,21

Forrás: www.hipa.hu/e

A társadalom, egyben a gazdaság legnagyobb problémája is a tragikusan alacsony szintű foglalkoztatás. Az aktív korúak csupán 40 %-a dolgozik, ami meglehetősen rossz adat a 65%-os OECD-átlaggal szemben. A helyzet igazi tragédiáját az szemlélteti, hogy a munkanélküliek 68%-a egy évnél hosszabb ideje állástalan. A munkanélküliség két dimenzió mentén rajzolódik ki, mégpedig a kor és az etnikai hovatartozás az, ami leginkább karakterizálja azt. 2012 utolsó negyedévében a fiatalok körében 51%os volt a munkanélküliség, szemben a 25-54 évesek 22%-ával, illetve az 55-64 közöttiek 8% alatti adatával, a másik dimenzió alapján az afrikai eredetű lakosok körében 28,5%, míg az európai származásúakéban 5,5% a munkanélküliek aránya. A fiatal álláskeresők helyzetét nehezíti, hogy 86%-uk még középfokú végzettséggel se rendelkezik, tehát képzetlenek, illetve tapasztalatlanok, mivel közel kétharmaduk még nem dolgozott.

A foglalkoztatási helyzeten az oktatással lehetne leginkább segíteni, azonban e téren nagyon komoly hiányosságokkal bír a dél-afrikai ország. Csupán 1996-ban tették kötelezővé a 15 éves korig vagy 9 osztályig tartó közoktatásban való részvételt. 2004-ben a 15 éven felüli lakosság 11%-a analfabéta volt még, míg a 15-24 évesek csoportjában is akadt még 2%-nyi írástudatlan. Az afrikai származású lakosság e téren is komoly hátrányban van a fehérekkel szemben, mert a 2009-es állapotok alapján előbbi csoport kb. 57%-a rendelkezett középfokú végzettséggel, míg utóbbi 99%-a. A képzésbeli hiányosságok meglepő módon feltételezhetően nem a források szűkössége miatt létezhetnek, hiszen a Dél-afrikai Köztársaságban a GDP 5,9%-át fordítják oktatási célokra, ami magasabb az 5,4%-os

OECD-átlagnál is. A finanszírozási képet rontja, ha a tanulói létszámmal és az egy főre jutó GDP-nagysággal kalkulálunk, ugyanis egy diákra (általános és középiskolában) kb. 30%-kal kevesebb erőforrás jut az OECD-átlaghoz képest. Az oktatás másik szervezeti problémája lehet, hogy berendezésekre és eszközökre sokkal kevesebbet költenek, mint a személyzetre. Az oktatás minőségének rovására mehet az is, hogy az egy tanárra jutó diákok száma rendkívül magas. A helyzet orvoslására úgy látják, hogy lehetőséget jelenthet, ha a képzési időt meghosszabbítják, mivel így átmenetileg csökkenne a munkanélküliek aránya, vagy legalábbis átmenetileg nem nőne, továbbá képzettebbek is lehetnének a diákok. Az Új Növekedési Pálya ráadásul további kb. 50.000 műszaki irányú szakember képzését irányozta elő 2014-2015-re [N. Cook. (2013); (www.gautengonline.gov.za; www.oecd.org; www.africaneconomicoutlook.org;].

Az oktatáson túl néhány egyéb probléma is súlyosítja a Dél-afrikai Köztársaságot. A korábbiakban említett AIDS-helyzetén túl az ország vízkészletének állapota, nagysága is aggodalomra ad okot. A demográfiai helyzetet rontja a migráció. Afrika többi, fejletlen részéről nagy számban menekülnek a képzetlen emberek a fejlett, déli országba, míg bizonyos források alapján onnan pedig a képzettek vágyódnak el. Az elmúlt évtizedben beáramló „menekültek” számát eltérően becsülik meg, azonban az biztos, hogy mindenki milliós nagyságrendekben beszél (akár 8-10 milliót is feltételeznek). A gazdaság kilátásainak nem kedvez az sem, hogy mondhatni, kifogyóban vannak a nemesfémkészletek is, például a legfontosabb, az arany ki is fogyott a felszín közeli rétegekből. A sok negatívum mellett pozitívumokat is tudunk említeni. Ilyen például a stabil politikai környezet. Az ANC uralma nagyon biztosnak tűnik, ugyanis az apartheid utáni rendszerben folyamatosan ők nyernek. Zuma politikájának elfogadottságát mutathatja, hogy már másodszor választották meg elnöknek. A politikai rendszeren túl az is előnye a gazdaságnak, hogy az ipari áram nagyon olcsó (2011-ben pl. kb. harmada németországinak) [N. Cook. (2013); Dr. Rudl. J. (2010); Tarrósy I. (2010); www.gautengonline.gov.za; www.oecd.org; www.africaneconomicoutlook.org;].

6.3. A DÉL-AFRIKAI KÖZTÁRSASÁG KÜLGAZDASÁGA ÉS KÜLKERESKEDELME

Az apartheid idején rendkívül zárt ország a '90-es évektől kezdve nyitott, s integrálódott a nemzetközi gazdasági környezetbe. 1990-től kezdve a liberalizáció jegyében fokozatosan, kb. 60%-kal csökkentette a vámok mértékét, számos gazdasági szerződést írt alá más országokkal, ország-csoportokkal. Mára nagyjából a GDP felére rúg a külkereskedelem volumene a Dél-afrikai Köztársaságban. Az elmúlt néhány évben a gazdasági növekedés, az infrastrukturális fejlesztések és az erősödő valuta miatt nőtt az import iránti kereslet, illetve drágultak az exportcikkék is, ezen hatások eredményeképp az ország külkereskedelmi mérlege deficitese. Az import nagysága 2006-2012 között mintegy 70%-kal ugrott meg, míg az exporté 3,5-szörösére nőtt. A főbb exportcikkék az iparból (60%) és a bányászati termékekből (30%) kerülnek ki. Az ipari termékek zöme gépekből és berendezésekből tevődik össze, míg a bányászati áruk jelentős hányadát az arany, a gyémánt, a platina teszi ki. A kapcsolati hálót tekintve fontos szerepe van a Dél-afrikai Köztársaság külkereskedelmében az Európai Uniónak, amivel 1999-ben aláírt egy megállapodást, ami a szabad kereskedelemről, a fejlesztésről és az együttműködésről szól (Trade, Development and Cooperation Agreement, ami a következő évtől kezdtek alkalmazni. Az afrikai ország és az európai tömb közötti szabad kereskedelem megteremtésére 12 évet szántak, ami a tapasztalatok alapján kevésnek bizonyult, azonban a megállapodásnak köszönhetően mára az árucseré megközelítőleg 90%-a liberalizálódott. A Dél-afrikai Köztársaság külkereskedelmi forgalmának kb. 40%-át az EU-val bonyolítja, ami évente 125 millió eurós támogatásban részesíti a szegénység elleni harcban az országot. Az EU-n túl fontos megemlíteni az ország WTO-s tagságát, Japán és USA fontosságát, a COMESA tagságát (Common Market for Eastern and Southern Africa), a SADC-beli részvételét (South Africa Development Community), illetve a másik regionális gazdasági tömörülésben, SACU-ban (South African Customs Union) való együttműködését is. Az utóbbi években azonban némi változás történt az afrikai „óriás” külkereskedelmi szálaiban, ugyanis egyre fontosabb szereppel bír a Kínai Népköztársaság, aminek meghívására 2011. február 18-án csatlakozhatott a BRIC csoportként emlegetett, jól fejlődő országok együttműködéséhez. A válságot követően csökkenés történt az ország külföldi közvetlen tőkebefektetések állományában (2010-ben 153 mrd \$, 2011-en 130 mrd \$) és a más országokba történő tőkebefektetések állományában is (2010-ben 89 mrd \$, 2011-ben 72 mrd \$) [Huszi V. (www.omikk.bme.hu); www.2010-2014.kormany.hu/c; www.hipa.hu/e; www.gautengonline.gov.za].

13. táblázat: Dél-Afrika külkereskedelmének volumene; 2009-2012

		2009	2010	2011	2012
Áruforgalmi egyenleg	Mrd USD	-2,3	3,8	-1,7	-13
Export	Mrd USD	67,9	85,7	94,2	88,0
Import	Mrd USD	70,2	81,9	95,9	101,0

Forrás: www.hipa.hu/e

7. ÖSSZEFOGLALÁS

Rengeteg területen állítható párhuzamba egymással az öt gazdaság, én mégis csak néhányra kitérve vontam le következtetéseket. Először is érdekességképp megjegyezném, hogy az öt ország közül négy nem játszott fontos szerepet az elmúlt évszázadokban a világgazdaságban. Az egyetlen kivétel, Oroszország helyzetét viszont pont a pár évtizeddel ezelőtt megsemmisülő nagyhatalmi státusz teszi „pikánszá”, hisz a Szovjetunió becsődülését követően annak „motorja”, Oroszország az elmúlt időszakban a fejlődő országok csoportjának tagjaként volt számon tartva. Érdekes az is, hogy Oroszország az egyetlen, ami (legalábbis részben, fenntartásokkal) a nyugati civilizációhoz tartozik. Brazília, India, valamint a Dél-Afrikai Köztársaság (vagy jogelődjeik) Európával, mint gyarmattartóval álltak kapcsolatban. Említésre méltó a kulturális differenciáltság az országok között, hisz a kultúra kihat a gazdaságra (ha közvetve is). A mai viszonyok között mind az öt ország hatalmas területtel és nagynak számító populációval rendelkezik, ami kedvezően hathat a további fejlődésre. Mindegyik állam kiváló természeti adottságokkal bír, mindegyik jelentős nyersanyag-készletekkel és némelyikük (kiváltképp Oroszország, s valamilyest Brazília is) világviszonylatban is gigászi energiahordozó-készletekkel rendelkezik. Kína a ritka földfém-készletei miatt van jó helyzetben, míg Dél-Afrika arany- és gyémánt-készletei, illetve más értékes készletei miatt, India pedig a hatalmas mezőgazdasági művelés alá vont területei miatt bír került jó helyzetbe. Az országok versenyelőnyei is differenciát mutatnak. Oroszország elsősorban az energiahordozó-készleteinek köszönheti növekedését, illetve a hadiiparának fejlettségének, míg Kína a hatalmas mértékben rendelkezésre álló, olcsó munkaerő-állományának, India az angol típusú elitista felsőoktatásának, Dél-Afrika pedig a fejlett pénzügyi rendszerének, hatalmas nyersanyaglelőhelyeinek, valamint az afrikai kontinensen való helyezkedésének (is) köszönheti versenyképességét, gazdasági fejlődését. Érdekes, hogy valamennyi ország gazdaságában meghatározó szereppel bír az állam. Kína talán mindközül a legérdekesebb, mivel politikai berendezkedése kommunista, de a gazdasági rendszere az utóbbi időben átalakult piacgazdasággá, amiben továbbra is domináns szerep jut az államnak. A korábban szovjet Oroszország napjainkban demokratikus berendezkedésű, ami a gyakorlatban feltételezhetően nem mindig érződik. Az is érdekes, hogy Kínában is, Indiában is ötéves tervgazdálkodásban gondolkodnak, míg Oroszországban (ahol korábban szintén öt évre terveztek előre) három évre tervezik a

gazdaságpolitikát. Mindegyik ország vezetősége használ előszeretettel valamilyen hangzatos programot a gazdaság és a társadalom fejlesztésére. Az országok történelmében tapasztalható fejlődési időszakok is mutatnak párhuzamot. Politikai vetületen előnyként felhozható az öt ország közül négy esetében is a politika stabilitás. Úgy vélem, fontos szerepe lehet a stabil, kiszámítható politikai környezetnek egy ország fejlődésében. A Kínai Népköztársaság lényegében megalakulásától kezdve végig stabil volt e téren, Brazília a 2002-es választásoktól kezdve, Dél-Afrika az apartheid utáni korszakban folyamatosan, míg Oroszországban Putyin 2000-es megválasztását követően regnál lényegében változatlanul a politikai környezet. India e szempontból változékonyabb. A 2000-es évek eleje-közepe (Brazília esetében inkább az évtized közepétől kezdődő időszak) kimagasló gazdasági teljesítménnyel társult. Kínát lehet kiemelni, aki egyedülként, jelenlegi formáját elnyerve, évtizedeken keresztül tartós, kiemelkedő növekedésre volt képes. Kiemelendő mindegyik országot illetően a bankrendszer fejlettsége, s azzal kapcsolatban az is, hogy jelentős állami szabályozás alatt állnak, s jelenleg még relatíve csekély mértékű bennük a külföldi érdekeltség. A pénzügyi területen felhozható az infláció is, mint mindegyik ország számára gyakran fellépő probléma. A privatizációs helyzet, trendvonal is hasonlóságot mutat az országokban. Kínában, Dél-Afrikában, Brazíliában és Indiában is állami kézben tartják a kulcsfontosságú ágazatokat, vállalatokat. Jelenleg ugyanez igaz Oroszországra is, ugyanakkor a 2012-es WTO-csatlakozása után privatizációs hullám indítását tűzte ki. A számomra kiemelkedő jelentőségű kérdésben, az államadósságában Oroszország és Kína kiugróan jól teljesít, míg Brazília és Dél-Afrika egész jól, kivételként India rendelkezik gazdasági kibocsátásához mérten nagy adósságállománnyal, de az ő helyzete se rossz, főleg az USA-val összevetve. A válság kapcsán két szempontot tartok lényegesnek az öt ország összevetésénél. Az egyik, hogy miben jelentkezett az adott országban a 2008-as gazdasági világválság. A másik, az országok válságkezelése. Mindegyik ország esetében beszélhetünk egyik negatív hatásként a fellépő exportpiac-vesztéstől, ami jórészt a „nyugati” gazdaságok recessziós időszakának köszönhető. A válság hatása érezhető volt mindegyik gazdaságban a tőke mozgásban is. Míg a beáramlások volumene csökkent, addig a kiutalásoké átmenetileg megugrott. A válságkezelés terén hasonlóságot mutat Oroszország és Brazília, Dél-Afrika, s némileg India is. Az első három ország vezetősége hatalmas összegeket áldozott különböző programok indításával a lakosság munkaerőpiaci helyzetének javítására, s a belső fogyasztás ösztönzésére, ami valamelyest populista célokkal kiegészülve kívánta ellensúlyozni a válság kedvezőtlen hatásait. India azért lóg ki valamelyest a sorból, mert ott a fejlesztőprogramokra a többi országnál jóval szerényebb összeget (a

GDP 3%-át meghaladót) fordítottak. Kína válságkezelésével kapcsolatban nem rendelkezek megfelelő információval, így azt nem állíthattam párhuzamba a többi országgal e téren. Mutatnak hasonlóságot a vizsgált országok gazdasági jellegű problémái is, legalábbis néhány esetben mindenképp. Először is kijelentető, hogy mindegyikük komoly társadalmi feszültségekkel, gondokkal szembesül. Oroszország kivételével mindegyik ország jelentős mértékben növekvő népességű. Oroszországban épp ennek az ellentettje, a lakosságszám csökkenése figyelhető meg trendszerűen. Kína esetében a magas szaporulat jelentette veszélyforrást tetézi az egykegyerek program hatására fellépő fiú többségű fiatal népesség. India esetében a lakosság számának növekedése leginkább a népsűrűségből, s az élelmezés szűkösségéből eredő problémák miatt aggasztó. Dél-Afrika társadalmában az egyik legjelentősebb veszélyforrás az AIDS. A társadalmi egyenlőtlenség terén is mutatkozik hasonlóság az országok között. A kínai és az orosz társadalom meglehetősen, sőt utóbbi rendkívüli módon szétszakadt. Pozitív példaként Brazília említhető, ahol az elmúlt évtizedben végrehajtott intézkedések következtében csökkent az egyenlőtlenség. Kiemelkedő társadalmi probléma Dél-Afrika és India esetében az alacsony iskolázottság, az írástudatlanok magas aránya. Dél-Afrika gazdaságát további társadalmi tényezőként a fekete és a fehér lakosság közötti ellentétek és az országba özönlő afrikai menekültek áradata is, illetve a saját értelmiségének jórészének kivándorlása is sújtja. Indiában a társadalmi átstrukturálódást hátráltató tényező a kasztrendszer, ami jogilag ugyan megszűnt már, a kultúrának azonban még mindig aktív része. India gazdasági növekedésének kerékkötője az alacsony termelékenység, s némely kulturális örökség is (pl. gyenge fizetési morál). Utolsó társadalmi problémaként a korrupciót említeném, ami az összes gazdaság jellemzője.

Az országok külgazdasága és külkereskedelme is mutat hasonlóságokat. Mind az öt országra igaz, kivételt talán India jelent, hogy fontos számára regionális partnersége, s mindegyik ország dominánsnak is számít a maga régiójában. Mindegyik aktor számára kiemelkedő fontosságú partner az Európai Unió. Az USA-hoz fűződő szálak sokkal diverzifikáltabbak az európaiaknál. Kína, India és Brazília számára is nagyon fontos az USA. Kína az külkereskedelmen túl más szálakkal is szorosan kapcsolódik az amerikai gazdasághoz, ami az amerikai adósság kínai finanszírozását jelenti. Az USA Oroszország mellett újabban Kínára is vetélytársként tekint, amit az utolsó APEC-csúcs fejleményei is alátámasztanak. Az Afrikához fűződő gazdasági viszony is hasonló mindegyik ország esetében. Az utóbbi időszakban mind, főképp a nem afrikaiak törekednek az afrikai energia-hordozó- és nyersanyag-kapacitások megszerzésére, illetve az azokból történő haszonszerzésre. A külkereskedelmet érintően megjegyezendő, hogy mindegyik ország jelentős devi-

zatartalékokkal büszkélkedik. Az áruszerkezet kapcsán kiemelendő Oroszország erős egy-síkúsága (kivételének döntő többségét az energiahordozók adják), illetve valamelyest India is hasonló helyzetben van a szolgáltatóiparával, csak az nem jelent akkora kockázatot a nemzetgazdaságára, mint Oroszország esetében a kőolaj- és gázexporttól való függőség. Utóbbi két ország a termelőkapacítások elavultságát illetően is hasonló helyzetben van.

Összességében az olvasottak alapján személy szerint a brazil gazdaság helyzetét tekintem hosszú távon a legjobbnak. Ezt alapozza meg az is, hogy meglátásom alapján a társadalmi szükségletek kielégíthetőségének a rendelkezésre álló erőforrások hosszú távon se szabnak határt, továbbá az utóbbi időkben tett intézkedések hatásai is kedvező folyamatokat indítottak el. Pozitívum a lakosság fejlesztése, s az is, hogy a gazdasági növekedés motorjává a belső fogyasztás vált, ami fenntarthatóbb modellt biztosít hosszútávon. Igaz, napjainkban nem túl erőteljes a brazil gazdaság növekedése, de úgy gondolom, hogy amennyiben az oktatásfejlesztő, s egyéb intézkedések kellően érik el céljaikat, a jövőre nézve komoly potenciállal rendelkezik majd Brazília.

IRODALOMJEGYZÉK

Szakirodalom

- Alden C.: Kína az afrikai kontinensen, Pécs: Publikon Kiadó, 2010
- Artner A., 2012: Ahol a válságkezelés már a válság előtt megkezdődött – Brazília, 2012; In: A változó világgazdaság: útkeresések, tapasztalatok és kilátások/ II. kötet: Európán kívüli régiók (Szerk: Farkas P.,- Meisel S.- Novák T.); Budapest 2012
Forrás: http://www.vki.hu/news/news_568.html (Utolsó letöltés: 2015. április 22.)
- Bernáth E.: A 21. század feltörekvő hatalmai: a BRIC-országok; 2011;
Forrás: <https://btk.ppke.hu/uploads/articles/6414/file/bernatheszter.pdf> (Utolsó letöltés: 2015. március.25.)
- Bodnár L., 2000: A sokarcú Dél-Afrika, Vámospércs, 2000
- György L., 2009: Kína: Egy globális hatalom újjászületése, 2010, In: Gazdaságpolitika a globalizált világban (Szerk.: Veress József), Budapest: Typotex Kiadó, 2009
- Ifj. Simon Gy., 2000: Egy potenciális „elefánt”: India. In: Statisztikai Szemle, 79. évfolyam, 200. 2. szám;
Forrás: http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2001/2001_02/2001_02_178.pdf (Utolsó letöltés: 2015. május 3.)
- ifj. Simon Gy.,2001: Reform és növekedés kínában. In: Közgazdasági Szemle, XLVIII. évf., 2001. július-augusztus (673-692. o.)
Forrás: <http://epa.oszk.hu/00000/00017/00073/pdf/Simon.pdf> (Utolsó letöltés: 2015. március 20.)
- Imre G.,2011: India, a lehetőségek földje. In: Régiók a világgazdaságban (Szerk.: Majoros P.); Perfekt aSanoma company, 2011
- Inotai A.- Juhász O. (szerk.), 2009: A változó Kína, Budapest:Akadémiai Kiadó, 2009
- Inotai A.- Juhász O.(szerk.),2010: Kína és a válság, Budapest:Akadémiai Kiadó, 2010
- Juhász O.,2007: Kína 2006-ban, 2007, In: Hová vezet a selyemút (-konferenciakötet, Szakkollégiumi Füzetek IV., 2007.

- Kamenszkij A.,2010:Az orosz térség- terület, természeti adottságok, népesség, infrastruktúra; Russica Pannonicana (Kiadó), 2010
- Kiss-Csapó G.: Regionális egyenlőtlenség Indiában;
Forrás: http://geography.hu/mfk2004/mfk2004/phd_cikkek/kiss_csapo_gergely.pdf
(Utolsó letöltés: 2015. május 4.)
- Kuttor D.,2014: India szerepe és kapcsolatai a világgazdaságban. . In : Világgazdasági régiók- a XXI. században-kihívók é vetélytársak (Szerk.: Kuttor D.-Nagy Z.-Sebestyénné Szép T);Miskolci Egyetemi Kiadó, 2014
- Kuttor D.,2014: Kína világgazdasági szerepe és nemzetközi kapcsolatai a világgazdaságban. . In : Világgazdasági régiók- a XXI. században-kihívók é vetélytársak (Szerk.: Kuttor D.-Nagy Z.-Sebestyénné Szép T);Miskolci Egyetemi Kiadó, 2014
- Kuttor D.,2014: Oroszország szerepe és kapcsolatai a világgazdaságban. . In : Világgazdasági régiók- a XXI. században-kihívók é vetélytársak (Szerk.: Kuttor D.-Nagy Z.-Sebestyénné Szép T); Miskolci Egyetemi Kiadó, 2014
- Lehoczki B.,2009: Latin-Amerika és Kína: A kapcsolat új rendszere, Szeged,2009
- Lehoczki B.,2011: A felemelkedés Mátrixa: Brazília a Lula-érában, 2011
Forrás:<http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/422/1/kg2011n1p37.pdf> (Utolsó leöltés: 2015.május 2.)
- Ludvig Zs., 2011: Oroszország szerepe a világgazdaságban;)In: Régiók a világgazdaságban (Szerk.: Majoros Pál); perfekt aSanoma company, 2011
- Ludvig Zs., 2012:Oroszország világgazdasági pozíciójának aktuális kérdései; In: A változó világgazdaság: útkeresések, tapasztalatok és kilátások/ II. kötet: Európán kívüli régiók (Szerk: Farkas P.,- Meisel S.- Novák T.); Budapest 2012
Forrás: http://www.vki.hu/news/news_568.html (Utolsó letöltés: 2015. április 22.)
- Ludvig Zs., 2013: Oroszország új világgazdasági szerepben?; In: Közgazdasági szemle; LX. évf.; 2013.október
Forrás:
http://epa.oszk.hu/00000/00017/00207/pdf/EPA00017_kozgazdasagi_szemle_2013_10_1090-1118.pdf (Utolsó letöltés: 2015. május 9.)
- Majoros P.,2011:” Kína, a világ(gazdaság) műhelye (2011)” In: Régiók a világgazdaságban (Szerk.: Majoros Pál); perfekt aSanoma company, 2011

- Marosi M., 2003: Japán, koreai és kínai menedzsment, Budapest: Aula Kiadó, 2003
- Monori Gábor, 2009: Kína: A válság természete, mértéke és minősége, valamint a válságkezelés; 2009. In: A válság hatása a meghatározó és a feltörekvő nem európai országban / szerk. Székely-Doby András és Szilágyi Judit (2009)
- Nagy Mézes R. (Szerk.), 1992: Ez Dél-Afrika, Budapest: Mundus Magyar Egyetemi Kiadói Kft, 1993
- Polonyi P., 2007: Múlt a jövőben: Írások Kínáról, Budapest, 2007, (Szerk. Vámos Péter)
- Pólyi Cs., 2011: Brazília geopolitikai felértékelődése az ezredfordulón (2011). In: Régiók a világgazdaságban (Szerk.: Majoros P.); Perfekt a Sanoma company, 2011
- Rudl J., Dr: Európán kívüli gazdasági centrumok, Pécs: Pécsi Tudományegyetem (Kiadó), 2010
- Sebestyén Szép T., 2014: Brazília szerepe és kapcsolatai a világgazdaságban. In: Világgazdasági régiók - a XXI. században - kihívók és vetélytársak (Szerk.: Kuttor D.-Nagy Z.-Sebestyén Szép T.); Miskolci Egyetemi Kiadó, 2014
- Székely-Doby A: Gazdasági elmaradottság a globalizálódó világban: az indiai út
Forrás: http://www.mtatk.hu/kiadvany/fiatal/26_szekely_dobi_andras.pdf (Utolsó letöltés: 2015. április 3.)
- Székely-Doby A., 2012.: Az Indiai gazdaság az elhúzódó válság időszakában. In: A változó világgazdaság: út keresések, tapasztalatok és kilátások/ II. kötet: Európán kívüli régiók (Szerk: Farkas P.,- Meisel S.- Novák T.); Budapest 2012
Forrás: http://www.vki.hu/news/news_568.html 8 (Utolsó letöltés: 2015. április 22.)
- Székely-Doby A., 2013: Széllal szemben: India gazdasága az ezredfordulón: In: Kihívások, 163. szám, 2003. május
Forrás:
<http://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CB8QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.vki.hu%2Fkh%2Fkh-163.pdf&ei=UwdaVZDCKonRswHc9ICYCA&usg=AFQjCNFnIsAoqrLR7aBlg23FJ-BQr-5knw> (Utolsó letöltés: 2015. március 17.)
- Simai M., 2011: Oroszország a két világ között, Budapest: Akadémiai Kiadó, 2011

- Szunomár Á.,2012: Gazdasági modellváltás Kínában? (2012)In: A változó világ-gazdaság: útkeresések, tapasztalatok és kilátások/ II. kötet: Európán kívüli régiók (Szerk: Farkas P.- Meisel S.- Novák T.); Budapest 2012
Forrás: http://www.vki.hu/news/news_568.html (Utolsó letöltés: 2015. január 22.)
- Takács G.: Az orosz medve Afrikában- Van közös múlt, lesz közös jövő is?
Forrás: http://www.afrikatanulmanyok.hu/application/essay/894_1.pdf (Utolsó letöltés: 2015. április 23.)
- Tarrósy I. (Szerk.),2010: Fenntartható Afrika, Pécs: Publikon Kiadó, 2010
- Weiner Cs., 2004: Oroszország gazdasága a XXI. század elején. Függőség. In: Műhelytanulmányok; 60. szám, 2004. július
Forrás: <http://www.vki.hu/mt/mh-60.pdf> (Utolsó letöltés: 2015. május 6.)
- Török Á., 2005: Gazdasági felzárkózás és versenypolitika- A dél-afrikai eset komparatív tanulságai. In: Közgazdasági Szemle, LII. évf., 2005. október (736-754.o.)
Forrás: <http://epa.oszk.hu/00000/00017/00119/pdf/03torok.pdf> (Utolsó letöltés: 2015. február 15.)
- W.W. Lewis, 2008: A termelékenység ereje- Gazdaság, szegénység és a globális stabilitás fenyegetettsége; Budapest: Gazdasági Versenyhivatal Versenykultúra Központ (Kiadó), 2008

Források

- Búr G.: Az apartheid Dél-Afrikában. Forrás: http://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Tortenelem/AfrikaisztikaMA/b%FAArg%E1bor/02.b%FAr.Afrika1780_2000.pdf (Utolsó letöltés ideje: 2015. április 12.)
- European Parliament (corporate author): The role of Brics in the developing world 2012;Forrás:http://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/1_avrupa_birligi/1_9_politikalar/1_9_8_dis_politika/The_role_of_BRICS_in_the_developing_world.pdf, (Utolsó letöltés ideje: 2015. április 12.)
- Galambos P.,2012: Botorkáló Európa mellett húznak el a világ új nagyjai, 2012;Forrás: <http://www.origo.hu/gazdasag/hirek/20120113-no-a-feltorekvo-brics-orszagok-gazdasagi-sulya.html> (Utolsó letöltés: 2015. április.23.)
- Huszti V.: Dél-Afrika- mérlegen a gazdasági és társadalmi helyzet;Forrás: http://www.omikk.bme.hu/collections/mgi_fulltext/vezetes/2003/07-08/0703.pdf (Utolsó letöltés: 2015. április 24.)

- N. Cook,2013: South Africa: Politics, Economy, and U.S. Relation; Forrás: <https://www.fas.org/sgp/crs/row/R43130.pdf> (Utolsó letöltés ideje: 2015. május 10.)
- United Nations (publisher): World investment report;Forrás:http://unctad.org/en/Docs/wir2010_en.pdf, (Utolsó letöltés ideje: 2015. április 12.)

Egyéb dokumentumok

Jogszabályok

Internetes források

- www.africaneconomicoutlook.org:
<http://www.africaneconomicoutlook.org/fileadmin/uploads/aeo/PDF/South%20Africa%20Full%20PDF%20Country%20Note.pdf>, (Utolsó letöltés ideje: 2015. április 12.)
- www.afrikatanulmanyok.hu:
http://www.afrikatanulmanyok.hu/application/essay/894_1.pdf, (Utolsó letöltés ideje: 2015. április 14.)
- www.2010-2014.kormany.hu/a:<http://2010-2014.kormany.hu/download/0/c7/00000/Oroszország.pdf#!DocumentBrowse>, (Utolsó letöltés ideje: 2015. április 12.)
- www.2010-2014.kormany.hu/b:<http://2010-2014.kormany.hu/download/a/97/00000/INDIA.pdf#!DocumentBrowse>, (Utolsó letöltés ideje: 2015. április 12.)
- www.2010-2014.kormany.hu/c:
http://2010-2014.kormany.hu/download/a/77/00000/Del_Afrika.pdf, (Utolsó letöltés ideje: 2015. április 12.)
- www.diplomaciai.blog.hu: http://diplomaci.blog.hu/2014/11/20/apec-csucs_2014_elokeszuletben_a_vilag_legnagyobb_szabadkereskedelmi_ovezete dak, (Utolsó letöltés ideje: 2015. március 12.)

- www.euronews.com/a:
- www.euronews.com/b: <http://hu.euronews.com/2015/04/15/lassuloban-a-kinai-gazdasag/>, (Utolsó letöltés ideje: 2015. március 12.)
- www.gautengonline.gov.za:
http://www.gautengonline.gov.za/Publications%20and%20Reports/The_South_African_Economy_and_its_Engine_Room_Gauteng.pdf, (Utolsó letöltés ideje: 2015. március 12.)
- www.gepeskonyv.hu:
http://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Tortenelem/AfrikanisztikaMA/b%FArg%E1bor/02.b%FAr.Afrika1780_2000.pdf, (Utolsó letöltés ideje: 2015. március 12.)
- www.gymskik.hu:
<http://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CCQQFjAB&url=http%3A%2F%2Fwww.gymskik.hu%2Fhu%2Fletoltes%2F23705%2F73eed&ei=3i5aVfb-LYKhsAHb0IGoBw&usg=AFQjCNF1VESfqO3zFPI0q57YLJ3BAfp8sw>, (Utolsó letöltés ideje: 2015. március 12.)
- www.hipa.hu/a:
http://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CB8QFjAA&url=http%3A%2F%2Fhipa.hu%2FRegioInfoDownload.aspx%3FRegionID%3D8b76eaf1-3b90-4093-b43d-2c26e2a9a23d&ei=lShaVeH6O8HYsgH4_oHQAg&usg=AFQjCNHoO75TfWn9Q2iF7cqypBf1o5vQOQ&bvm=bv.93564037,d.bGg, (Utolsó letöltés ideje: 2015. március 17.)
- www.hipa.hu/b:
<http://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CB8QFjAA&url=http%3A%2F%2Fhipa.hu%2FRegioInfoDownload.aspx%3FRegionID%3D09dac198-ecd3-4b71-9c60-456c2eef1eac&ei=zS1aVcPtCsifsgHzjIDoAQ&usg=AFQjCNHOjIT9yWpcJAuw0oY7pQmpszoCiw&bvm=bv.93564037,d.bGg>, (Utolsó letöltés ideje: 2015. március 17.)
- www.hipa.hu/c:
<http://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CC>

QQFjAB&url=http%3A%2F%2Fhipa.hu%2FRegioInfoDownload.aspx%3FRegionID%3De119e61a-4900-4012-8072-78d2b1b1bd60&ei=by5aVePFIoHMsgHg-YG4Dg&usg=AFQjCNH4Ugu0RbaQgGcU61mIIHbuJPda3Q, (Utolsó letöltés ideje: 2015. március 17.)

- www.hipa.hu/e:
http://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CB8QFjAA&url=http%3A%2F%2Fhipa.hu%2FRegioInfoDownload.aspx%3FRegionID%3D8318aadf-70c9-4182-8e6c-3af6f092c95a&ei=-S9aVfjQOMqVsgG_IILoDQ&usg=AFQjCNFSe02002X7n2v0RAVAAfmpQOM1NA, (Utolsó letöltés ideje: 2015. március 17.)
- www.hvg.hu:
http://hvg.hu/gazdasag/20150201_Gyengen_kezdte_az_evet_a_kinai_gazdasag, (Utolsó letöltés ideje: 2015. május 10.)
- www.ksh.hu/a: https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_int001.html, (Utolsó letöltés ideje: 2015. május 10.)
- www.ksh.hu/b: https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_int023b.html, (Utolsó letöltés ideje: 2015. május 10.)
- www.oecd.org:
<http://www.oecd.org/eo/surveys/South%20Africa%202013%20Overview%20FINAL.pdf>, (Utolsó letöltés ideje: 2015. május 10.)
- www.omikk.bme.hu:
http://www.omikk.bme.hu/collections/mgi_fulltext/vezetes/2003/07-08/0703.pdf, (Utolsó letöltés ideje: 2015. május 10.)
- www.mercosur.int: http://www.mercosur.int/t_generic.jsp?contentid=3862, (Utolsó letöltés ideje: 2015. május 4.)
- www.napi.hu/a:
http://www.napi.hu/nemzetkozi_gazdasag/recesszioba_csuszott_a_brazil_gazdasag.585953.html, (Utolsó letöltés ideje: 2015. május 4.)
- www.napi.hu/b:
http://www.napi.hu/nemzetkozi_gazdasag/gyengen_kezdte_az_evet_a_kinai_gazdasag.592920.html, (Utolsó letöltés ideje: 2015. május 4.)

- www.vg.hu/a:http://www.vg.hu/gazdasag/a-vb-sem-segitett-egyre-nagyobb-bajban-a-brazil-gazdasag-445576, (Utolsó letöltés ideje: 2015. május 4.)
- www.vg.hu/b: http://www.vg.hu/gazdasag/melyponton-a-kinai-feldolgozoipar-448731, (Utolsó letöltés ideje: 2015. május 4.)

